

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Irena Holanová

**Dopady demografického vývoje na systém
průběžného financování důchodů**

Diplomová práce

Praha 2013

Autor práce: **Bc. Irena Holanová**

Vedoucí práce: Mgr. Karolína Dobiášová

Datum obhajoby: 2013

Bibliografický záznam

HOLANOVÁ, Irena. *Dopady demografického vývoje na systém průběžného financování důchodů*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií, 2013, 169 s. Vedoucí diplomové práce Mgr. Karolína Dobiášová

Abstrakt

Diplomová práce „Dopady demografického vývoje na systém průběžného financování důchodů“ pojednává o situaci v oblasti financování penzí v České republice. Cílem je identifikovat současné problémy, zjistit jejich příčiny a navrhnout možná doporučení ke zlepšení situace. Práce je ve své první části zaměřena na teoretické a hodnotové aspekty sociální politiky a ekonomické teorie, ze kterých vycházejí jednotlivé politické strany v České republice. Představeny jsou i použité metody výzkumu. Analytická část se zabývá demografickým vývojem, legislativní úpravou sociálního zabezpečení, analýzou hlavních aktérů sociální politiky a navrhovaným změnám jednotlivých politických stran. V poslední části jsou shrnuty veškeré výsledky výzkumu a navržena možná řešení výzkumného problému.

Abstract

Diploma thesis „Impacts of demographic development on the system of continuous financing of pensions” deals with the situation in the area of pension financing in the Czech Republic. The aim of the thesis is to identify the current issues, find their causes and try to propose possible solutions to improve the situation. In its first part, the thesis is focused on theoretical aspects and concepts of social politics as well as on economic theories on which programs of political parties are based. The methods used in the thesis are presented as well. The analytical part of the work is concerned with demographic development, legislative framework of social security, main actors of social politics and modifications proposed by political parties. The last part concludes all results of the research and presents possible solution to the problem.

Klíčová slova

Demografie, důchodový systém, případová studie, sociální zabezpečení, stárnutí.

Keywords

Demography, Pensions, Case Study, Social Security, Ageing.

Rozsah práce: práce obsahuje 275 020 znaků (s mezerami, bez abstraktu a příloh)

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Tato diplomová práce nebyla použita k získání žádného jiného akademického titulu. Současně dávám svolení k tomu, aby práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 13. května 2013

Bc. Irena Holanová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala především Mgr. Karolíně Dobiášové za její odbornou pomoc, kterou mi poskytovala po celou dobu zpracovávání mé diplomové práce a za její vstřícný přístup.

Nakonec bych ráda poděkovala svým nejbližším za jejich podporu a také za trpělivost, kterou se mnou měli po celou dobu mého studia.

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta sociálních věd

Institut sociologických studií

Katedra veřejné a sociální politiky

Teze diplomové práce

Předpokládaný název diplomové práce:

Dopady demografického vývoje na systém průběžného financování důchodů

Diplomant: Bc. Irena Holanová

Konzultant: Mgr. Karolína Dobiášová

V Praze dne 9. června 2010

1. Vymezení předmětu zkoumání a strukturace výzkumného tématu

V posledních letech se Česká republika, podobně jako většina vyspělých států Evropy, potýká s velmi nepříznivým demografickým vývojem. Nízká natalita spolu se zvyšující se průměrnou délkou života způsobuje, že obyvatelstvo nejen stárne, ale postupně také vymírá. Podle dostupných statistik a prognóz do budoucna (např. Českého statistického úřadu) se tato situace, alespoň v nejbližší době, nezlepší. Naopak, počet seniorů bude i nadále rychle přibývat, a z tohoto důvodu považují dané téma za velmi závažné. Zvyšující se počet seniorů v kombinaci s nízkou natalitou s sebou přináší pochopitelně celou řadu problémů.

Jedním z nich je dopad takového vývoje na systém průběžného financování důchodů. Vycházíme-li z předpokladu, že většina z nás se seniorského věku dožije, pak bezesporu zabezpečení ve stáří patří mezi priority. Není žádným tajemstvím, že se veřejné finance potýkají se značnými problémy, o to více je tedy otázka finančního zabezpečení ve stáří aktuálnější.

Přestože se o nepříznivém demografickém vývoji a nutnosti důchodové reformy hovoří již několik let a v poslední době je problém poměrně často diskutován jak širokou veřejností, tak odborníky a politiky, řešení současného stavu zatím nebylo nalezeno. Z velké části zřejmě kvůli skutečnosti, že jednotlivé parlamentní politické strany nedospěly ke konsensu, neboť každá z nich prosazuje svůj způsob řešení problému financování důchodů. Dalo by se říci, že jednotlivé politické strany potlačují zájem veřejný a upřednostňují své dílčí zájmy. Výsledkem všeho je, že u nás důchodová reforma zatím nebyla provedena, přestože velká část ekonomů upozorňuje na její nezbytnost.

Po letošních květnových volbách v Poslanecké sněmovně ČR zasednou zástupci dvou nově vzniklých politických stran (TOP09 a Věci veřejné). Bude tedy jistě zajímavé sledovat, jaký postoj zaujmou k penzijní reformě a zda se podaří dosáhnout společného řešení, které by mělo platnost na více než jedno volební období. Na základě dostupných informací provedu analýzu plánů jednotlivých politických stran na financování důchodů, které byly připraveny, a poté zhodnotím jejich reálné naplňování v praxi.

2. Teoretická východiska

- 1) Welfare state – jeden z hlavních principů sociální politiky.
- 2) Solidarismus – odstraňuje zjevné sociální nespravedlnosti ve společnosti.

3. Cíle diplomové práce

Hlavní cíl: Identifikovat problémy v oblasti financování důchodů v ČR, zjistit jejich příčiny a navrhnout jejich řešení.

Operativní cíle:

Analyzovat demografický vývoj v České republice

Analyzovat legislativní a institucionální rámec financování důchodů

Analyzovat postoje a jednání jednotlivých aktérů veřejné politiky ve vztahu k systému, zejména pak politických stran

4. Výzkumné otázky

- 1) Jaká je současná situace financování důchodů?
- 2) Jakou roli hrají jednotliví aktéři?
- 3) Jakým způsobem ovlivňuje EU rozhodování o penzích v ČR?
- 4) Jaká řešení nabízejí jednotlivé politické strany?
- 5) Jaké jsou možné sociální dopady na občany?

5. Použité metody a prameny

Vzhledem k charakteristice tématu bude práce vypracována formou studie. Za stěžejní jsem zvolila metodu analýzy sekundárních dat a dokumentů. Budu čerpat jednak z dostupných statistik (především Českého statistického úřadu), ze zákonů ČR, z odborných článků, z odborných studií a z další literatury. Pochopitelně také z internetových zdrojů, jež v dnešní době poskytují velké množství informací.

Bude provedena analýza volebních programů politických stran za poslední 3 volební období (resp. vždy té části, která se týká problémů s financováním důchodů) a následně zhodnocení jejich plnění.

6. Předpokládaná struktura diplomové práce

- **Úvod** – seznámí s důvodem výběru tématu a klíčovými body
- **Teoretická východiska** - welfare state, sociální práva a solidarita
- **Metody** – analýza sekundárních dat a jednotlivých aktérů

- **Deskriptivní část** – demografický vývoj po 2. světové válce, legislativní úprava sociální ochrany
- **Analytická část** – charakteristika současného stavu, navrhované změny jednotlivých politických stran a jejich analýza
- **Závěry**

Základní literatura

- DLOUHÝ, J. *Životní minimum*. Praha: Sociopress, 1997. ISBN 80-902260-2-7.
- KONOPÁSEK, Z. *Estetika sociálního státu*. Praha: GplusG, 1998. ISBN 80-86103-14-5.
- MOŽNÝ, I. *Česká společnost: Nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-624-1.
- Populační prognóza ČR do roku 2050: Obyvatelstvo, volby*. Praha: Český statistický úřad, 2004. ISBN 80-250-0815-0.
- POTŮČEK, M. *Jak jsme na tom a co dál? Strategický audit České republiky*. Praha: Slon, 2005. ISBN 80-86429-45-8.
- POTŮČEK, M. *Sociální politika*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995. ISBN 80-85850-01-X.
- PŘIB, J. *Kdy do důchodu a za kolik*. 9.vyd. Praha: Grada, 2008. ISBN 987-80-247-2399-0
- RABUŠIČ, L. *Česká společnost a senioři*. Brno: Masarykova univerzita, 1997. ISBN 80-210-1729-5.
- RABUŠIČ, L. *Česká společnost stárne*. Brno: Georgetown, 1995. ISBN 80-210-1155-6.
- RABUŠIČ, L. *Kde ty všechny děti jsou?: Porodnost v sociologické perspektivě*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. ISBN 80-86429-01-6.
- TOMEŠ, I. *Sociální politika, teorie a mezinárodní zkušenost*. Praha: Sociopress 1996. ISBN 80-902260-0-0.
- VEČEŘA, M. *Sociální stát: východiska a přístupy*. 2. vyd., Praha: Sociologické nakladatelství, 1996. ISBN: 80-85850-16-8.

Internetové zdroje

www.cssd.cz

www.czso.cz

www.demografie.info

www.kdu.cz

www.kscm.cz

www.mpsv.cz

www.ods.cz

www.top09.cz

www.vupsv.cz

www.veciverejne.cz

www.zeleni.cz

Právní předpisy

Zákon č. 155/1995 Sb. – zákon o důchodovém pojištění

Zákon č. 100/1988 Sb. – zákon o sociálním zabezpečení

Zákon č. 110/2006 Sb. – zákon o životním a existenčním minimu

Zákon č. 582/1991 Sb. – zákon o organizaci a provádění sociálního zabezpečení

Zákon č. 589/1992 Sb. – zákon o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

- AGIRC** Association générale des institutions de retraite des cadres
- ARRCO** Association des Régimes de Retraite Complémentaire des Salariés
- BIS** Bezpečnostní a informační služba
- CDCP** Centrální depozitář cenných papírů
- ČMKOS** Českomoravská konfederace odborových svazů
- ČSSD** Česká strana sociálně demokratická
- ČSSZ** Česká správa sociálního zabezpečení
- ČSÚ** Český statistický úřad
- ČR** Česká republika
- DPH** Daň z přidané hodnoty
- EU** Evropská unie
- FSV UK** Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy
- HDP** Hrubý domácí produkt
- HZS ČR** Hasičský záchranný sbor ČR
- KDU-ČSL** Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová
- KSČM** Komunistická strana Čech a Moravy
- LIDEM** Liberální demokraté
- MF ČR** Ministerstvo financí ČR
- MPSV** Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR
- MV ČR** Ministerstvo vnitra ČR
- NERV** Národní ekonomická rada vlády
- ODS** Občanská demokratická strana
- OECD** Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
- OSN** Organizace spojených národů
- OSSZ** Okresní správa sociálního zabezpečení
- OSVČ** Osoba samostatně výdělečně činná
- PES** Poradní expertní sbor
- ProAlt** Iniciativa pro kritiku reforem a na podporu alternativ
- PS** Parti socialiste
- Sb.** Sbírka
- SNCF** Société Nationale des chemins de fer français
- SR** Slovenská republika

STEM Středisko empirických výzkumů

SZ Strana zelených

TOP09 Tradice, odpovědnost, prosperita 2009

US-DEU Unie svobody-demokratická unie

USA Spojené státy americké

VŠFS Vysoká škola finanční a správní

VV Věci veřejné

WHO Světová zdravotnická organizace

OBSAH

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	1
ÚVOD.....	5
CÍL PRÁCE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	18
CÍL PRÁCE.....	18
VÝZKUMNÉ OTÁZKY	19
METODOLOGIE A ZDROJE DAT	19
METODOLOGIE	19
ZDROJE DAT	25
1 TEORETICKÉ A HODNOTOVÉ UKOTVENÍ PRÁCE.....	26
1.1 SOCIÁLNÍ TEORIE	26
1.1.1 <i>Teorie welfare state</i>	26
1.1.2 <i>Teorie solidarismu</i>	31
1.2 EKONOMICKÉ TEORIE.....	32
1.2.1 <i>Klasická politická ekonomie</i>	32
1.2.2 <i>Teorie Johna Maynarda Keynesa</i>	33
1.2.3 <i>Neoklasická ekonomie</i>	34
1.2.4 <i>Nová keynesovská ekonomie</i>	36
1.2.5 <i>Socialistická ekonomie</i>	36
1.3 HODNOTOVÉ KONCEPTY	36
1.3.1 <i>Kvalita života</i>	36
1.4 ZÁKLADNÍ LIDSKÁ PRAVA	38
1.4.1 <i>Lidská práva v EU</i>	38
1.4.2 <i>Lidská práva v ČR</i>	39
1.4.3 <i>Chudoba z hlediska lidských práv</i>	40
2 ANALYTICKÁ ČÁST	41
2.1 ANALÝZA DEMOGRAFICKÉHO VÝVOJE	41
2.1.1 <i>Demografický vývoj od 1. světové války do roku 1989</i>	41
2.1.2 <i>Demografický vývoj po roce 1989 (Komparace s vybranými státy EU)</i>	43
2.1.3 <i>Současný stav v oblasti penzí a rodičovství perspektivou dotázaných žen</i>	54
2.1.4 <i>Migrace</i>	57
2.1.5 <i>Prognóza demografického vývoje do roku 2050</i>	60
2.1.6 <i>Prognóza demografického vývoje do roku 2070</i>	61
2.2 SOCIÁLNÍ ZABEZPEČENÍ	64
2.2.1 <i>Důchodové pojištění</i>	66
2.2.2 <i>Sociální zabezpečení v České republice</i>	67
2.2.3 <i>Penzijní připojištění</i>	88
2.3 KOMPARACE S VYBRANÝMI STÁTY EU	93
2.4 AKTÉŘI DŮCHODOVÉ POLITIKY V ČR	101
2.4.1 <i>Volební období 2002-2006</i>	122
2.4.2 <i>Volební období 2006-2010</i>	124
2.4.3 <i>Volební období 2010-2014</i>	125
2.4.5 <i>Analýza dat z dotazníků</i>	132
2.5 EXTERNÍ AKTÉŘI – MEZINÁRODNÍ ORGANIZACE.....	139
2.6 TRH PRÁCE	144
ZÁVĚR.....	149
SUMMARY	157
SEZNAM TABULEK	158
SEZNAM GRAFŮ	159
SEZNAM SCHÉMAT.....	159
ZDROJE.....	160

SEZNAM PŘÍLOH	168
PŘÍLOHY	168

ÚVOD

Česká republika se již dlouhodobě potýká s nepříznivým demografickým vývojem, zejména s nízkou natalitou a zvyšujícím se počtem seniorů. Podobná situace je v mnoha dalších vyspělých evropských zemích.¹ Věk prvorodiček se zvyšuje a rodiny s jedním dítětem nejsou dnes žádnou výjimkou. Zároveň se díky rostoucí kvalitě lékařské péče zvyšuje průměrná délka života, což má za následek rychle se zvyšující počet seniorů. V posledních letech jsme tedy svědky nepříznivého demografického vývoje. Podle dostupných statistik² obyvatelstvo České republiky postupně nejen stárne, ale zároveň vymírá. Lidé se dožívají vyššího průměrného věku, což je jistě příznivá zpráva, ale tím, že počet nově narozených klesá, je zatěžován důchodový systém stále vyšším počtem vyplácených penzí.

Nejen ekonomové již několik let varují, že vzhledem k nízké natalitě a v konečném důsledku rychlého stárnutí obyvatelstva, je nutné reformovat důchodový systém, neboť není možné za stávajících podmínek udržet jeho financování. Nikdo zřejmě nepochybuje o tom, že případný kolaps důchodového systému by znamenal katastrofu. Občané počítají s tím, že se jim ve stáří dostane patřičné finanční pomoci ve formě starobního důchodu. A to tím spíše, že celý svůj produktivní život odvádějí příspěvků formou pojistného, kterými financují důchody současným důchodcům. Jedná se o projev mezigenerační solidarity, který má u nás dlouholetou tradici.

Téma své diplomové práce jsem si vybrala především z toho důvodu, že se problém financování důchodů dotýká v podstatě všech občanů, a proto jej považuji za velmi závažný. Je jasné, že téma je hodně obsáhlé a není možné se věnovat všem otázkám v jedné studii do hloubky. Nicméně se domnívám, že problém financování důchodů je natolik aktuální a závažný, že je dobré se jím zabývat a shrnout dosavadní poznatky. Podrobněji jsem se zaměřila na období posledních 10 let. Bude provedena analýza demografického vývoje, zejména pak jeho dopady na důchodové zabezpečení v České republice. S tím pochopitelně souvisí také další důležité otázky, jako například kvalita života ve stáří a základní lidská práva obecně.

Jak vykazují statistiky ČSÚ, s nízkou porodností se Česká republika nepotýká poprvé. Například v období první světové války došlo k velmi prudkému snížení porodnosti.

¹ Problém se netýká jen evropských států.

² Např. podle údajů ČSÚ, OECD.

Po jejím skončení došlo k výraznému nárůstu počtu nově narozených, jenž dosáhl svého vrcholu v roce 1921. Ovšem období třicátých let bylo pod vlivem velké hospodářské krize a počet nově narozených se začal v těchto letech opět snižovat. Tento trend se zastavil až v roce 1937. Na konci druhé světové války měla porodnost vzestupnou tendenci, nicméně poté začala opět klesat. Největší baby-boom byl zaznamenán v sedmdesátých letech.³ Výrazný zlom nastal po roce 1989, kdy porodnost dosáhla svého historického minima. Počet živě narozených se dokonce snížil natolik výrazně, že jsme se zařadili mezi státy s nejnižší porodností v Evropě.

Pokud se snižuje natalita a zároveň zvyšuje průměrný věk dožití, jedná se o velký problém. Téma financování důchodů je v poslední době velmi často diskutováno. Na nutnosti provést důchodovou reformu se vzácně shodují i politické strany, jež se ale výrazně rozcházejí ve způsobech řešení tohoto problému. Jaká řešení v oblasti financování důchodů předkládaly politické strany a jak se jim daří prosazovat svoje reformní návrhy? Jaké dopady mají dosud přijaté zákony na seniory? A jakým způsobem se současní mladí lidé připravují na stáří? Připouštějí si myšlenku, že by je stát dostatečným způsobem finančně nezabezpečil? Je všeobecně známo, že se za poslední roky snížil počet dětí v rodině a naopak se zvýšil průměrný věk rodiček. Jen málokoho dnes překvapí gravidní žena středního věku. Je možné tento trend zvrátit a jaký vliv má na problematiku stárnutí české populace migrace? Měl by stát nějakým způsobem podpořit natalitu nebo jde o přirozený vývoj a současní mladí lidé mají jiné priority a prostě děti jen nechtějí?

Demografická situace, která již dnes není nikterak příznivá, se bude podle prognóz Českého statistického úřadu nadále zhoršovat, a to zásadním způsobem. Prognóza předpokládá, že počet seniorů již v roce 2050 převýší 35% populace,⁴ což je velmi znepokojivá zpráva především z pohledu financování důchodů, přičemž cca půl miliónu občanů bude ve věku nad 85 let. „*K nejzávažnějším problémům stárnutí obyvatel patří, že vznikne mohutná skupina ekonomicky závislé populace se specifickým životním stylem a specifickými potřebami v oblasti spotřeby, zdravotní péče, bydlení.*“⁵ Je zřejmé, že zde má nezastupitelné místo mezigenerační solidarita. Podle Madridského plánu⁶ je

³ Hovoří se o tzv. „Husákových dětech.“

⁴ CZSO.CZ, *Projekce obyvatelstva České republiky* (dostupné z [http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/B0001D6145/\\$File/4025rra.pdf](http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/B0001D6145/$File/4025rra.pdf), přístup 28. 10. 2012)

⁵ RABUŠIC, L. *Česká společnost stárne*. Vyd. 1. V Brně: Georgetown, s. 91. ISBN 80-901-6042-5.

⁶ Madridský plán je mezinárodní akční plán věnující se problematice stárnutí.

nutná solidarita na všech úrovních, tzn. nejen v rodinách, místních komunitách, ale také na úrovni státu. Solidarita je tedy hlavním předpokladem pro sociální soudržnost.⁷

Přestože na tom Česká republika není v porovnání s ostatními zeměmi Evropské unie nejhůře, současný stav financování důchodů je z dlouhodobého hlediska neudržitelný. Je nutné provést systémové změny, které zaručí občanům ve stáří pravidelný příjem, jež bude zároveň dostatečně vysoký na pokrytí jejich spotřeby.

Veškeré reformní kroky, které se uskutečnily v oblasti financování důchodů včetně těch, které teprve budou následovat, by měly být maximálně citlivé k občanům. Je nutné počítat zejména s nerovnými příjmy a zvážit možná rizika dopadů na občany.

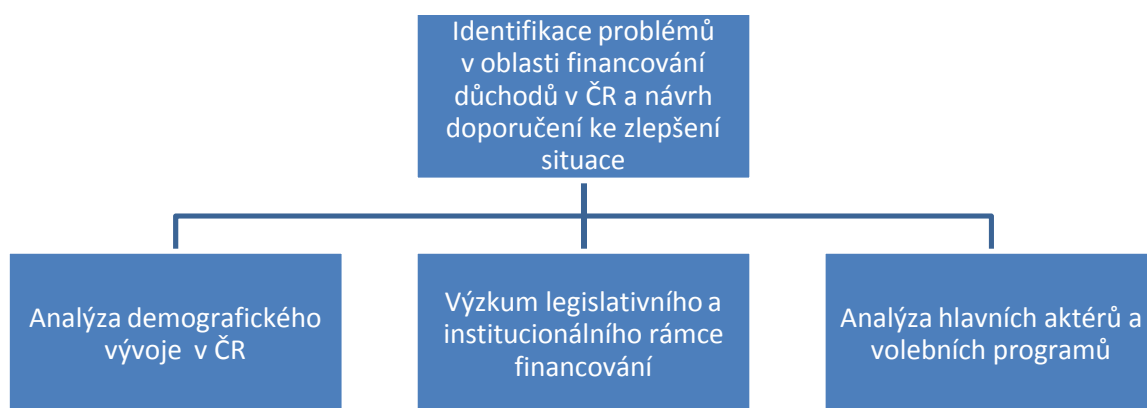
⁷ GERIANTRIE.CZ, *Madridský plán a jiné strategické dokumenty* (uspořádaly Iva Holmerová, Martina Rokosová). Praha: EV public relations, 2007. ISBN 978-80-254-0174-3, 111 s. (dostupné z http://www.geriatric.cz/dokumenty/madridsky_plan.pdf, přístup 2. 4. 2013).

CÍL PRÁCE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Cíl práce

Hlavním cílem této diplomové práce je popsat financování důchodů v České republice, **identifikovat problémy, zjistit jejich příčiny a navrhnout doporučení ke zlepšení situace**. Mezi operativní cíle patří zejména analýza demografického vývoje v ČR na základě demografických ukazatelů v období od roku 1993, tedy od vzniku samostatné České republiky. Dále analýza legislativního a institucionálního rámce financování důchodů a v neposlední řadě zhodnocení postojů a jednání nejvýznamnějších aktérů veřejné politiky ve vztahu k systému, zejména jednotlivých politických stran a určení jejich priorit. Cílem je zjistit jaké návrhy předkládají jednotlivé politické strany, zda jednájí v souladu se svým politickým programem a jak se jednotlivým stranám daří prosazovat svoji vizi sociální politiky v oblasti důchodů za poslední tři volební období Poslanecké sněmovny. Pozornost je věnována i řešení financování důchodů ve vybraných státech EU. Pokusím se shrnout současný stav a na základě zjištěných informací následně nastínit možná řešení, jež by mohly vést ke zlepšení současné situace. Cíle jsou zobrazeny pomocí schématu (viz Schéma č. 1).

Schéma č. 1 - Znázornění cílů

Očekávaná přidaná hodnota diplomové práce

Zmapování možností financování důchodů, které nabízejí jednotlivé politické strany a vypracování možných doporučení, které by mohly být uplatněny v důchodovém zabezpečení.

Výzkumné otázky

Diplomová práce si klade za cíl zodpovědět následující výzkumné otázky:

- Jaké jsou příčiny současného stavu v oblasti financování důchodů?
- Jaká je role a postoj jednotlivých aktérů?
- Jakým způsobem ovlivňuje EU rozhodování o penzích v ČR?
- Jaká řešení nabízejí jednotlivé politické strany?
- Jaké jsou možné sociální dopady na občany?

Samotné téma nepochybně vybízí k zodpovězení mnoha dalších, zřejmě neméně závažných otázek, ale bohužel v této práci není na jejich zodpovězení časový prostor a ostatně ani to není jejím cílem. Na základě pečlivého výběru byly vybrány výše položené otázky, které alespoň zčásti přispějí k pochopení tak závažné problematiky jako je financování důchodů a možných sociálních dopadů na občany.

METODOLOGIE A ZDROJE DAT

Metodologie

Práce bude vzhledem k tématu zpracována formou případové studie, která patří ve společenskovedních disciplínách k základním výzkumným desingům. Tyto výzkumy prováděli například sociologové Chicagské školy, kteří se zabývali migrací, nezaměstnaností aj. psycholog S. Freud využil případové studie k porozumění lidské psychiky. Jednotliví autoři odborné literatury nemají shodný pohled na pojetí případové studie, avšak rozdíly nejsou markantní. Lze říci, že se jedná o empirický design s detailním studiem jednoho či několika případů s cílem porozumět složitým sociálním jevům. Základem případové studie je sběr dat vztahujících se k případu. Badatel usiluje o komplexní porozumění případu v jeho přirozeném prostředí, je nutné získat velké množství dat z rozličných zdrojů, přičemž jejich vhodnost je posuzována na charakteristice případu a s ohledem na výzkumnou otázku.⁸ Jak uvádí Yin, případová studie se vyznačuje třemi hlavními charakteristikami: v první řadě musí být zkoumaný případ vymezen místně i časově, dále musí zkoumání případu probíhat v jeho přirozeném prostředí a v neposlední řadě má badatel využít všech dostupných zdrojů

⁸ ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách: pravidla hry*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, s. 96-98. ISBN 978-80-7367-313-0.

informací.⁹ Mezi přednosti případové studie patří zpravidla snadněji srozumitelné výsledky pro širší veřejnost, protože nejsou psány jen pro vědce či teoretiky daných disciplín a nemohou zkoumat nic, co se skutečně neodehrává v reálném životě. Další výhodou je, že mohou zachytit faktory či okolnosti zkoumaných problémů, které by nemohly být zachyceny jinými přístupy. Stejně jako jiné strategie má ovšem i případová studie slabší stránky, mezi něž patří především možnost zkreslení způsobené zaujatostí výzkumníka a nemožnost provádět techniky ověřování spolehlivosti vzhledem k tomu, že studie jsou často založeny na subjektivních interpretacích.¹⁰

V případě předkládané diplomové práce z hlediska místního a časového vymezení platí, že fenomén je zkoumán od roku 1993 do současnosti, a to v rámci samostatné České republiky. Forma případové studie byla pro tuto práci zvolena proto, neboť je zaměřena na výzkum jednoho konkrétního fenoménu, na což je případová studie nejvhodnější, umožňuje důkladný rozbor dané problematiky. Zároveň je případová studie poměrně flexibilní a umožňuje kombinaci různých postupů sběru dat, což může být pro práci výhodou.

Bude použito několik různých metod. Využívána bude zejména metoda **analýzy sekundárních dat a dokumentů**. Data budou čerpána především z různých odborných studií, odborných článků, rozličných statistik např. ČSÚ, OECD, WHO. Veškerá takto získaná data jsou pro zpracování této studie nepostradatelná. Jednak přinesou výsledky z již dříve zpracovaných výzkumů týkajících se daného tématu, o které se bude tato studie opírat, a zároveň pomohou lépe porozumět problému. Stejně tak různé statistiky, ať se již budou týkat demografického vývoje v České republice či vybraných států Evropské unie anebo výše penzí apod. přinesou data, bez kterých by nebylo možné provést důkladnou analýzu současného stavu a zodpovědně navrhnout doporučení.

Dále bude využita metoda **analýzy právního rámce**, a to zejména zákonů ČR, různých koncepcí a koordinačních nařízení EU apod. Práva a povinnosti jednotlivých subjektů vymezuje platná legislativa, proto je nanejvýš vhodné přiblížit současnou právní úpravu týkající se výzkumného problému. Přiblížen bude například zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení,

⁹ ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách: pravidla hry*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, s. 96-98. ISBN 978-80-7367-313-0.

¹⁰ ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách: pravidla hry*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, s. 101. ISBN 978-80-7367-313-0.

zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti.

Vzhledem ke skutečnosti, že je Česká republika od 1. května 2004 členem Evropské unie, nelze opomenout vliv Evropské unie na důchodovou reformu u nás. Z tohoto důvodu budou analyzovány také koncepce a koordinační nařízení Evropské unie.

V práci budou využity následující pomocné heuristiky: rychlá analýza hlavních aktérů, jež mohou problém řešit, zejména pak jednotlivých politických stran za využití analýzy jejich volebních programů za poslední tři volební období (té části, která se týká důchodů) a u zhodnocení I. a II. pilíře důchodového systému SWOT analýza.

Heuristiky jsou speciálním případem metod, vyznačující se volnými pravidly. Jedná se o neformalizované strategie bez přesně stanovených logických pravidel.¹¹ SWOT analýza se řadí mezi nejčastěji využívanou kvalitativní metodu, jelikož efektivně kombinuje dvě dimenze: interní prostředí (silné a slabé stránky) a externí prostředí (příležitosti a ohrožení). Samotná podstata metody spočívá v identifikaci silných a slabých stránek, příležitostí a ohrožení.¹² Analýza aktérů je metodou, jež se snaží identifikovat všechny, kterých se daná politika dotýká, může se jednat o jedince, organizace, zájmové skupiny apod. Smyslem je, poznat vzájemné vztahy, zhodnotit jejich vliv včetně zájmu na řešení daného problému. Aktéry lze klasifikovat různým způsobem, jednou z možností je rozdělení na veřejný, soukromý a neziskový sektor. V první fázi jsou identifikováni všichni aktéři, často je využíván orientační seznam aktérů, který ovšem nelze brát dogmaticky. Poté se jednotliví aktéři klasifikují. Teprve v druhé fázi je účast aktérů posuzována z různých hledisek a výsledky jsou zasazeny do matice. Možné je také grafické znázornění, kdy se na osu *x* zanesou zájem aktéra a na osu *y* jeho moc. Tím jsou aktéři rozdělení do čtyř skupin.¹³

Využito bylo rovněž **metody dotazování prostřednictvím dotazníku**. Dotazník byl vybrán z důvodu vysokého počtu výzkumného vzorku, který nebylo možné oslovit

¹¹ Veselý, a., Nekola, M. (Eds.) *Analýza a tvorba veřejných politik: přístupy, metody a praxe*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007. s. 143. ISBN 978-80-86429-75-5.

¹² Veselý, a., Nekola, M. (Eds.) *Analýza a tvorba veřejných politik: přístupy, metody a praxe*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007. s. 220. ISBN 978-80-86429-75-5.

¹³ Veselý, a., Nekola, M. (Eds.) *Analýza a tvorba veřejných politik: přístupy, metody a praxe*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007. s. 228-230. ISBN 978-80-86429-75-5.

jednotlivě. Důležité přitom je, oslovit správnou skupinu osob. Dotazník, jakožto levná a zároveň efektivní technika, jež může oslovit veliký počet respondentů, patří mezi nejčastěji využívané metody. Umožňuje získat v poměrně krátkém čase mnoho informací, a to vše při minimálních nákladech, přičemž anonymita je relativně přesvědčivá. Dotazník lze distribuovat poštou, elektronicky, dalším řešením je telefonní interview. Jeho hlavní nevýhodou je obecně nízká návratnost, proto někteří tazatelé motivují respondenty nějakou odměnou za vyplnění dotazníku.¹⁴

Pro větší přehlednost o současné situaci v důchodové oblasti byli prostřednictvím elektronické pošty osloveni dne 19. března 2013 všichni zákonodárci ČR. Učiněno tak bylo formou polostrukturovaného dotazníku, jenž obsahoval 20 otázek (uzavřené i otevřené). Zákonodárci byli seznámeni s důvodem, proč jim byl dotazník zaslán, co je jeho cílem a jak bude využit v diplomové práci. Byli také informováni o tom, že jejich jména nebudou nikde zveřejněna. Měli možnost se v odpovědích vyjádřit doplňujícími komentáři. Záměrem dotazníku bylo zjistit, v čem mezi jednotlivými zákonodárci v oblasti důchodové a rodinné politiky panuje shoda a naopak.

Dotazník byl pomyslně rozdělen na dvě části. První, věnující se důchodové problematice a konkrétním možným řešením. Druhá, méně rozsáhlá část, se týkala rodinné politiky. Většina otázek nabízela odpověď ano/ne, nutno podotknout, že zcela záměrně. Vzhledem k tomu, že byly rozeslány našim zákonodárcům a ti by měli mít jasné názory na důchodovou politiku, neboť o ní hlasují a ovlivňují tím životy nás všech.

Během měsíce se vrátilo celkem 43 vyplněných dotazníků. Tyto byly nejprve rozříděny podle příslušnosti k jednotlivým stranám. Poté bylo využito programu Excel, v němž byla vytvořena tabulka pro vyhodnocení dotazníků. Postupně byly zaznamenány všechny odpovědi na jednotlivé otázky. Pomocí čárek ke každé jednoznačné odpovědi „ano“ či „ne“, u otevřených otázek pak jednotlivé odpovědi respondentů. V dotazníku se objevily i neplatné odpovědi, ty ale nebyly započítány, byly pouze zaznamenány do přehledu. Následně byly vytvořeny v programu Excel čtyři konečné tabulky, do nichž byly výsledky přeneseny tak, aby bylo možné je prezentovat.

¹⁴ DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 4., nezměn. vyd. Praha: Karolinum, 2011, s. 141-145. ISBN 978-80-246-1966-8.

Kapitolu věnovanou demografickému vývoji jsem taktéž doplnila o vlastní kvalitativní sondu.

Pro zodpovězení otázky: Jaké jsou názory žen na současný stav v oblasti penzí a které hlavní faktory ovlivňují plánování rodičovství, byl dotázán vzorek 7 žen, které se vyjadřovaly k tomuto tématu formou **polostrukturovaného rozhovoru neboli rozhovoru pomocí návodu**.

Tento rozhovor spočívá v předem vypracovaného seznamu otázek, které je nutné s respondenty probrat, aby byla zodpovězena všechna zamýšlená témata vztahující se k problematice. Tazatelovi poskytuje volnost ve výběru pořadí kladení jednotlivých otázek, kritériem, kdy jakou otázku položit respondentovi, je pouze vhodnost vzhledem k průběhu rozhovoru. Nejdůležitější otázky, stejně tak jako otázky citlivého charakteru, se doporučuje umístit spíše ke konci rozhovoru. Tazateli rovněž zůstává volnost ve formulaci otázek, přizpůsobuje je konkrétní situaci.¹⁵ Bylo žádoucí vybrat ženy, které by již měly mít přehled o dění v ČR, srovnané životní priority a zároveň byly dostatečně zralé pro založení rodiny. Výzkumný vzorek představovaly ženy ve věku 23 let až 30 let. Dalším kritériem byla bezdětnost a alespoň půlroční vztah s partnerem. První dvě oslovené ženy, které splňovaly kritéria, byly vybrány na základě vlastního úsudku, tedy účelově. Takovou možnost připouští například Disman.¹⁶ Ostatní ženy byly vybrány metodou sněhové koule.¹⁷ Spočívá v existenci původního informátora, který navede výzkumníka k dalším respondentům. Ženy, vybrané na základě vlastního úsudku, v tomto případě posloužily jako informátorky.

Celkem bylo osloveno deset žen. Pouze osm z nich však splňovalo daná kritéria¹⁸ a s jednou respondentkou se nepodařilo uskutečnit plánovaný rozhovor s časových důvodů. Všechny ženy byly předem seznámeny s cílem výzkumu, jeho využitím v diplomové práci a vyjádřily svůj souhlas se zúčastněním se výzkumu i nahráváním na diktafon. Nebyla opomenuta ani etická stránka, ženám byla zaručena anonymita s tím, že jejich jména nebudou nikde uvedena. Pro účely výzkumu byla jména žen nahrazena kódem. Rozhovory byly pořizovány postupně, v závislosti na volném čase zúčastněných. Všechny se podařilo uskutečnit v rozpětí dvou měsíců - od začátku ledna

¹⁵ HENDL, J. *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: Karolinum, 1999, s. 111-112. ISBN 80-246-0030-7.

¹⁶ Co má být pozorováno záleží výhradně na úsudku výzkumníka. DISMAN

¹⁷ Metodu sněhové koule popisuje Disman. Tato metoda je hojně využívána výzkumníky pro nalezení výzkumného vzorku.

do konce února 2013 v pronajaté místnosti pražské stavební firmy v Praze 6, a to z důvodu příjemného a klidného prostředí pro uskutečnění rozhovorů. Spolupráce s ženami byla milá, probíhala v příjemné atmosféře, všechny spolupracovaly a ochotně odpovídaly na všechny jim kladené otázky. Následně byly všechny zaznamenané rozhovory doslovně přepsány a kódovány. Pro větší přehlednost byla poté vytvořena tabulka v programu Excel a odpovědi rozděleny podle tématu (penze/rodičovství) a vyhodnoceny – tzv. tematická analýza dat¹⁹.

Otázky, pokládané v kvalitativním výzkumu, se podle Pattona rozdělují do šesti základních oblastí, přičemž otázky demografické se odlišují od znalostních.²⁰ Ženám byly pokládány otázky vztahující se k jejich názorům, neboť záměrem kvalitativního dotazování bylo zjistit, jakým způsobem přemýšlejí o mateřství a jaký je jejich pohled na rodinnou politiku státu. Dalším cílem bylo zjistit, jak nahlíží na důchodové zabezpečení v ČR. Sociologický průzkum byl zaměřen na dvě základní oblasti: Po každém uskutečněném rozhovoru byla provedena doslovná transkripce do programu Word neboli proces převodu mluveného projevu do písemné podoby. Jak uvádí J. Hendl, pro podrobné vyhodnocení je takový postup nezbytný, ačkoliv se jedná o časově velmi náročnou proceduru. Někdy se může text přenést do spisovného jazyka.²¹ Každé ženě byl přidělen kód podle toho, v jakém pořadí s ní rozhovor uskutečněn (Ž1 až Ž7). Poté byly jednotlivé odpovědi tříděny. Barevně byly vyznačeny odpovědi vztahující se k výzkumu (podle tematických oblastí, každá jinou barvou). Nepodstatné části rozhovoru byly odstraněny podle těchto kritérií: výpovědi nevztahující se k výzkumným otázkám, odpovědi obsažené v jiné výpovědi. Možnost vypuštění nepodstatných částí z provedených rozhovorů se připouští, neboť se předpokládá, že obsahují zbytečné věty, jež nedávají odpovědi na výzkumné otázky. Základní myšlenkou přitom je, že tento proces nesmí být náhodný. Je zapotřebí sjednotit úroveň obecnosti podávaných informací a přistoupit k větší abstrakci.²²

Významově podobné části byly seskupeny a integrovány do šesti výzkumných oblastí podle připraveného scénáře rozhovorů (viz Příloha č. 1). Následně byl vytvořen

¹⁹ ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách: pravidla hry*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, s. 96-98. ISBN 978-80-7367-313-0.

²⁰ HENDL, J. *Základní teorie a metody aplikace*, s. 106-107. ISBN 978-80-7367-485-4.

²¹ HENDL, J. *Základní teorie a metody aplikace*, s. 208. ISBN 978-80-7367-485-4.

²² HENDL, J. *Základní teorie a metody aplikace*, s. 209-210. ISBN 978-80-7367-485-4.

shrnující protokol a nakonec byla vytvořena přehledná tabulka (viz Příloha č. 2) v programu Word se základními informacemi o respondentkách.

Zdroje dat

Pro daný výzkum bude využito velké množství **sekundárních dat**, a to z několika důvodů. Sběr primárních dat je příliš náročný nejen z časového hlediska, ale především má velké požadavky na personální zabezpečení a v neposlední řadě je nutno zmínit také finanční náročnost. Čerpáno bude z různých zdrojů, např. z monografií, běžných periodik, odborných článků a odborných studií, které byly již na toto téma vypracovány a jejich závěry budou sloužit jako podklady tohoto výzkumu. Dále budou data získávána z rozličných veřejně politických dokumentů, například různých strategií a koncepcí. Strategické veřejně politické dokumenty vznikají na různých úrovních (EU, států, regionů, obcí) a předkladateli jsou označovány jako strategie, koncepce, plány, akční plány či doktríny. Měly by být zastřešující, střednědobé až dlouhodobé, nadresortní, obecně přijímané a uplatňované.²³

K danému problému se pochopitelně také vztahuje platná legislativa, proto jako sekundární data poslouží zákony a jiné právní normy, jež se touto problematikou zabývají. Dalším zdroje dat budou názory odborníků především z řad sociologů, ekonomů a politologů, popř. zájmových skupin. Pro tuto část práce bude využito sekundárních dat v podobě analýzy blogů expertů zabývajících se problematikou důchodové reformy. Jejich názory budou poté stručně představeny. V neposlední řadě bude využito rutinních statistik, jež jsou pro toto téma velmi žádoucí.

Zdrojem informací budou také ve velké míře volební programy vybraných českých politických stran, resp. ta jejich část, jež se týká důchodové reformy.

Primární data poskytnou výsledky dotazníkového šetření v kapitole věnované analýze aktérů.

V kapitole věnované demografickému vývoji byla využita i primární data z vlastních rozhovorů.

²³ VESELÝ, A., DRHOVÁ, Z., NACHTMANNOVÁ, M. *Veřejná politika a proces její tvorby. Co je „policy“ a jak vzniká*. 1. Vyd. Praha: UK FSV CESES, 2005, s. 27. ISSN 1801-1640.

1 TEORETICKÉ A HODNOTOVÉ UKOTVENÍ PRÁCE

1.1 Sociální teorie

1.1.1 Teorie welfare state

Welfare state vznikl v době urbanizace a industrializace jako reakce na vývoj moderních států, ve které byly postupně oslabovány podpůrné funkce rodiny. Vytvářel se tlak na koordinaci patřičných politik na centrální úrovni vzhledem k narůstající důležitosti významu zdraví a vzdělání pracovních sil. Podle Marshalla bylo zapotřebí rozšířit práva občanů tak, aby zahrnovaly tři složky: práva občanská, politická a sociální. Občanská práva se utvářela již v 18. století a zahrnovala práva související s osobní svobodou. V 19. století vznikla práva politická, která umožnila podílet se na výkonu politické moci. Teprve ve 20. století se formovala práva sociální.²⁴

Sociální politiku státu, ačkoliv v minimální podobě, lze nalézt již se vznikem prvních moderních států. Najdeme ji v pracích duchovních otců moderního státu, např. Hobbesovo pojetí státu jako ochránce. V Británii vznikaly první chudinské zákony již od začátku 17. století. Pojem welfare state začal používat anglický lord W. H. Beveridge,²⁵ který stanovil první povinné pojištění v nezaměstnanosti na světě a následně v roce 1942 vypracoval komplexní systém sociálního pojištění.²⁶ Dá se říci, že pojem „welfare“ vyjadřuje status solidního žití v případě těžké sociální situace jedinců a tato pomoc je hrazená z daní občanů. Holanďané si osvojili pojem welfare state neboli pečující stát, zatímco Francouzi používají termín „état providence“, což v překladu znamená stát prozřetelnosti. V Německu se koncem 70. let 19. století ujal pojem „Wohlfahrtstat“. Česká republika si nevytvořila svůj vlastní ekvivalent, a proto se pojem „welfare state“ do češtiny překládá různě.²⁷

Večeřa používá termín sociální stát. Potůček upřednostňuje pojem stát veřejných a sociálních služeb a jedná se podle něj o takový stát, „...v němž se v zákonech, ve vědomí a postojích lidí, v aktivitách institucí a praktické politice prosazuje myšlenka, že sociální podmínky, v nichž lidé žijí, nejsou jen věcí jedinců či rodin, nýbrž i věcí

²⁴ POTŮČEK M., *Sociální politika*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995, s. 36-37. ISBN 80-85850-01-X.

²⁵ Beveridge pojem welfare state sice začal používat, ale pravým autorem byl anglický arcibiskup Temple.

²⁶ Welfare state sliboval lepší svět. Cílem bylo podpořit morálku v průběhu druhé světové války.

²⁷ VEČEŘA M., *Sociální stát: východiska a přístupy*, 2. upr. vydání, Praha: Sociologické nakladatelství, s. 22-28. ISBN 80-85850-16-8.

veřejnou.“²⁸ Podle Briggse se jedná o stát, ve kterém je demokratická moc využívána pro zajištění základního příjmu každého jedince, ke zmírnění sociálních rizik a poskytování veřejných sociálních služeb. Peacock tvrdí, že pravým účelem sociálního státu je naučit občany umět si poradit i bez něho. Rosanvallon jej specifikuje jako stát všeobecného blahobytu. Thoenese vysvětlil, že v sociálním státu přebírá odpovědnost za blaho svých občanů vláda.²⁹

Někteří liberálové dávají přednost výrazu asistenční stát. Obecná definice liberálů pojímá sociální stát jako stát, zmírňující rizika moderního života, jenž se stará o zajištění bezpečnosti občanů, zvyšuje rovnost příležitostí a napomáhá sociální spravedlnosti. Oproti tomu liberálně orientovaný Wilensky zastává názor, že sociální stát znamená politické právo každého občana na minimální úroveň příjmů, výživy, zdraví, bydlení a vzdělání, nikoliv dobročinnou dávkou. Upozorňuje například na to, že ve svém důsledku sociální stát ohrožuje svobodu jedince, ožebračuje střední třídu, napomáhá k zahálce a demotivuje občany, neboť spoléhají více na stát nežli sami na sebe. V zásadě lze říci, že cílem sociálního státu je především sociální jistota a bezpečí, sociální suverenita a důstojnost jedince, blahobyt občanů, snížení sociální nerovnosti, vyšší sociální spravedlnost, standardní úroveň veřejných sociálních služeb, kvalitnější osobní a společenský život a legitimace politického systému.³⁰

Vznik státu veřejných sociálních služeb „...*je chápán jakožto reakce na dva základní vývojové trendy: na formování národních států a jejich transformace do masových demokracií po Francouzské revoluci, a na rozvoj kapitalismu, který se stal dominantním způsobem výroby po průmyslové revoluci.*“³¹ Samotné kořeny sociálního státu můžeme hledat již v Bismarkově povinném pojištění.

Odborná literatura rozeznává mnoho typologií welfare state. Nejčastěji se užívá klasická teorie Titmussova a teorie Esping-Andersonova. Titmuss v 70. letech 20. století rozlišil stát reziduální a stát institucionální. Později je doplnil ještě o tzv. pracovní výkonový

²⁸ POTUČEK, M. *Sociální politika*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995, s. 35. ISBN 80-85850-01-X.

²⁹ POTUČEK, M. *Sociální politika*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995, s. 35. ISBN 80-85850-01-X.

³⁰ VEČEŘA, M. *Sociální stát: východiska a přístupy*. 2. vyd., Praha: Sociologické nakladatelství, 1996. s. 26-27, ISBN 80-85850-16-8.

³¹ POTUČEK, M. *Sociální politika*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995, s. 35. ISBN 80-85850-01-X.

model. Esping-Anderson na Titmuse navázal a v 80. letech 20. století rozlišil tři typy států. Jedná se o liberální, konzervativní a sociálně demokratický sociální stát.

V zásadě lze říci, že rozeznáváme tři základní typy welfare state:

1. *Reziduální neboli liberální* – důraz je kladen na individuální odpovědnost jednotlivce, vyznačuje se malým přerozdělováním, skromným sociálním pojištěním. Vychází z přesvědčení, že lidské potřeby jsou uspokojovány prostřednictvím rodiny a trhu. Sociální pomoc přichází teprve tehdy, jestliže tyto struktury selžou. Sociální politika řeší pouze chudobu. Model je typický pro USA, Kanadu, Austrálii, Velkou Británii.
2. *Pracovně výkonový neboli konzervativní* – vychází z myšlenky, že by se měly potřeby jednotlivců uspokojovat na základě jejich zásluh, pracovního výkonu a produktivity práce, přičemž cílem je zachování společenského statutu.³² Model je typický pro Německo, Rakousko, Francii, Nizozemí.
3. *Institucionální neboli sociálně demokratický* – vychází ze zásady univerzalistické solidarity³³, vytlačuje trh a předchází sociálním událostem. Zdůrazňuje potřebu sociálního bezpečí, aktivita státu se vztahuje na všechny důležité oblasti. Sociální pomoc je vnímána jako zcela normální a oprávněná, potřeby lidí uspokojuje na vysoké úrovni. Model je typický pro státy Skandinávie například Švédsko, Norsko.³⁴

Za další typ sociálního státu lze uvést ještě *rudimentární neboli jižní model*, který se vyznačuje tím, že celkově spoléhá na sociálně ochrannou funkci rodiny a jeho opatření jsou velice často nesystematická. V těchto státech existují silné rodinné vazby, často žijí pohromadě dvě i tři generace. Model je typický pro Španělsko, Portugalsko, Řecko.³⁵

Kritika sociálního státu

Vlivem řady faktorů (ropné krize, globalizace a stárnutí populace se od konce 70. let 20. století) objevuje kritika legitimacy sociálního státu zejména od pravicových politických stran či nadnárodních finančních institucí. Nové paradigma útočí především

³² POTŮČEK, M. a kol. *Veřejná politika*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005, s. 253. ISBN 80-86429-50-4.

³³ Vztahuje se na celou populaci. Všichni jsou na něm závislí, ale zároveň z něho mají všichni prospěch.

³⁴ VEČERA, M. *Sociální stát: východiska a přístupy*. 2. vyd., Praha: Sociologické nakladatelství, 1996, s. 64-65, ISBN 80-85850-16-8.

³⁵ KELLER J., *Soumrak sociálního státu*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005, s. 59, ISBN 80-86429-41-5.

na jeho sociálně demokratickou podobu. Do programu pravicových politických stran se dostává program schumpeterovského “workfare state“, který vychází z principů kapitalismu. Klade důraz na osobní odpovědnost jedince a snižuje odpovědnost státu v sociální politice. Oproti Keynesiánskému modelu, který se vyznačuje regulací ekonomiky, silnými odbory, veřejnými službami, vysokými výdaji státu na sociální politiku a chce dosáhnout plné zaměstnanosti, je nový model orientován na deregulaci, privatizaci, flexibilitu, individualismus a nezaměstnanost připouští, neboť ji vnímá jako prospěšnou pro konkurenceschopnost. Klade důraz na osobní zodpovědnost a aktivitu jedince, aby sám čelil nepříznivé situaci. Měkčí varianta neodmítá sociální stát jako takový, pouze argumentuje tím, že není možné ho udržet v současné podobě, neboť se změnilly podmínky. Nejtvrďší kritika, přicházející od neoliberalů, odmítá sociální stát jako celek, jelikož nedosáhl nikdy přesvědčivých výsledků, a ve svém důsledku okrádá schopné, čímž je demotivuje.³⁶ Podobné úvahy vyslovil již Malthus³⁷ v 18. století svým názorem, že „*Nejlepší stát je žádný stát.*“ a „*Chudým pomůžete nejlíp tak, že se jim nesnažíte pomáhat.*“³⁸ Rozdíly keynesiánského a schumpeterovského přístupu k sociálnímu státu jsou zobrazeny v tabulce (viz Tabulka č. 1).

Tabulka č. 1 - Porovnání keynesiánského a schumpeterovského welfare state

Keynesiánský welfare state:	Schumpeterovský workfare state:
silné odbory	slabé odbory
korporativní zřízení	částečné politické odloučení odborů
vysoký růst	nízký nebo střední růst
regulovaný peněžní sektor	deregulovaný peněžní sektor
nízká úroková míra	vysoké očekávání zisků při investicích
stoupající mzdy, dlouhodobé podnikatelské strategie	nezaměstnanost
stoupající výdaje sociálního státu	privatizace, krácení sociálních dávek
veřejné služby	hubený stát, new public management
dekomodifikace	(re) komodifikace

Zdroj: HAUSER M., *Sociální stát a kapitalismus*, nakladatelství Svoboda 2007, s. 125. ISBN 978-80-86320-48-9.

³⁶ HAUSER M., *Sociální stát a kapitalismus*. Nakladatelství Svoboda, 2007, str. 126, ISBN 978-80-86320-48-9.

³⁷ Malthus byl anglický ekonom 18. století, představitel klasické ekonomie.

³⁸ HAUSER M., *Sociální stát a kapitalismus*. Nakladatelství Svoboda, 2007, str. 126, ISBN 978-80-86320-48-9.

Kritiku sociálního státu lze nalézt „zprava“ i „zleva“ politického spektra. Spory o sociální stát probíhají v rovině ekonomické, politické, sociální a kulturní. Kritici zprava poukazují na skutečnost, že se neustále zvyšují sociální výdaje. Sociální stát podle nich demotivuje jednak podnikatele vysokými daněmi a zároveň příliš štědrým sociálním zabezpečením demotivuje pracující. Teorie v rovině ekonomické ovšem vykazuje schizofrenní pohled na stát, neboť pravici chybí návod na to, jakým způsobem odbourat sociální stát, aniž by byl porušen stát demokratický. Mezery pravicové argumentace lze spatřit i v rovině empirické. Argumenty, jimiž zdůvodňují vysokou míru nezaměstnanosti například vysokými mzdami a vysokým stupněm sociálního pojištění, jsou liché. Empiricky bylo dokázáno, že neexistuje přímá úměra mezi těmito složkami. Státy, které mají velice štědrá sociální politiku, vykazují zřetelně nižší míru nezaměstnanosti než země sociálně úsporné jako například Španělsko, Portugalsko nebo Česká republika. Kritika zleva poukazuje zejména na to, že sociální stát pouze kompenzuje část následků sociálních problémů, ale vůbec neodstraňuje jejich příčiny. Opravdovým řešením by bylo zasáhnout do nároku velkého kapitálu.³⁹

V rovině politické se kritika sociálního státu projevuje například tím, že levicoví oponenti poukazují na vládnoucí vrstvy, které si podle nich zabezpečují pomocí distribuovaných jistot sociálního státu loajalitu občanů. Levice tvrdí, že sám sociální stát ohrožuje svobodu a demokracii, protože rozšiřuje moc byrokracie, která kvůli přísné regulaci a centralizaci snižuje rozsah svobody jedinců. Francouzský filozof André Gorz konstatuje, že neoliberalní kritika, která tvrdí, že sociální stát jen poručíkuje občanům, mění je v pasivní konzumenty, jelikož je zbavuje iniciativy, je výrazem „*imbecilního ideologismu*“, který nerozlišuje příčinu a účinek.⁴⁰

Také v sociální rovině nalezneme kritiku fungování sociálního státu. Zatímco levice zdůrazňuje, že sociální programy jen dodatečně zlepšují sociálně diskriminované občany, podle názoru pravice příliš mnoho sociálních jistot deformuje ekonomický život.⁴¹

³⁹ KELLER J., *Soumrak sociálního státu*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005, s. 16. ISBN 80-86429-41-5.

⁴⁰ KELLER J., *Soumrak sociálního státu*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005, s. 17. ISBN 80-86429-41-5.

⁴¹ KELLER J., *Soumrak sociálního státu*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005, s. 18. ISBN 80-86429-41-5.

1.1.2 Teorie solidarismu

Sociální solidarita je společenskou hodnotou, výrazem lidského porozumění, ale také příslušné odpovědnosti. Dává možnost vyhnout se zbytečným společenským konfliktům a vede k zajištění důstojného života všech občanů. Vyplývá ze skutečnosti, že člověk je společenský tvor, tudíž je vždy v jisté míře odkázán na druhé.⁴²

Solidarismus navazuje na představy sociálního konsensu. Slouží k odstraňování zjevných sociálních nepravostí ve společnosti.⁴³ Marshall vyzdvihuje společenský vývoj ve Velké Británii, který v období 2. světové války a těsně po jejím skončení umožnil sociální konsensus a podpořil národní solidaritu. Teorie solidarismu formulovaná Leonem Duguitem vychází z názorů Comta a Durkheima. Comte sociálním konsensem vyjadřoval skutečnost, že veškeré sociální prvky lze považovat za solidární a sociální systém podle něj směřuje k harmonickému vyvážení všech prvků. Také Durheim zdůrazňoval, že v moderní společnosti jsou vztahy mezi lidmi solidární. Podle něj existují dva druhy solidarity. Starší, mechanická solidarita, typická pro tradiční společnosti s málo rozvinutou dělbou práce, je založena na slepém podřízení se kolektivní vůli. Naopak ve společnosti moderní je zapotřebí, aby se jednotlivci od sebe odlišovali a kolektiv poskytoval prostor pro individualitu. Čím je prostor pro individuální vědomí širší, tím je větší tzv. organická solidarita.

Leon Duguit vyšel z myšlenky, že člověk nemůže žít v izolaci, jelikož je tvor společenský. Žije a podřizuje se zákonům společnosti, z nichž jeden ze základních zákonů je norma solidárnosti.⁴⁴ Podle něj stát musí poznat solidární normy a poté je kodifikovat do pozitivního práva.⁴⁵ „*Solidarita mezi občany se stejným osudem vznikla v liberálním státě jako výsledek výrazného posunu od sousedské filantropie, charakterizované principem jedni druhým, k vzájemnosti, charakterizované principem sami sobě navzájem nebo lépe dnes ty mně, zítra já tobě.*“⁴⁶

T. G. Masaryk uvedl: „*Solidarita je etickým příkazem, neboť člověk je dlužníkem společnosti, a zřídá-li se svých práv, privilegií, ve shodě s ideou solidarity, je to jen*

⁴² FRANCOVÁ H., NOVOTNÝ A., *Sociální politika v základech*. Praha: nakladatelství Triton, 2008, s. 47. ISBN 978-80-7387-125-3.

⁴³ Margaret Thatcherová, britská politička prohlásila, že společnost neexistuje.

⁴⁴ VEČEŘA, M. *Sociální stát: východiska a přístupy*. 2. vyd., Praha: Sociologické nakladatelství, 1996, s. 35-36. ISBN 80-85850-16-8.

⁴⁵ Solidární norma označuje vzájemnou závislost jedinců, jež funguje v každé společenské skupině. Pozitivní právo je takové právo, které je dáno státem a je vymahatelné.

⁴⁶ TOMEŠ, I. *Sociální politika, teorie a mezinárodní zkušenost*. Praha: Sociopress 1996, s. 49. ISBN 80-902260-0-0.

*spláčení dluhu, za prospěch, který skýtá společnost jednotlivci, rovněž jako dluh generacím minulým, jejichž statky nakupené pílí jsou mu k dispozici, a povinností všech lidí je solidárně pracovat na rozhojnění tohoto bohatství.*⁴⁷

1.2 Ekonomické teorie

Ekonomických teorií byla v minulém období vypracována celá řada. Je na místě zde uvést alespoň některé z nich především proto, že každá politická strana se více či méně k nějaké ekonomické teorii hlásí, což ovlivňuje její pohled na sociální politiku i jejich navrhované způsoby řešení vzniklých problémů.

1.2.1 Klasická politická ekonomie

Klasická politická ekonomie má své počátky v sedmdesátých letech 18. století. Největší rozkvět zaznamenala během první poloviny 19. století. Národní hospodářství je dle této teorie do značné míry ovlivňováno přírodou a jejími zákonitostmi.

Klasická teorie se zabývá národním bohatstvím, které je členěno mezi kapitalisty, dělníky a pozemkové vlastníky. K měření bohatství byly používány postupně dvě základní teorie. Jednalo se o **pracovní teorii hodnoty**, která stanovuje hodnotu jen pracovními náklady. Vzhledem k nepraktičnosti tohoto pojetí byla později zavedena **vícefaktorová teorie výrobních nákladů**, jež hodnotu určuje pomocí mzdy, zisku a úroku. Dle **teorie přebytku**, která vychází z představy, že je reálné vytvářet větší množství produkce než jaké je nutné ke spotřebě, docházelo podle klasiků k dělení bohatství.

Za nejznámějšího představitele klasické politické ekonomie lze označit Adama Smithe. Ten se na jedné straně velmi zabýval lítostí a soucitem, na straně druhé je ale jeho neviditelná ruka trhu založena na sebelásce a egoismu. Thomas Malthus se proslavil především populační teorií, podle níž zcela bezpochyby nastane situace, kdy na světě bude žít více lidí, než jaké bude možno uživit. Z toho důvodu je nezbytné růst počtu obyvatel zpomalit.

Dalším významným představitelem, který značně doladil práci Smithe je David Ricardo, který popsal třídní rozpory plynoucí z rozdílných zájmů podnikatelů a dělníků,

⁴⁷ FRANCOVÁ H., NOVOTNÝ A., *Sociální politika v základech*. Praha: nakladatelství Triton, 2008, s. 46. ISBN 978-80-7387-125-3.

o rentě a zisku hovořil jako o přebytku. „*Politická ekonomie se podle něj měla zabývat reprodukovatelným zbožím a vzácné statky ponechat stranou, protože jejich směnná hodnota je naprosto nezávislá na množství práce, jež bylo původně potřebné k jejich výrobě.*“⁴⁸

1.2.2 Teorie Johna Maynarda Keynese

Ve 30. letech 20. století, po první světové válce, nastala situace, kdy byly značně nevyužity zdroje, a přetrvávala vysoká nezaměstnanost. Mnoho ekonomů hledalo nové vysvětlení původu recese. Taktéž bylo nasnadě vysvětlit příčiny neuspokojivého využívání ekonomických zdrojů. Keynesiánci přišli s novým učením a vysvětlením vzniklého stavu.

Keynes tvrdil, že trh sám nezaručí zmíněné dostačující využívání ekonomických zdrojů. Je podle něj nutné umožnit státu provádět stabilizační zásahy do ekonomiky. Nestabilitu tržní ekonomiky má na svědomí kolísající kupní síla peněz, později se přiklání k tvrzení, že příčinou jsou investice. Je nutné zapotřebí buď zvýšit dědickou daň, progresivně zdanit příjmy, či udržovat nízké úrokové míry, případně použít deficitní financování. Keynes podporuje tzv. příjmově výdajový přístup, jehož podstatou je analýza zdrojů příjmu domácnosti a jeho následné využití. Naopak zásadně odmítá tvrzení, že by byl vztah mezi úsporami a investicemi samostatně regulován. Podobně nesouhlasí ani s tím, že nabídka a poptávka po práci se automaticky vyrovnávají. Mezi významné přínosy Keynese patří zavedení veličiny nejistoty a očekávání do ekonomické teorie, s nimiž se do té doby nepočítalo.

Keynes se dále zabýval efektivní poptávkou. „*Je-li efektivní poptávka na úrovni odpovídající plné zaměstnanosti, bude ekonomika vytvářet národní důchod při plné zaměstnanosti. Jakmile dojde k poklesu efektivní poptávky pod tuto úroveň, začnou probíhat přizpůsobovací procesy kvantitativní povahy, kterou vedou ke snižování rozsahu zaměstnanosti a vyráběné produkce i důchodu a úspor.*“⁴⁹

Další významnou teorií, s níž Keynes přichází je teorie preference likvidity, jež je založena na čtyřech motivech. Motiv důchodový představuje fakt, že období, kdy lidé dostávají svůj důchod, se liší od období, kdy tento spotřebovávají. Motiv podnikání

⁴⁸ SOJKA, M. *Dějiny ekonomických teorií*. Praha, 2010, s. 72. ISBN 978-80-87109-21-2.

⁴⁹ SOJKA, M. *Dějiny ekonomických teorií*. Praha, 2010, s. 251. ISBN 978-80-87109-21-2.

vyjadřuje stejný princip jako motiv předchozí s tím rozdílem, že se týká podniků. Dle opatrnostního motivu jsou vytvářeny zásoby pro neočekávané situace. S tím souvisí spekulativní motiv, který nabádá k vytváření zásob s přihlédnutím k očekávání. Později se objevuje finanční motiv, dle něhož je možné investice financovat bankovním úvěrem.⁵⁰

Postupem času se rozvinula neokeynesiánská makroekonomie, jejímž základem je neoklasická syntéza. Stěžejní myšlenkou tohoto směru je existence zábran, které nedovolí automatickou obnovu rovnováhy. Mezi tyto překážky patří past na likviditu, která vyjadřuje situaci, kdy podnikatelé očekávají zvyšující se tendenci úrokové míry, a z toho důvodu drží hotové peníze. Další překážkou jsou nepříznivá očekávání podnikatelů, která mají za následek necitlivost investic na úrokové sazby. Poslední překážkou je nepružnost nominálních mezd směrem dolů.⁵¹

Podle jejich teorie existují nepružná mzdy a ceny. Co se poptávky týká, ta s jistotou není tvořená nabídkou. V čase se mění období, kdy panuje vysoká nezaměstnanost a období spekulace a inflace. Tyto výkyvy může regulovat vláda za pomoci nástrojů monetárních a fiskálních. Na rozdíl od klasiků tedy věří ve vládní zásahy a jejich usměrnění ekonomiky. (Samuelson, 2007)

1.2.3 Neoklasická ekonomie

V padesátých letech 20. století se opět do popředí dostávají myšlenky ohledně schopnosti trhu samoregulovat se. Boj s inflací a snížení daní je v této době důležitější než snaha o dosažení plné zaměstnanosti. Do neoklasického směru je řazena Chicagská škola, která prosazovala metodologický individualismus a pozitivismus. Dalším směrem řadícím se do neoklasické ekonomie je monetarismus, který opět uznává tržní ekonomiku bez státních zásahů, tvrdí, že množství peněz v oběhu a nominální národní důchod jsou spojeny mnohem užší vazbou, než jaká je mezi národním důchodem a investicemi. Monetarismus je také založen na tvrzení, že pokud dochází ke změně množství peněz v oběhu, vzniká časová prodleva, než dojde i ke změně nominálního národního důchodu. Podstatnou se stává Kvantitativní teorie peněz, podle které podniky uschovávají peníze, aby byly schopny bez prodlevy vyrábět, domácnosti zároveň uvažují o formě, v níž mají bohatství uchovávat. Významným představitelem

⁵⁰ SOJKA, M. *Dějiny ekonomických teorií*. Praha, 2010, s. 256-261. ISBN 978-80-87109-21-2.

⁵¹ SOJKA, M. *Dějiny ekonomických teorií*. Praha, 2010, s. 265-8. ISBN 978-80-87109-21-2.

neoklasicismu je Milton Friedman, který rovněž vypracoval teorii portfolia, která popírá rozdíl mezi penězi a dalšími ekonomickými statky.⁵²

Milton Friedman chápe program sociálního zabezpečení, resp. starobní a vdovské pojištění, jako neospravedlnitelný a nepřiměřený zásah státu do života většiny národa. Jeho vysvětlení je následující. Výše uvedené se pojištění skládá ze speciální daně ze mzdy a následně se vyplácejí peněžní prostředky osobám, jež dosáhly určitého věku. Výše příspěvku na sociální zabezpečení se odvíjí od věku dané osoby, kterého dosáhne v roce, v němž začne tyto dávky pobírat, předchozích výdělků a postavením v rodině. Skládá se ze tří oddělitelných prvků:

1. Požadavek, že si lidé musí koupit povinné starobní zaopatření.
2. Požadavek, že důchod musí být zakoupen od státu.
3. Přerozdělení příjmů neodpovídá daním, které musí platit.
(pokud se zapojí do systému)

Podle Friedmana nejsou žádné liberální (ani jiné důvody) k ospravedlnění přerozdělení příjmů, ke kterým v systému dochází. Je jedno zda se jedná o ty, kteří v rámci tohoto pojištění získávají vůči ostatním nebo od daňových poplatníků k těm, jímž je dávka vyplácena. Tvrdí, že nevidí žádný důvod pomáhat lidem jen proto, že dosáhly určitého věku, bez ohledu na to, zda pomoc potřebují či nikoliv. Argument, že toto přerozdělování pomáhá v průměru více chudým lidem, je podle něj amorální. Další problém spatřuje ve znárodnění důchodového pojištění, nesouhlasí s tím, aby byla společnost nucena si tento produkt kupovat od státu. Tento stav přirovnává k pojištění automobilů, kdy si lidé mohou vybrat pojišťovnu sami a nikdo jim nenutí státní pojišťovnu. Jako jedinou možnou nepatrnou výhodu připouští snadnější kontrolu zaplacení povinného pojištění. Na základě liberálních principů zastává názor, že by měla vláda soutěžit se svým produktem na volném trhu se soukromými podniky.

Největší problém spatřuje v tom, že jsou lidé nuceni k tomu, aby část svého příjmu použili k povinnému zakoupení důchodového pojištění a zabezpečili se tak na stáří. Není přitom podle něj ospravedlňujícím vysvětlením, že je to pro jejich dobro. Záleží na každém jednotlivci, na jeho svobodném rozhodnutí, jak se svými penězi naloží. Svoboda jednotlivců spočívá mimo jiné v tom, že mají právo dělat vlastní chyby a nést

⁴⁸ SOJKA, M. *Dějiny ekonomických teorií*. Praha, 2010, s. 379. ISBN 978-80-87109-21-2.

důsledky za své jednání. „*Přinutit někoho k zakoupení důchodového pojištění není oprávněné na základě jeho dobra, ale dobra nás ostatních.*“⁵³

1.2.4 Nová keynesovská ekonomie

Jako odpověď na monetarismus vznikla v sedmdesátých letech 20. století nová keynesiánská ekonomie, kterou je možné dělit do čtyř skupin. První z nich k sobě váže keynesovskou makroekonomii s mikroekonomií s její nedokonalou konkurencí. Druhá z nich klade důraz na zapojování odborů. Třetí je založena na nepružných mzdách nebo cenách a poslední čtvrtá na ekonomickém nedostatku informací. Nová keynesovská ekonomie klade důraz na vysokou míru kvalifikace a vzájemnou důvěru na pracovišti. Jsou podporovány relativně vysoké reálné mzdy, neboť ty zajišťují nižší míru fluktuace zaměstnanců. Zdůrazňována je také spravedlnost v zacházení se zaměstnanci a rovněž spravedlivé odměňování.⁵⁴

1.2.5 Socialistická ekonomie

Vychází z myšlenek K. Marxe. Tato teorie zpochybňuje alokační efektivitu neviditelné ruky a zdůrazňuje potřebu plánování. Klíčová odvětví jako např. železnice a bankovníctví by měla být podle této teorie ve vlastnictví státu. Socialismus leží mezi kapitalismem typu *laissez faire* a modelem centrálního plánování. Nedůvěřuje tržnímu prostředí a tvrdí, že plánování je nezbytné pro koordinaci jednotlivých sektorů. Prosazuje vysoké zdanění a redistribuci důchodů, aby se zajistil minimální standart méně privilegovaným občanům. Stát poskytuje sociální dávky, bezplatnou zdravotní péči a další doživotní služby právě díky vysokému zdanění důchodů. (Samuelson 2007)

1.3 Hodnotové koncepty

1.3.1 Kvalita života

Světová zdravotnická organizace pod pojmem kvalita života rozumí zejména to, jakým způsobem jedinec vnímá své postavení nejen v kontextu kulturních a hodnotových systémů, v nichž žije, ale také ve vztahu ke svým osobním cílům, zájmům

⁵³ FRIEDMAN M., *Kapitalismus a svoboda*. Praha: Liberální institut, 1993, s. 163. ISBN 80-85787-33-4.

⁵⁴ SOJKA, M. *Dějiny ekonomických teorií*. Praha, 2010, s. 409-412. ISBN 978-80-87109-21-2.

a očekáváním.⁵⁵ Sociologie zkoumá spíše welfare neboli blahobyt,⁵⁶ ovšem ne z pohledu jedince. Nezajímá ji individuální prožívání, nýbrž úroveň kvality života celé společnosti. Snaží se najít souhrnný indikátor konstruovaný tak, aby se opíral o ukazatele, jež lze přesně vymezit.⁵⁷ Jedná se o široký koncept, jenž se vztahuje k celkové úrovni blaha člověka. Zkoumá podmínky pro zdravý a šťastný život například zdravotní, ekonomické a ekologické podmínky.⁵⁸ Ekonomové hodnotí kvalitu života především z ekonomického hlediska jako je hrubý domácí produkt na obyvatele⁵⁹ na jednoho obyvatele, cenou spotřebního koše.⁶⁰ Sociální psychologie se zaměřuje především na individuální aspekt, stav pocitů spokojenosti, pohody a štěstí, jež je označován jako subjective well-being a skládá se nejméně ze tří komponent:

1. Kognitivní hodnocení neboli celková životní spokojenost.
2. Emocionální prožitky, které jsou tvořeny z kladných a záporných emocí.
3. Subjektivní zdraví, které reflektuje reálný zdravotní stav.⁶¹

Kvalita života je na prvním místě agendy sociální politiky EU. Evropská komise si stanovila za cíl zlepšovat kvalitu ve všech členských zemích.⁶² Vláda ČR přijala usnesením ze dne 9. ledna 2008 národní program přípravy na stárnutí na období let 2008-2012. Program tohoto strategického dokumentu vychází z předpokladu, že ke zvýšení kvality života ve stáří je nezbytné zaměřit se na témata jako aktivní stárnutí, zlepšení zdraví a zdravotní péče ve stáří, podpora rodiny a pečovatелů, podpora participace na životě společnosti, prostředí a komunita vstříčná ke stáří a ochrana lidských práv.⁶³ V současnosti je již dostupná výsledná zpráva o naplnění národního programu.⁶⁴

⁵⁵ JANEČKOVÁ, H., HNILICOVÁ, H. *Úvod do veřejného zdravotnictví*. Praha: Portál 2009, s. 71-75. ISBN 978-80-7367-592-9.

⁵⁶ Překlad do češtiny je problematický, pojem blahobyt není příliš přesný.

⁵⁷ MOŽNÝ, I. *Česká společnost: Nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. Praha: Portál, 2002, s. 14. ISBN 80-7178-624-1.

⁵⁸ ŠTĚDRŮN B., POTŮČEK M., KNÁPEK J., MAZOUCH P. a kol., *Prognostické metody a jejich aplikace*. Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7179-174-4.

⁵⁹ Hrubý domácí produkt (HDP) je celková hodnota všech finálních statků a služeb vytvořených na určitém území za dané období a je vyjádřena v peněžních jednotkách.

⁶⁰ Spotřební koš představuje reprezentativní skupinu statků a užívá se pro měření inflace.

⁶¹ PAULÍK K., *Psychologie lidské odolnosti*, Grada 2010, s. 129. ISBN 978-80-247-2959-6.

⁶² PORTAL.MPSV.CZ/EURES, heslo *Život a práce v EU/EHP* (dostupné z http://portal.mpsv.cz/eures/prace_v_eu/zeme/cesko#kap%204.1, přístup 10. 4. 2013).

⁶³ MPSV.CZ, heslo *Příprava na stárnutí* (dostupné z <http://www.mpsv.cz/cs/2856>, přístup 7. 2. 2013).

⁶⁴ MPSV.CZ, *Zpráva o plnění Národního programu přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012 (Podklad pro 13. zasedání Rady vlády pro seniory a stárnutí populace konané dne 10. června 2010)*. MPSV, 2010 (dostupné z http://www.mpsv.cz/files/clanky/8960/Zprava_NPPS_cerven2010.pdf, přístup 14. 2. 2013).

1.4 Základní lidská práva

Náhled společnosti na problematiku lidských práv se v průběhu historie lidstva proměňoval. V minulosti byla postavena spíše na přesvědčení o přirozených právech, nikoliv právech pozitivních upravených zákony. Pojetí lidských práv ale výrazně ovlivnila v roce 1789 vydaná *Deklarace práv člověka a občana* (La Déclaration des droits de l'homme et du citoyen) a deklarace americká z roku 1776. Od té doby existuje tendence lidská práva upravovat pomocí zákonů a deklarací na mnoha úrovních, od globální až po národní. V celosvětovém pojetí se jedná v první řadě o *Všeobecnou deklaraci lidských práv*, přijatou na Valném shromáždění OSN v prosinci roku 1948. V době její adopce se nejednalo o dokument závazný. K tomu, aby Deklarace dospěla až do stádia závazné listiny, musela počkat téměř dalších 20 let, do roku 1966, kdy do ní byla mimo jiné zabudována i hospodářská a sociální práva. Kompromis k jejímu přijetí se nerodil jednoduše. Mezi problematicky řešenými otázkami byla v první řadě náboženská svoboda, potažmo možnost změnit během svého života náboženské přesvědčení. Proti sobě stály liberálnější koncepce západního světa s představami islámských zemí, pro které byla možnost změnit náboženství během života, nepřijatelná.

Pro kontrolu dodržování lidských práv stanovených v Deklaraci byly ustaveny dva orgány - *Výbor Spojených národů pro lidská práva* (Human Rights Committee) a *Rada pro lidská práva* (Human Rights Council), přičemž druhý jmenovaný funguje spíše na bázi diplomatického klubu. Problematika lidských práv je dlouhodobě poznamenána rozpory mezi odlišnými koncepty jejich pojetí. Na jedné straně stojí přesvědčení univerzalistické, postavené na víře ve všeobecnost lidských práv bez ohledu na kulturní či náboženské zázemí v dané oblasti. Na straně druhé nalezneme teorii kulturního relativismu. Podle něj nelze lidská práva globalizovat, jejich definování je možné pouze v komunitě a po zvážení kulturněpolitických aspektů, na nichž je společnost postavena. *Všeobecná deklarace lidských práv* se opírá o vizi obsaženou v prvním uvedeném přístupu.

1.4.1 Lidská práva v EU

V Evropské unii jsou lidská práva definována hned dvěma dokumenty. Jedná se o *Chartu/Listinu základních práv Evropská unie* (Charter of Fundamental Rights

of the European Union) podepsanou v roce 2000 v Nice a o *Úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod*, jež byla připravena v rámci Rady Evropy roku 1950. Signatáři druhé jmenované listiny, jež není produktem Evropské unie, jsou všechny členské státy EU, dlouho jím ale nebyla Evropská unie jako celek, neboť až do chvíle, kdy vstoupila v platnost Lisabonská smlouva, nedisponovala právní subjektivitou. Teprve v roce 2009 se mohla EU stát sama signatářem výše uvedené Úmluvy.⁶⁵ Proces jejího přijetí ale zatím není dokončen a v právně závaznou se pro Unii stane až po jeho zkompletování. Oba dokumenty pak budou v EU platit současně.

1.4.2 Lidská práva v ČR

Základní lidská práva ČR jsou obsažena v Listině základních práv a svobod, která je nedílnou součástí Ústavy ČR. Obsahuje například právo na život, na práci, na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří, na pomoc v hmotné nouzi.⁶⁶ Do ústavního pořádku České a Slovenské federativní republiky byla zavedena v lednu 1991 a stala se nedílnou součástí Ústavy Ústavním zákonem Federálního shromáždění.

Později, po vzniku samostatné České republiky, se stala součástí ústavního pořádku na základě usnesení předsednictva České národní rady ze dne 16. prosince 1993. Prakticky to znamená, že veškeré zákony, jež naši zákonodárci přijmou, musí být s ní v souladu. Rozdělení práv vychází z Marshallova pojetí. Rozlišil tři druhy práv: občanské, politické a sociální. Do občanských se řadí především ochrana osobnosti, právo na spravedlnost, svobodu projevu, myšlení a vyznání. Politická práva jsou chápána jako možnost podílet se na výkonu politické moci. Sociální práva znamenají právo žít lidsky důstojně, a to i v nepříznivých situacích, kdy například jedinec nemá dostatek finančních prostředků, aby mohl sám udržet životní standard v dané společnosti. Listina základních práv a svobod navíc vymezuje práva hospodářská a kulturní.⁶⁷

⁶⁵ EEAS.EUROPA.EU, heslo The EU and human rights (dostupné z http://eeas.europa.eu/human_rights/index_en.htm, přístup 19. 2. 2013).

⁶⁶ Zákon č. 2/1993 Listina základních práv a svobod.

⁶⁷ POTUČEK M., *Křižovatky české sociální reformy*. 1999, s. 38-39. ISBN 80-85850-70-2.

1.4.3 Chudoba z hlediska lidských práv

Definovat chudobu lze různě. Podle Mezinárodní charty lidských práv⁶⁸ se jedná o „stav člověka charakterizovaný trvalou nebo chronickou deprivací týkající se zdrojů, schopností, možností volby, bezpečí a moci, jež jsou nutné pro to, aby se člověk mohl těšit slušné životní úrovně a ostatním občanským, kulturním, hospodářským, politickým a sociálním právům.“⁶⁹

Příčin chudoby je mnoho, například znemožnění přístupu ke vzdělání, k zaměstnání aj. v důsledku na diskriminace věku, genderu či etnického původu, nicméně hlavním faktorem je nedostatečný příjem.⁷⁰ Výbor OSN pro hospodářská, sociální a kulturní práva přijal tento teoretický přístup na svém 25. zasedání v květnu 2001. Uznal, že neexistuje jednotná definice chudoby, ale na základě mnohaletých zkušeností prohlásil, že chudoba představuje popření lidských práv.⁷¹ Na chudobu lze tedy nahlížet jako na mnohonásobné porušení lidských práv. Svoji úlohu v ní sehrávají různí aktéři, od jednotlivých příslušníků rodin až po mezinárodní úroveň. K jejímu odstranění je zapotřebí především morální přístup, avšak také politický a právní. Výchozím bodem pro analýzu chudoby by měl být nezpochybnitelný fakt, že nikdo nemůže znát chudobu lépe než ti, kteří v ní žijí.⁷²

Veškeré mezinárodní dokumenty o lidských právech poskytují rámcová pravidla k odstranění chudoby. Je nutné si uvědomit, že lidé, kteří volají po důstojném životě, nežadají nic víc než své základní lidské právo, nikoliv charitu, jak je mnohdy prezentováno. V tomto smyslu je hlavní odpovědnost na jednotlivých státech, neboť prvotně odpovídá za naplňování lidských práv.⁷³ Přestože není problém chudoby v Evropě tak dramatický, především ve srovnání a s rozvojovými státy, nelze před ním

⁶⁸ Mezinárodní chartu lidských práv tvoří Všeobecná deklarace lidských práv, Mezinárodní pakt o politických a občanských právech, Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

⁶⁹ BATTHYÁNY, K. a kolektiv: Marianna Sol Cabrera (Výzkumný tým social watch). *Právo nežít v chudobě. Chudoba jako porušování lidských práv*. Praha: Nakladatel filosofia, 2010, s. 32. ISBN 978-80-7007-321-6.

⁷⁰ BATTHYÁNY, K. a kolektiv: Marianna Sol Cabrera (Výzkumný tým social watch). *Právo nežít v chudobě. Chudoba jako porušování lidských práv*. Praha: Nakladatel filosofia, 2010, 36 s. ISBN 978-80-7007-321-6.

⁷¹ Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (ICERCR), článek 11, c. d. odstavec 1.

⁷² BATTHYÁNY, K. a kolektiv: Marianna Sol Cabrera (Výzkumný tým social watch). *Právo nežít v chudobě. Chudoba jako porušování lidských práv*. Praha: Nakladatel filosofia, 2010, s. 85. ISBN 978-80-7007-321-6.

⁷³ BATTHYÁNY, K. a kolektiv: Marianna Sol Cabrera (Výzkumný tým social watch). *Právo nežít v chudobě. Chudoba jako porušování lidských práv*. Praha: Nakladatel filosofia, 2010, s. 90. ISBN 978-80-7007-321-6.

zavírat oči. Přibližně 17 % občanů Evropy disponuje s příjmy, které jim neumožňují ani zajistit základní lidské potřeby.⁷⁴ Tento fakt je alarmující, vezmeme-li v úvahu zhoršující se situaci v Evropě kvůli přetrvávající hospodářské krizi.

2 ANALYTICKÁ ČÁST

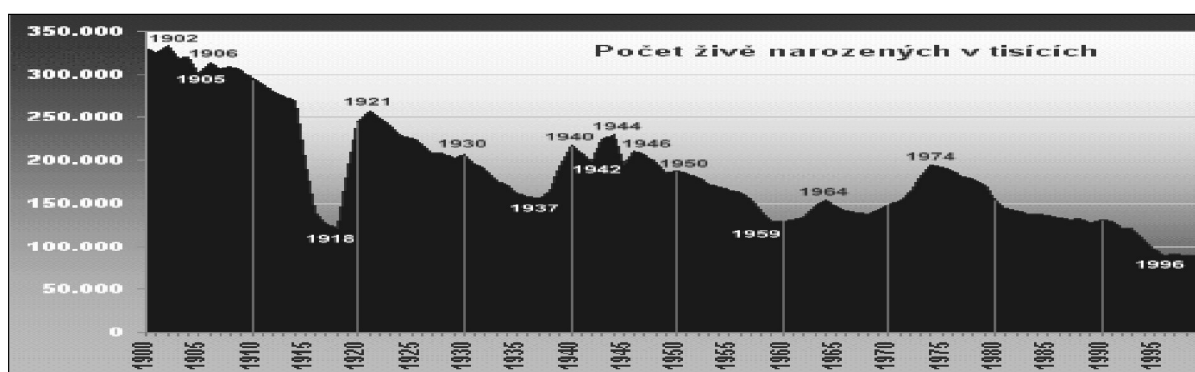
2.1 Analýza demografického vývoje

2.1.1 Demografický vývoj od 1. světové války do roku 1989

Demografický vývoj úzce souvisí s financováním důchodů. Mění se struktura obyvatel, ve které se zvyšuje počet seniorů, se ukazuje být problémem zejména pro systém průběžného financování důchodů, který je citlivý na demografické změny. Pro Českou republiku je typické střídání populačně silných a slabých generací.

Následující graf znázorňuje počet živě narozených dětí. Na první pohled je patrné prudké snížení porodnosti v období první světové války, jenž byl způsoben mimo jiné častou emigrací mladých lidí. Po jejím skončení následoval „baby-boom“, který dosáhl vrcholu v roce 1921. Neměl dlouhého trvání, neboť zanedlouho poté začal opět počet nově narozených klesat, zřejmě pod tlakem hospodářské krize. Podobným směrem se vyvíjel trend až do roku 1937. Konec druhé světové války poznamenala opět vyšší porodnost, nicméně záhy začala postupně klesat. Další baby-boom nastal v 70. letech, tzv. „Husákovy děti“ (viz Graf č. 1).

Graf č. 1 - Počet živě narozených

Zdroj: DEMOGRAFIE.INFO, graf Vývoj počtu živě narozených dětí ve 20. století na území dnešní ČR (dostupné z http://www.demografie.info/?cz_popvyvoj=&PHPSESSID=056fb9306011ecf2f265a2617a65afbc, přístup 17. 4. 2013)

⁷⁴ BATTHYÁNY, K. a kolektiv: Marianna Sol Cabrera (Výzkumný tým social watch). *Právo nežít v chudobě. Chudoba jako porušování lidských práv*. Praha: Nakladatel filosofia, 2010, s. 124. ISBN 978-80-7007-321-6.

V důsledku první světové války byly podle výpočtů demografa Vladimíra Srba vysoké reprodukční ztráty způsobené klesajícím počtem sňatků, porodů a zvýšenou úmrtností. Válka způsobila nepravidelnou věkovou strukturu obyvatelstva, patrnou ještě na počátku 21. století. Celkové demografické ztráty byly značné, činily 910.000 osob. Zatímco v roce 1914 dosahoval přirozený úbytek obyvatelstva hodnoty 75.284 osob, od následujícího roku byl již přirozený přírůstek obyvatelstva až do skončení války záporný. V roce 1918 dosahoval dokonce hodnoty -114.240 osob⁷⁵ (viz Tabulka č. 2).

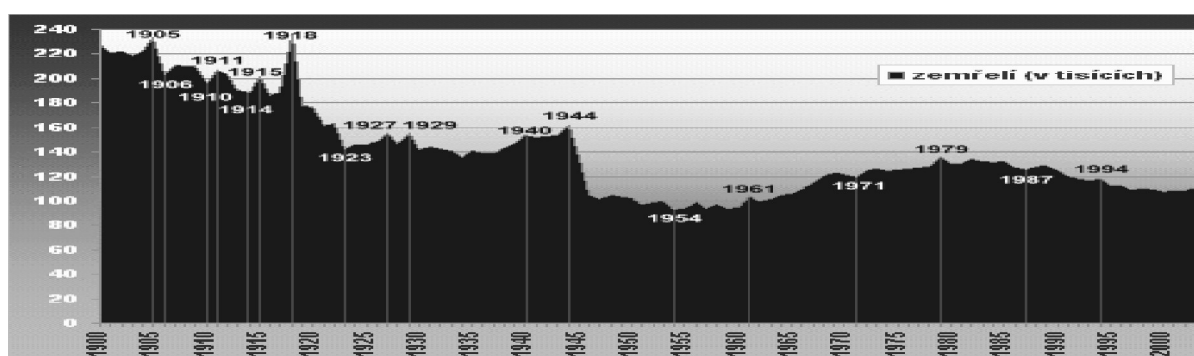
Tabulka č. 2 - Demografické ztráty 1914-1918

Ukazatel	Padlí ve válce	Reprodukční ztráty	V tom		
			Ztráty na živě narozených	Vyšší úmrtnost civil. obyvatelstva	Reprodukční ztráty celkem
Absolutní počet	300.000	610.000	550.000	60.000	910.000

Zdroj: CZSO.CZ, tabulka Demografické ztráty 1914-1918 (dostupné z http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/demograficky_obraz_zemi_koruny_ceske_za_prvni_svetove_valky_v_publikaci_csu) Tabulka vlastní, data převzata, upraveno.

Počet zemřelých osob na území České republiky od roku 1900 (viz Graf č. 2). Následky obou světových válek jsou z grafu zřejmé, neboť počet zemřelých kulminuje v období konce jak první světové války, tak i druhé světové války. Naopak nejnižší počet zemřelých byl v 50. -60. letech, poté počet zemřelých osob postupně rostl. Vliv na vzestupnou tendenci v počtu úmrtí měl nejspíše fakt, že postupně začali umírat lidé, kteří se narodili těsně po skončení první světové války v době „baby-boomu.“

Graf č. 2 - Počet zemřelých

Zdroj: DEMOGRAFIE.INFO, graf Vývoj absolutního počtu úmrtí na území dnešní ČR od roku 1900 (dostupné z http://www.demografie.info/?cz_popvyvoj=&PHPSESSID=056fb9306011ecf2f265a2617a65afbc, přístup 17. 4. 2013)

⁷⁵ CZSO.CZ, heslo *Demografický obraz zemi české koruny za první světové války* (dostupné z http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/demograficky_obraz_zemi_koruny_ceske_za_prvni_svetove_valky_v_publikaci_csu, přístup 13. 3. 2013).

Pro období 2. světové války je charakteristické, že se porodnost nesnížila, tak jako tomu bylo během první světové války, ale naopak vzrostla a v roce 1944 dosáhla maxima 2,8 dítěte na ženu. Tento nárůst si lze vysvětlit tím, že do války odešlo méně mužů a současně do plodného období vypsela početná generace narozená po první světové válce. V roce 1945 je výrazný nárůst zemřelých vlivem války. V následujících letech začala úmrtnost rychle klesat, svého minima dosáhla v roce 1960. Napomohlo k tomu zavedení povinného očkování a úspěšný boj s infekcemi.⁷⁶

Po skončení druhé světové války následovala opět natalitní vlna, která se ovšem postupně snižovala až do roku 1961. Pokles porodnosti se připisuje částečně přijetí zákona v 1958, který legalizoval umělé přerušování těhotenství. Na krátkou dobu od roku 1961 do roku 1964 se opět zvýšila natalita, ovšem zároveň spolu s ní i mortalita. Po roce 1968 se znovu porodnost zvyšovala, maxima dosáhla v roce 1974 a od té doby následoval její pozvolný pokles až do roku 1989. Počet zemřelých dosáhl maxima v roce 1980.⁷⁷

2.1.2 Demografický vývoj po roce 1989 (Komparace s vybranými státy EU)

Česká republika, podobně jako ostatní státy bývalého socialistického bloku, prošla hlubokou transformací z centrálně plánované ekonomiky na tržní hospodářství. Tato obrovská změna zasáhla každou českou domácnost. Společenské změny, které nastaly v roce 1989, se odrazily v ČR také v populačním vývoji. Charakterizuje ho především narůstající počet starších osob a snižující se počet nově narozených dětí. Se stejným problémem se ovšem potýkají i státy, které transformací neprošly (viz Tabulka č. 3).

⁷⁶ SAK P., KOLESÁROVÁ K., *Sociologie stáří a seniorů*. Praha: Grada, 2012, s. 86-88. ISBN 978-80-247-3850-5.

⁷⁷ SAK P., KOLESÁROVÁ K. *Sociologie stáří a seniorů*. Praha: Grada, 2012, s. 88. ISBN 978-80-247-3850-5.

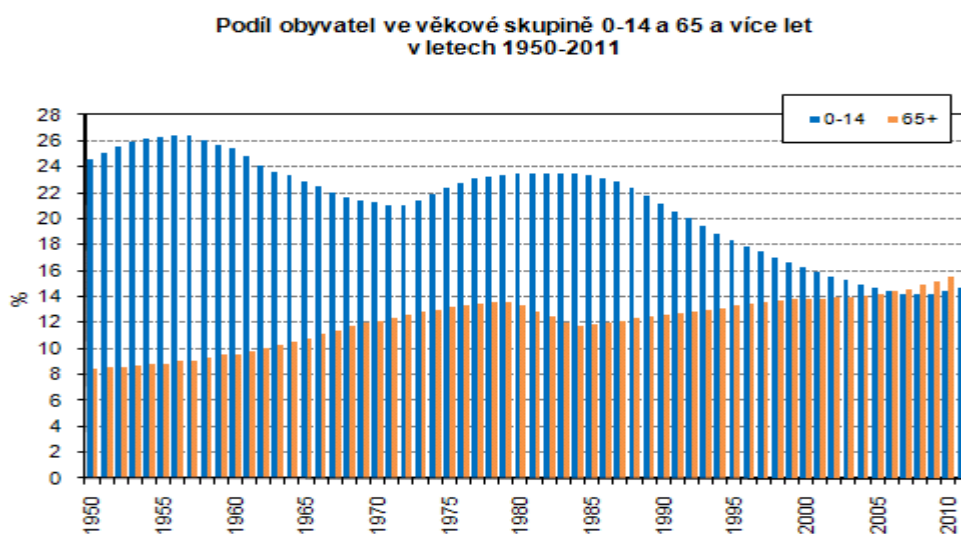
Tabulka č. 3 - Populační růst

Populační růst %	1990	1995	2000	2005	2010
Francie	0.5	0.4	0.7	0.8	0.5
Německo	0.9	0.3	0.1	-0.1	-0.2
Slovensko	0.4	0.3	-0.1	0.1	0.2
Švédsko	0.8	0.5	0.2	0.4	0.9
Velká Británie	0.3	0.3	0.4	0.6	0.7
Česká republika	-0.3	-0.1	-0.1	0.2	0.3

Zdroj: WORLDBANK.ORG, tabulka Population Growth (dostupné z <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.GROW>, přístup 14. 3. 2013). Tabulka vlastní, data převzata.

Populační růst je výsledkem působení porodnosti, úmrtnosti a migrace. Pokud je úmrtnost vyšší než porodnost, nastává populační úbytek a naopak. Z následujícího grafu je patrné, že se v České republice podstatně snížil počet obyvatel ve věku 0-14 let a naopak se zvýšil počet obyvatel ve věku nad 65 let (viz Tabulka č. 4).

Tabulka č. 4 - Podíl obyvatel ve věkové skupině 0-14 a 65 a více let v letech 1950-2011

Zdroj: CZSO.CZ, graf Podíl obyvatel ve věkové skupině 0-14 a 65 a více let v letech 1950-2011 (Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/podil_obyvatel_ve_vekove_skupine_0_14_a_65_a_vice лет_v_letech_1950_2011, přístup 13. 2. 2013)

Mezi základní ukazatele demografického vývoje patří index stáří. Vyjadřuje počet důchodců na 100 dětí. Je definován jako podíl obyvatel ve věku do 15 let a nad 60 let, jak ukazuje vzorec pro výpočet.

$$\text{Index stáří} = \frac{\text{Počet obyvatel ve věku 65 let a více}}{\text{Počet obyvatel ve věku 0 až 14 let}} \times 100$$

Tabulka č. 5 - Podíl obyvatel ve věku 0-14 let

Podíl obyvatel ve věku 0-14 (%)	1990	1995	2000	2005	2010
Francie	20	20	19	18	18.0
Německo	16	16	16	14	13.0
Slovensko	26	23	20	17	15.0
Švédsko	18	19	18	17	17.0
Velká Británie	19	19	19	18	17.0
Česká republika	22	19	17	15	14.0

Zdroj: WORLDBANK, tabulka Population ages 0-14 (dostupné z <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.0014.TO.ZS/countries?page=1>, přístup 17. 3. 2013).
Tabulka vlastní, data převzata.

Tabulka č. 6 - Podíl osob ve věku nad 65 let v populaci

Podíl obyvatel nad 65 let (%)	1990	1995	2000	2005	2010
Francie	14	15	16	16	17
Německo	15	15	16	19	20
Slovensko	10	11	11	11	12
Švédsko	18	17	17	17	18
Velká Británie	16	16	16	16	17
Česká republika	12	13	14	14	15

Zdroj: WORLDBANK.ORG, tabulka Population ages 65 and above (dostupné z <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.65UP.TO.ZS/countries?page=4>, přístup 12. 3. 2013).
Tabulka vlastní, data převzata.

Tabulka č. 7 - Index stáří

Index stáří	1990	1995	2000	2005	2010
Francie	70,0	75,0	84,2	88,9	94,4
Německo	93,8	93,8	100	135,7	153,8
Slovensko	38,5	47,8	55,0	64,7	80,0
Švédsko	100,0	89,5	94,4	100	105,9
Velká Británie	84,2	84,2	84,2	88,9	100,0
Česká republika	54,5	68,4	82,4	93,3	107,1

Zdroj: vlastní výpočet na základě dat Světové banky (viz Tabulky č. 5 a 6).

Z údajů je patrné, že se ve všech sledovaných zemích index stáří neustále zvyšuje. Příčinou je malý počet dětí v důsledku nízké porodnosti. Na základě vybraných ukazatelů lze konstatovat, že nejzávažnější problémy, dalo by se říci až alarmující, má s demografickým vývojem má Německo, neboť již v roce 2005 téměř pětinu populace tvořili lidé nad 65 let a od roku 2005 vykazuje záporný populační růst. Nejlepší výsledek za stejné období vykazuje Slovensko spolu s Francií, která obsadila pomyslné druhé místo. Slovensko sice zaznamenalo záporný populační růst v roce 2000, ale od

té doby se situace zlepšila. Ve sledovaném období se index stáří nejméně zhoršil ve Francii, naopak nejhorší výsledek zaznamenalo Slovensko, u něhož se vystoupal z původní hodnoty 38,5 v roce 1990 na hodnotu 80 v roce 2010. Česká republika ovšem zaznamenala v pořadí druhý nejhorší výsledek, neboť index stáří během dvaceti let dosáhl téměř dvojnásobné hodnoty.

Česká republika měla jako jediná ze sledovaných zemí již od roku 1995 záporný populační růst, který přetrvával dlouhodobě. Nízká natalita, která dosáhla kritické úrovně, se projevila ihned po roce 1989 se změnou společenských podmínek. Od roku 2005 se situace zlepšuje.

Průměrný věk dožití u mužů i u žen se zvýšil ve všech sledovaných zemích. Z údajů uvedených v tabulkách je zřejmé, že k největšímu nárůstu průměrného věku došlo v ČR. U obou pohlaví shodně o 6 let. Naopak nejmenší nárůst vykazuje Velká Británie společně se Švédskem. Velká Británie u mužů o 3 roky a Švédsko u žen 3 roky. Ostatní státy mají průměrný věk delší o 4 roky, kromě Německa, kde se ženy dožívají o rok déle (viz Tabulka č. 8, Tabulka č. 9 a Tabulka č. 10).

Tabulka č. 8 - Průměrný věk dožití u mužů

Průměrný věk dožití - muži	1990	1995	2000	2005	2010
Francie	73	74	75	77	78
Německo	72	73	75	76	78
Slovensko	67	68	69	70	72
Švédsko	75	76	77	78	80
Velká Británie	73	74	75	77	79
Česká republika	68	70	72	73	74

Zdroj: WORLDBANK.ORG, tabulka Life expectancy at birth, male (dostupné z <http://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.MA.IN/countries>, přístup 13. 3. 2013)

Tabulka č. 9 - Průměrný věk dožití u žen

Průměrný věk dožití - ženy	1990	1995	2000	2005	2010
Francie	81	82	83	84	85
Německo	79	80	81	82	83
Slovensko	75	76	77	78	79
Švédsko	80	81	82	83	84
Velká Británie	79	80	80	81	82
Česká republika	75	77	78	79	81

Zdroj: WORLDBANK.ORG, tabulka Life expectancy at birth, female (dostupné z <http://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.FE.IN/countries>, přístup 13. 3. 2013)

Tabulka č. 10 - Průměrný věk dožití celkem

Průměrný věk dožití - celkem	1990	1995	2000	2005	2010
Francie	77	78	79	80	81
Německo	75	76	78	79	80
Slovensko	71	72	73	74	75
Švédsko	78	79	80	81	81
Velká Británie	76	77	78	79	80
Česká republika	71	73	75	76	77

Zdroj: [WORLDBANK.ORG](http://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN), tabulka Life expectancy at birth, total (dostupné z <http://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN>, přístup 13. 3. 2013)

Průměrný věk při narození prvního dítěte se ve všech sledovaných státech zvýšil, nejvýznamnější změnu zaznamenaly ČR a SR. V České republice stoupl průměrný věk z 23,3 let na 27,3 let a na Slovensku z 23 let na 26,1 let. Nejstarší prvorodičky měla Velká Británie (viz Tabulka č. 11).

Tabulka č. 11 - Průměrný věk ženy při narození prvního dítěte

Průměrný věk ženy při narození prvního dítěte	1990	1995	2000	2005	2009
Francie	x	28.1	27.8	28.5	28.6
Německo	x	27.5	28.2	29.1	30.0
Slovensko	x	23.0	24.2	25.7	26.1
Švédsko	26.3	27.2	27.9	28.8	28.4
Velká Británie	x	28.3	29.1	29.8	30.0
Česká republika	x	23.3	24.9	26.6	27.3

x údaj nebyl dostupný

Zdroj: [OECD.ORG](http://www.oecd.org/social/soc/oecdfamilydatabase.htm), OECD Family Database (dostupné z <http://www.oecd.org/social/soc/oecdfamilydatabase.htm>, přístup 2. 4. 2013). Tabulka vlastní, data převzata.

Tabulka č. 12 - Průměrný počet dětí na jednu ženu

Průměrný počet dětí na jednu ženu	1990	1995	2000	2005	2010
Francie	1.8	1.7	1.9	1.9	2.0
Německo	1.5	1.3	1.4	1.3	1.4
Slovensko	2.1	1.5	1.3	1.3	1.4
Švédsko	2.1	1.7	1.5	1.8	2.0
Velká Británie	1.8	1.7	1.6	1.8	2.0
Česká republika	1.9	1.3	1.1	1.3	1.5

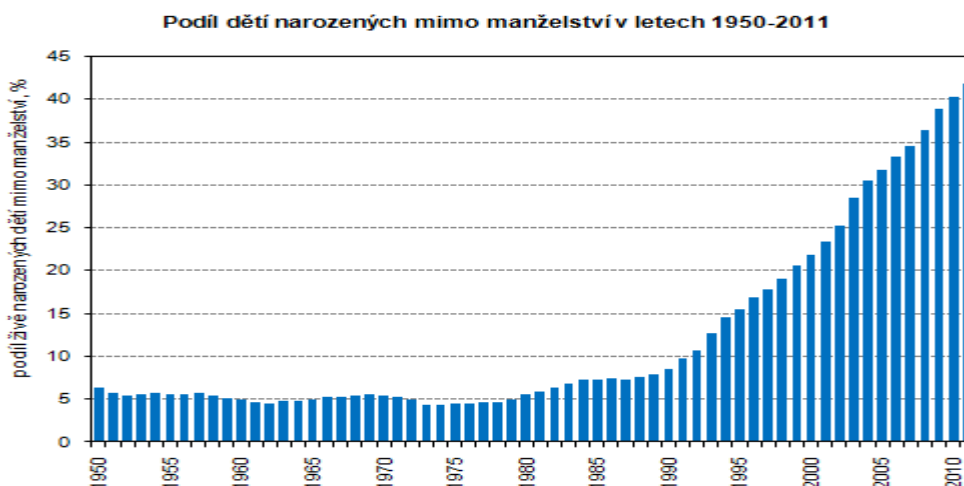
Zdroj: [WORLDBANK.ORG](http://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN), tabulka Fertility rate, total (dostupné z <http://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN>, přístu 14. 3 2013)
Tabulka: vlastní, data převzata.

Od roku 1990 se v ČR neustále snižuje průměrný počet narozených dětí připadající na jednu ženu a spolu se Slovenskem a Německem vykazuje nejhorší výsledky. Ve Francii, Švédsku a Velká Británii byl v roce 2010 průměrný počet dětí, připadající na jednu ženu, dvě děti. Výsledek je sice shodný, ale jen Francie, jakožto země známá svoji vstřícnou sociální a rodinnou politikou, zaznamenává neustálý nárůst počtu dětí za sledované období.

Oproti ní Švédsko, jež je také považováno za zemi velmi solidární, vykázalo během sledovaného období krizi natality. Zatímco v roce 1990 připadalo na ženu průměrně 2,1 dítěte, v roce 1995 byl zaznamenán propad na hodnotu 1,7 dítěte na ženu a v roce 2000 dokonce až na hodnotu pouhých 1,5 dítěte na ženu (viz Tabulka č. 12).

K jak výrazné změně chování mladých lidí v ČR od roku 1990 došlo, dokládá následující graf (viz Graf č. 3). Mladí odkládají uzavření sňatku i narození dítěte na pozdější dobu. Projevují se rysy známé z vyspělých zemí.⁷⁸ Rodí se mnohem více dětí mimo manželství. Situace mezi roky 1950 až 1989 byla prakticky stejná. Porovnáme-li však stav před rokem 1989 a po něm, je vidět výrazný rozdíl. V současné době je počet nově narozených několikanásobně vyšší nežli dříve. Svoji roli zřejmě hraje změna společenských hodnot. Dnes se již nikdo na svobodnou matku, na rozdíl od minulosti, nedívá s despektem.

Graf č. 3 - Podíl dětí narozených mimo manželství v letech 1950-2011

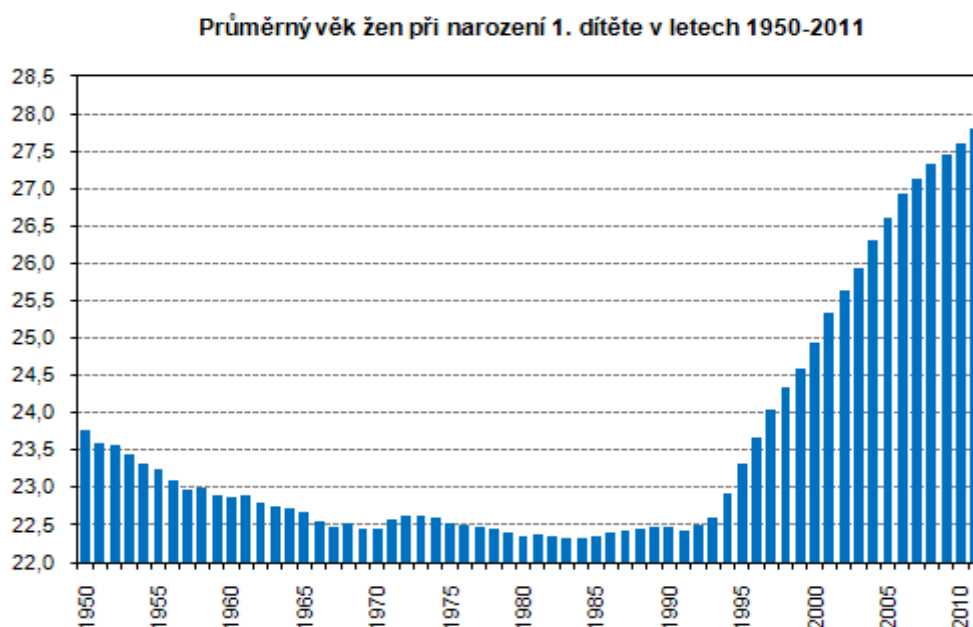

Zdroj: CZSO.CZ, graf Podíl živě narozených dětí mimo manželství v letech 1950-2011 (dostupné z: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/podil_deti_narozenyh_mimo_manzelstvi_v_letech_1950_2011, přístup 12. 3. 2013)

⁷⁸ PAVLÍK, Z. a kol. *Populační vývoj České republiky 1999*. Praha: Katedra demografie a geodemografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy, 1999, s. 5. ISBN 80-902154-8-3.

Vzhledem k průběžnému financování důchodů, je mnohem závažnější skutečnost, že rodičky jsou čím dál starší. Z dalšího uvedeného grafu je zcela zřejmé, jakým způsobem se v posledních dvaceti letech zvýšil věk rodiček v České republice. Jestliže v roce 1990 byl jejich průměrný věk 22,5 let, v roce již 2008 činil 27,5 let. Podle nejnovějších údajů, které zveřejnil ČSÚ, vzrostl průměrný věk rodiček v roce 2012 dokonce na 29,8 let, přičemž nejvyšší plodnost byla zaznamenána u rodiček ve věku 28-31 let. Bez povšimnutí nelze ponechat fakt, že se oproti roku 2011 opět snížil počet druhorozených a dětí v dalším pořadí.⁷⁹ Nejmladší rodičky lze vyzorovat v osmdesátých letech, přičemž od šedesátých let do první poloviny devadesátých let rodily velmi mladé ženy (viz Graf č. 4).

Graf č. 4 - Průměrný věk žen při narození 1. dítěte v letech 1950-2011

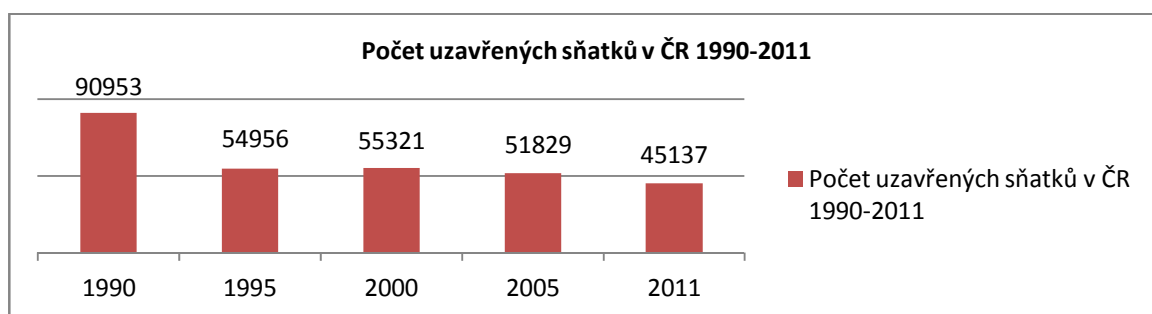

Zdroj: CZSO.CZ, graf Průměrný věk žen při narození 1. dítěte v letech 1950-2011 (Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/prumerny_vek_zen_pri_narozeni_1_ditete_v letech_1950_2011, přístup 16. 3. 2013)

V současné době mladí lidé z mnoha důvodů odkládají narození prvního dítěte do pozdějšího věku a jen málo z nich plánuje více nežli jednoho potomka. „A to i přesto, že naprostá většina české populace považuje za ideální rodinu se dvěma dětmi. K tomuto ideálu se přiklánělo 73% respondentů...“ (Fialová, 2000).

⁷⁹ CZSO.CZ, heslo Pohyb obyvatelstva - 1. až 4. čtvrtletí 2012 (dostupné z <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/coby031413.doc>, přístup 14. 3. 2013).

Graf č. 5 - Počet uzavřených sňatků v ČR v 1990-2011

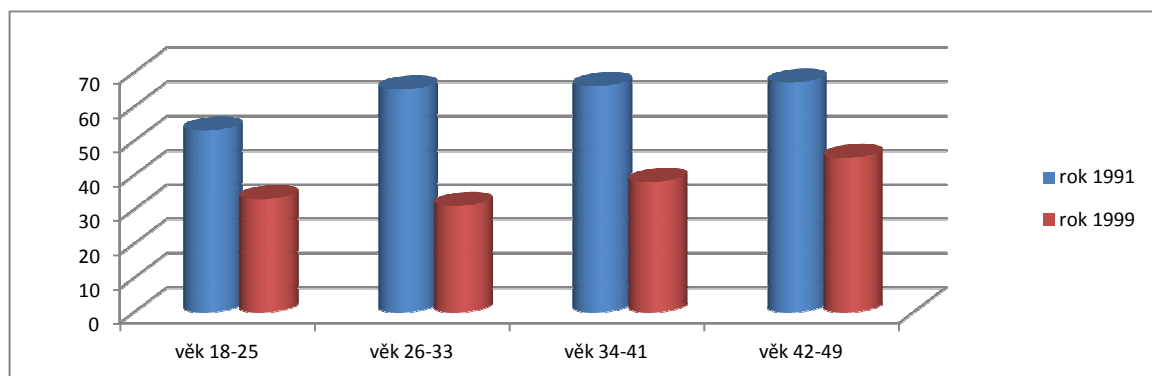

Zdroj: CZSO.CZ, graf *Počet uzavřených sňatků v ČR 1990-2011* (dostupné z http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/cr_od_roku_1989, přístup 16. 3. 2013) Graf vlastní, data převzata, upraveno.

Od roku 1990 došlo v ČR bezpochyby k výrazné změně chování mladých lidí. Odkládají uzavření sňatku (viz Graf č. 5) i narození dítěte. S celou problematikou pochopitelně úzce souvisí neustále se zvyšující počet seniorů, jež současný systém průběžného financování důchodů značně zatěžuje.

Zajímavý je postoj občanů k mateřství, porovnáme-li odpovědi na otázku, zda žena musí mít děti, aby se naplnilo její poslání, zjistíme, že počet těch, kteří odpověděli souhlasně, jednoznačně ubylo během pouhých deseti let (viz Graf č. 6). Z grafu je zřejmý posun hodnot, zejména u mladší generace, která je biologicky nejlépe připravena na mateřství.

Graf č. 6 - Podíl českých respondentů různých věkových skupin, kteří si myslí, že žena musí mít děti, aby se naplnilo její poslání (Podíl souhlasných odpovědí v roce 1991 a 1999 je udán v %)

Zdroj: RABUŠIČ L., *Kde ty všechny děti jsou? Porodnost v sociologické perspektivě*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. s. 161. ISBN 80-86429-01-6. Graf vlastní, data převzata, upraveno.

Při porovnání postoje jednotlivých respondentů k mateřství ve vybraných zemích EU, zjistíme, že nejvíce souhlasných odpovědí měli respondenti z Francie. Na stejnou

otázku, zda si myslí, že žena musí mít děti, aby se naplnilo její poslání, jich odpovědělo kladně i v roce 1999 celých 68 %. Naopak respondenti ze Švédska a Velké Británie vykazují nejnižší počet souhlasných odpovědí. Nejvyšší pokles souhlasných odpovědí bylo zaznamenáno na Slovensku, a to o celých 28 %. Zajímavý je nárůst souhlasných odpovědí v Německu ze 44 % na 51 %. Za nejstabilnější v názoru na mateřství můžeme označit Švédsko, které vykazuje nárůst souhlasných odpovědí o 3 %. Vybrané státy Evropy jsou tedy v postoji k mateřství značně nejednotné (viz Tabulka č. 13).

Výsledky z výzkumu, který byl proveden v roce 1999, naznačily, že děti by měly mít své nezastupitelné místo v rodině i do budoucna, neboť 93 % svobodných respondentů uvedlo, že je považuje za důležitý předpoklad šťastného manželství.⁸⁰

Tabulka č. 13 - Podíl respondentů, kteří si myslí, že žena musí mít děti, aby se naplnilo její poslání (v %)

Země	1990	1999
Česká republika	63	44
Slovensko	73	45
Rakousko	51	34
Německo	44	51
Francie	75	68
Švédsko	21	24
Velká Británie	21	x

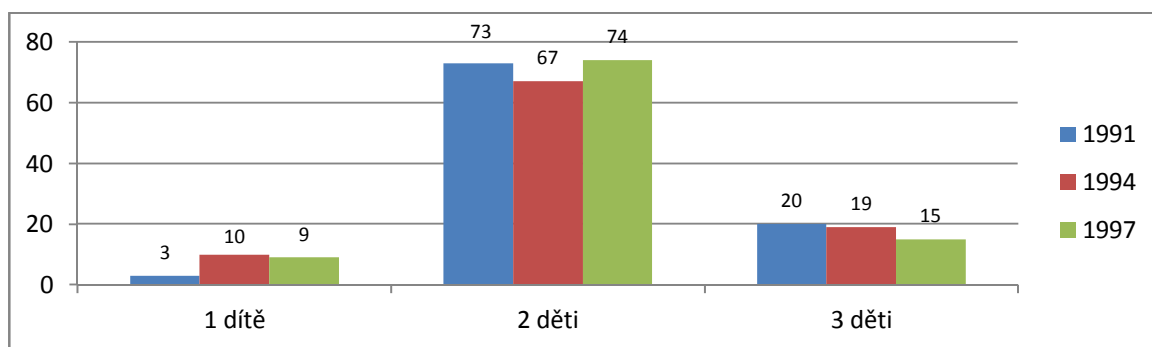
Zdroj: RABUŠIČ L., *Kde ty všechny děti jsou? Porodnost v sociologické perspektivě*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001, s. 161. ISBN 80-86429-01-6. Graf vlastní, data převzata, upraveno.

Jak uvedl Coleman, za ideální počet dětí dle výzkumů populačního klimatu, považovala převážná část respondentů 2 děti.⁸¹ Podobná situace byla i v České republice v devadesátých letech, kdy stejnou odpověď zaznamenaly výzkumné týmy u zhruba 70 % respondentů. Jak ukazuje následující Graf č. 7, názor na ideální počet dětí v rodině se během let 1991-1997 prakticky nezměnil.

⁸⁰ RABUŠIČ L., *Kde ty všechny děti jsou? Porodnost v sociologické perspektivě*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001, s. 163. ISBN 80-86429-01-6.

⁸¹ RABUŠIČ L., *Kde ty všechny děti jsou? Porodnost v sociologické perspektivě*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001, s. 141. ISBN 80-86429-01-6.

Graf č. 7 - Ideální počet dětí v rodině v ČR v letech 1991-1997 (v %)

Pozn. Dopotčet do 100 % tvoří preference jiného počtu dětí.

Zdroj: RABUŠIČ L., *Kde ty všechny děti jsou? Porodnost v sociologické perspektivě*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001, s. 140 ISBN 80-86429-01-6. Graf vlastní, data převzata, upraveno.

Názory žen a mužů se téměř shodují, což dokládá i výzkum provedený Danou Hamplovou, která se zabývala postojem k manželství a rodičovství.⁸² Obě pohlaví se shodly na ideálním počtu dětí (2 děti). Ženy se tak vyjádřily v 72,5 % a muži v 76,4 %. Pro 3 děti se vyslovilo 14,8 % žen a 14,4 % mužů. Významnější rozdíl byl shledán v případech volby 3 dětí, ženy by je preferovaly v 11,6 %, zatímco muži pouze v 7,1 %.

Zdá se, že není spor o počtu dětí v rodině. Založení rodiny je dnes ve většině případů plánované. Ačkoliv důvody bývají různé, za jeden z hlavních lze jistě označit dostupnost antikoncepce a informovanost mladých lidí, jak se chránit před nechtěným těhotenstvím. Otázka sexuality už dávno není tabu. Zda se shodnou mladí lidé i na věku, který je podle nich nejvhodnější k založení rodiny, ukázal výzkum Milana Kučery⁸³. Odpovědi obou pohlaví se shodly na průměrném věku rodičky 24,5 let a na věku 28 let, kdy by se otcem měli stát muži.

Je tedy s podivem, že lidé děti rodí méně dětí, než si přejí. Pokud bychom přijali tezi, že bezdětnost nemusíme řešit, protože se jedná o svobodnou volbu každého jednotlivce a opravdu by tomu tak bylo, nejspíš není proč se tím znepokojovat. Zdá se, že podstata rozporu toho, co lidé chtějí a jak se chovají, musí mít i jiné příčiny. Jak si lze jinak vysvětlit, že děti jsou důležitou součástí v životě rodiny a přesto se jich rodí mnohem méně?

Z výsledků výzkumů je zřejmé, že se zásadním způsobem změnil postoj k mateřství. Jestliže v dřívějších dobách byl kult mateřství oslavován, v době socialismu bylo

⁸² FIALOVÁ L., HAMPLOVÁ D., KUČERA M., VYMĚTALOVÁ S., *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 90. ISBN 80-85850-87-7.

⁸³ FIALOVÁ L., HAMPLOVÁ D., KUČERA M., VYMĚTALOVÁ S., *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000 s. 63. ISBN 80-85850-87-7.

chápano jako poslání ženy pro „dobro národa“, v dnešní době je obtížné nalézt jednoznačnou definici mateřství, jak ostatně uvádí i zpráva Ministerstva práce a sociálních věcí ČR⁸⁴ z roku 2004. V dobách socialismu byla role rodiny nahrazována organizovanou výchovou, stát vybudoval během několika let rozsáhlou síť jeslí a mateřských školek. Role matky byla potlačována v tom smyslu, že se od ženy-matky očekával brzký návrat do zaměstnání v zájmu budování socialismu. Na děti se pohlíželo jako na budoucí pracovní sílu. Pohled na mateřství byl zcela jiný než v současnosti. Populační politika státu byla nastavena tak, aby podporovala rodiny s dětmi, nikoliv nesezdané páry. Státem poskytované novomanželské půjčky manželům do třiceti let věku byly hojně využívány.

Položíme-li si otázku, v čem je dnes zásadní rozdíl, dalo by se konstatovat, že nabytá svoboda přinesla možnost volby. Mateřství je chápáno jako „každého věc“, lidé se necítí být svázáni povinnostmi plodit děti. Ostatně ani rodinná politika státu nijak zvlášť rodiny s dětmi nepodporuje. Ženy mají možnost volby kdy a jestli vůbec se stát matkou. Není na ně společností vyvíjen žádný tlak, záleží na nich, zda se rozhodnou mít děti později či dokonce vůbec. Samozřejmě ani dnes jim nikdo nebrání, aby se zapojily záhy po porodu do pracovního procesu, pokud samy chtějí.

Nelze ale opomenout fakt vzrůstající nezaměstnanosti, která postihuje stále více mladou generaci, od níž se očekává zakládání rodiny. Lékaři z biologického hlediska doporučují ženám otěhotnět kolem 25. roku života. Uvědomíme-li si však zhoršující se situaci na trhu práce právě u mladé generace, kdy počet nezaměstnaných ve věkové kategorii 15-25 let dramaticky roste (od roku 2007 se zvýšila nezaměstnanost téměř o 80 %⁸⁵) a ani mladí lidé do 30 let nemají příliš optimistické vyhlídky, je dobré zamyslet se nad tím, jak tento faktor případně ovlivňuje jejich rozhodování. Vzhledem ke značným nejistotám na dnešním trhu práce, není jejich situace záviděníhodná. Pokud mají to štěstí a jsou v pracovním poměru, stojí před „otazníkem“, jakým způsobem si obstarat bydlení. Pro většinu z nich je pak jedinou možností hypoteční úvěr. Tím se

⁸⁴ MPSV.CZ, *Národní zpráva o rodině*. 2004 (dostupné z http://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava_b.pdf, přístup 14. 4. 2013).

⁸⁵ CZSO.CZ, tabulka *Nezaměstnaní podle věkových skupin, vzdělání a krajů* (dostupné z http://vdb.czso.cz/vdbvo/tabparam.jsp?vo=tabulka&childsel0=1&cislotab=PRA0090PU_KR&kapitola_id=15&voa=tabulka&go_zobraz=1&aktualizuj=Aktualizovat&childsel0=1&cas_3_35=2007 a http://vdb.czso.cz/vdbvo/tabparam.jsp?vo=tabulka&childsel0=1&cislotab=PRA0090PU_KR&kapitola_id=15&voa=tabulka&go_zobraz=1&aktualizuj=Aktualizovat&childsel0=1&cas_3_35=2011, poslední přístup 11. 5. 2013).

ale zadluží v podstatě na celý svůj produktivní život, aniž by měli garanci, že později budou schopni hypotéku splácet.

Pořídít si dítě je nejen radost, ale zároveň velká zodpovědnost, nehledě na to, se jedná o investici v celkové částce zhruba dva miliony korun. Jakým směrem se bude jejich život ubírat, závisí pochopitelně v první řadě na jejich volbě, a to, že mnohdy zcela záměrně a dobrovolně dávají přednost jiným prioritám, nežli mateřství, jistě nelze zpochybňovat.

Demograf Kučera vysvětluje změnu podmínek a chování mladých lidí po roce 1989 následovně: „*Základní rozdíl od předlistopadových podmínek demografického chování spočívá v možnosti i nutnosti volby různých činností, která významně ovlivňuje jak samotnou skladbu, tak i časování životních plánů. Vzhledem k tomu, že některé z nich jsou zcela nové nebo časově náročné, ale přitom velmi atraktivní, získávají před sňatkem a rodičovstvím přednost (a lze jen doufat, že pouze dočasnou).*“⁸⁶

Vše nasvědčuje tomu, že možnost volby se negativně projevila, jestliže důsledkem je nízká natalita. Jak si lze ale vysvětlit, že mladí lidé dávají přednost jiným zájmům než zakládání vlastní rodiny, jestliže 93 % respondentů uvedlo, že je dítě důležité pro šťastný život v manželství? Znamená to snad, že nechtějí žít šťastný život anebo se jedná z jejich strany o pouhou sobeckost? Další možnost zdůvodnění tohoto chování je, že jsou donuceni dnešním klimatem ve společnosti, i když jen třeba nepřímou. Je tomu tedy opravdu tak, že své vlastní zájmy a řekněme pohodlnost vyzdvihují nad mateřství? Neexistuje možnost, že by chování lidí ovlivňovaly další faktory?

2.1.3 Současný stav v oblasti penzí a rodičovství perspektivou dotázaných žen

Vzhledem k tomu, že demografický vývoj významným způsobem ovlivňuje důchodový systém, zajímalo mě, jak vnímají oblast penzí a zároveň plánování rodičovství ženy, kterých se obě zmíněné životní události teprve budou týkat.

Z výsledku analýzy uskutečněných rozhovorů vyplývá několik zásadních zjištění. Hlavním smyslem života žen, s nimiž byl uskutečněn rozhovor, je jednoznačně dítě. Přestože v současné době matkami nejsou, neumějí si život bez dětí představit. Přitom

⁸⁶ RABUŠIČ L., *Kde ty všechny děti jsou? Porodnost v sociologické perspektivě*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001, s. 164. ISBN 80-86429-01-6.

život bez partnera si dovedly představit všechny ženy. Shodovaly se i v názoru, že dítě hraje důležitou roli v partnerském vztahu a věří, že díky němu je vztah pevnější a obohacuje ho. Pokud by se měly rozhodovat mezi mateřstvím a kariérou, bez jakéhokoliv zaváhání vypověděly, že by daly přednost mateřství. Pouze jedna z dotazovaných žen by dala přednost kariéře. Na mateřské dovolené přitom plánují být co nejkratší dobu, jednak z obavy ztráty zaměstnání a jednak z nedostatku financí. K plánování založení rodiny přistupují zodpovědně. Nejčastějšími důvody k odkládání mateřství se ukázaly být nedostupnost bydlení a nejistota zaměstnání. Ženy shodně uváděly, že je sice příjemné a přirozené si v mládí „něco užít“, nicméně na mateřství se většina z nich už teď těší. Překvapujícím zjištěním byly výpovědi k počtu plánovaných dětí. Pokud by ženy neměly obavu z budoucnosti, dala by většina z nich přednost třem dětem před jedináčkem. Vzhledem k současnému trendu snižujícího se počtu dětí, připadajících na jednu ženu, bylo takovéto zjištění zásadní. Dítě je společnou hodnotou všech žen, které se zúčastnily výzkumu. Přitom většina z nich je přesvědčená, že vychová vzhledem k nejistotě ve společnosti, jen jedno dítě. Ženy se přiznaly ke strachu z budoucnosti, což byl jednoznačně hlavní důvod, proč plánují jedno dítě, i když by si jich přály více. Shodly se v tom, že si více dětí za současné situace nemohou dovolit. Pouze dvě ženy nemají žádného sourozence. Na otázku, jaký je podle nich nejvhodnější věk pro mateřství, většina z nich uvedla rozmezí 25-30 let. Důvody, proč ještě rodinu nezaložily, přestože mají partnerský vztah, souvisely s nejistotou zaměstnání a především nevyhovujícím bytovým podmínkám, jež souvisejí s jejich finančními možnostmi. Na otázku, zda neuvažují o změně zaměstnání, pět žen uvedlo, že o tom sice uvažovaly, ale zároveň jsou přesvědčené o své malé šanci jinde získat lepší mzdové podmínky. V zásadě jsou rády, že v současnosti mají alespoň nějaký pravidelný příjem s ohledem na situaci na trhu práce. Jedna žena je v současné době nezaměstnaná. Z výpovědí vyplynulo, že také nedostupnost vlastního bydlení, je pro ženy velmi stresující. Jen 2 ženy mají vlastní byt, přičemž jedna z nich splácí hypotéku. Další dvě dotazované žijí v pronajatém bytě a ostatní ženy u rodičů. Shodně uváděly, že tato situace není pro založení rodiny z jejich pohledu ideální. Jednak kvůli nedostatku prostoru v bytě, který v současné době obývají a jednak kvůli soukromí. Pro všechny ženy je důležité, do jakého prostředí dítě přivedou. Chtěly by mít dobrý pocit, že mu dají „to nejlepší“. V oblasti rodinné a populační politiky státu zaznívaly rozdílné odpovědi především v názorech, jakým způsobem by měl stát pomáhat rodinám s dětmi. Shoda naopak panovala v tom, že státní pomoc je nedostatečná. Pět z dotazovaných žen

nepovažuje populační politiku státu za pronatalitní. Domnívají se, že dávky poskytované v mateřství by měly být vyšší. Celkem čtyři ženy by uvítaly plošné přídavky na děti a vyšší porodné, ale přesto by preferovaly pomoc v oblasti bydlení a zaměstnání. Porodné, jakožto jednorázový příspěvek, je podle neefektivní. Nejčastěji zaznívala souhlasná odpověď na otázku, zda by stát měl podporovat výstavbu bytů pro mladé rodiny a poskytovat novomanželské půjčky s minimálním úrokem, popřípadě zcela bezúročné, pouze jedna z dotazovaných uvedla, že žádnou pomoc od státu v podstatě neočekává. Ostatní uvedly, že hypotéka je pro ně jedinou možností, jak získat svůj byt, ale zároveň dodaly, že zatím jen teoretickou. Dvě z nich ještě studují, tudíž by jim banka ani hypotéku nedala a zbylých pět žen shodně vypověděly, že nedosahují takových příjmů, že případná hypotéka by pro ně znamenala příliš velké riziko, které nechťejí podstoupit. Podporu státu většina z nich neshledává za dostatečnou ani v oblasti zaměstnávání žen. Pět z nich by uvítalo větší nabídku pracovních míst se zkráceným úvazkem, práce z domova či na zkrácený úvazek. Ačkoliv žádná z žen není prozatím matkou, všechny mají přehled o nedostatečném počtu jeslí a mateřských školek. Vzhledem k tomu, že rodinu plánují a chystají brzký návrat do práce, je pro ně tento stav znepokojující. Pět z nich uvedlo, že si nemohou dovolit platit soukromé předškolní zařízení. Z názorů žen vyplývá, že shledávají státní pomoc jako nedostatečnou.

Druhá část rozhovoru se týkala názorů na oblast důchodového zabezpečení. Byla jim kladena otázka, jakým způsobem se připravují na stáří. Nejčastější odpovědí bylo, že si na stáří zatím nešetří. Celkem byla tato odpověď zaznamenána u šesti dotazovaných. Sedmá respondentka uvedla, že její finanční situace je natolik dobrá, že se nedostatku financí ve stáří neobává. Nejčastější odpověď na otázku, proč ženy nespoří, byla, že nemají dostatek volných finančních prostředků. Zároveň shodně uváděly, že důchodový věk je pro ně v současnosti příliš daleko, než aby na něj myslely a pět z nich dodalo, že se ho ani nedožijí. Pouze dvě respondentky přesně věděly, v kolika letech by měly odcházet do starobního důchodu podle platné legislativní úpravy. Z jejich výpovědí dále vyplynulo, že v podstatě spoléhají na důchod vyplácený státem, v budoucnu si ale chtějí začít spořit. Vstup do II. pilíře důchodového penzijního systému neplánují, důvodem je obava o vložené úspory. Spokojenost se současným důchodovým zabezpečením nevyjádřila žádná z dotazovaných. Kromě jedné, se ostatní respondentky domnívají, že je výhodnější pro osoby s vyšším příjmem.

Za současné situace by bylo žádoucí podpořit porodnost. Nástrojů se nabízí hned několik. Může se jednat například o daňové zvýhodnění, různé daňové úlevy pro rodiny s dětmi, rodinné slevy apod. Dále je možné podpořit vznik institutu tzv. rodinné mzdy. Toto opatření funguje v řadě států v zahraničí. Princip spočívá v tom, že se navyšuje základní mzda podle počtu vyživovaných nezaopatřených dětí.

V souvislosti s důchodovým systémem by měla vycházet z principu, že výchova dětí je investicí pro společnost. Dále je možné zvýšit finanční podporu rodičů, kteří celodenně pečují o své předškolní děti. Nástroji mohou být různé služby jako jesle, mateřské školy v dostatečném množství, aby rodiče, kteří mají zájem nastoupit do zaměstnání, tak mohli učinit. Bytová politika ovlivňuje také významným způsobem rozhodování mladých lidí, zda a kdy budou mít děti. Nabízí se podpora hypotečních úvěrů, stavebního spoření ve smyslu podpory rodin s dětmi, například nižšího úrokování či systém bezúročných novomanželských půjček.

2.1.4 Migrace

Migrací rozumíme změnu trvalého pobytu a dělíme ji na vnitřní (v rámci státu a mezinárodní. Na rozdíl od vnitřní migrace, jež se u nás eviduje při každém stěhování, je migrace mezinárodní hůře sledovatelná. Důvody migrantů, proč opouštějí svoji rodnou zemi, jsou různé. Obecně lze říci, že se jedná o důvody ekonomické či politické. Cílem většiny migrantů je získání občanství ve státě, v němž delší dobu přebývají. Existuje však také problematická migrace ilegální.⁸⁷ Migrace do České republiky má narůstající charakter.

Podle údajů, které zveřejnil Český statistický úřad, se v roce 2007 „...se do České republiky ze zahraničí přistěhovalo 102 511 cizinců a naopak, z ČR se do zahraničí vystěhovalo 18 424 cizích státních příslušníků.“⁸⁸

Celkový počet cizinců v České republice, které evidovalo Ředitelství služby cizinecké policie MV ČR ke dni 30. 9. 2009, byl 437 251. Nejčastěji jsou mezi přistěhovanými do ČR zastoupeni občané Ukrajiny, Slovenska a Vietnamu. Následují migranti z Ruska

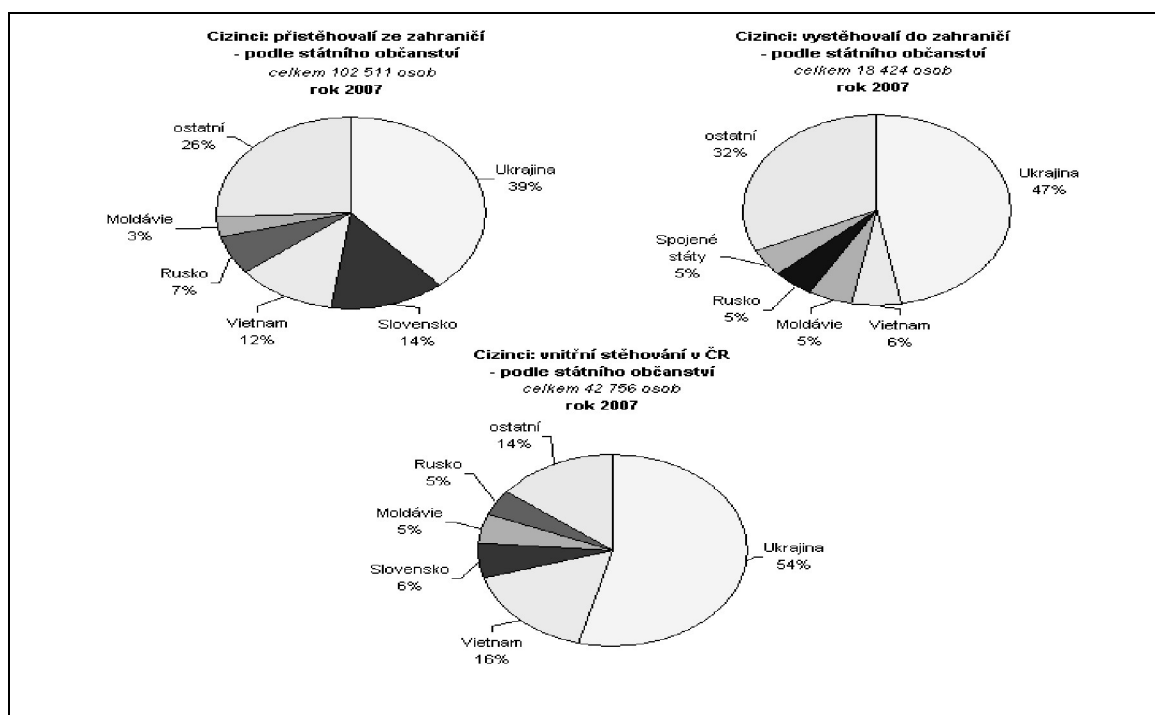
⁸⁷ CZSO.CZ, graf *Zahraniční stěhování cizinců* (dostupné z www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/ciz_migrace, přístup 26. 11. 2012).

⁸⁸ CZSO.CZ, graf *Zahraniční stěhování cizinců* (dostupné z www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/ciz_migrace, přístup 26. 11. 2012).

a Polska.⁸⁹ Téměř pětina z celkového počtu přistěhovalých naopak vycestovává. V největším počtu opouštějí naši republiku lidé z Ukrajiny, celkově je zaznamenáno více vystěhovalých než přistěhovalých. Občané ostatních národností stěhující se z ČR, jsou zastoupeny prakticky ve stejné míře. Migrace se týká především mladých osob v produktivním věku.

Podle nejnovějších zveřejněných údajů z ČSÚ ani v loňském roce migrace neovlivnila výrazným způsobem demografickou situaci u nás. Je možné vyzpozorovat klesající trend, oproti roku 2005 klesl počet přistěhovalých o 72.211 osob. Česká republika pravděpodobně není natolik atraktivní zemí, aby lákala cizince ve větším počtu. Zahraničních migrantů přibýlo v roce 2012 o zhruba šest tisíc osob méně než v roce předchozím. Přestože se do ČR přistěhovalo celkem přes třicet tisíc osob, vystěhovalých bylo evidováno dvacet tisíc. Celkem tedy přibýlo jen asi deset tisíc osob.⁹⁰ Složení jednotlivých národností je znázorněno níže v Grafu č. 8.

Graf č. 8 - Vývoj počtu cizinců v ČR v roce 2007

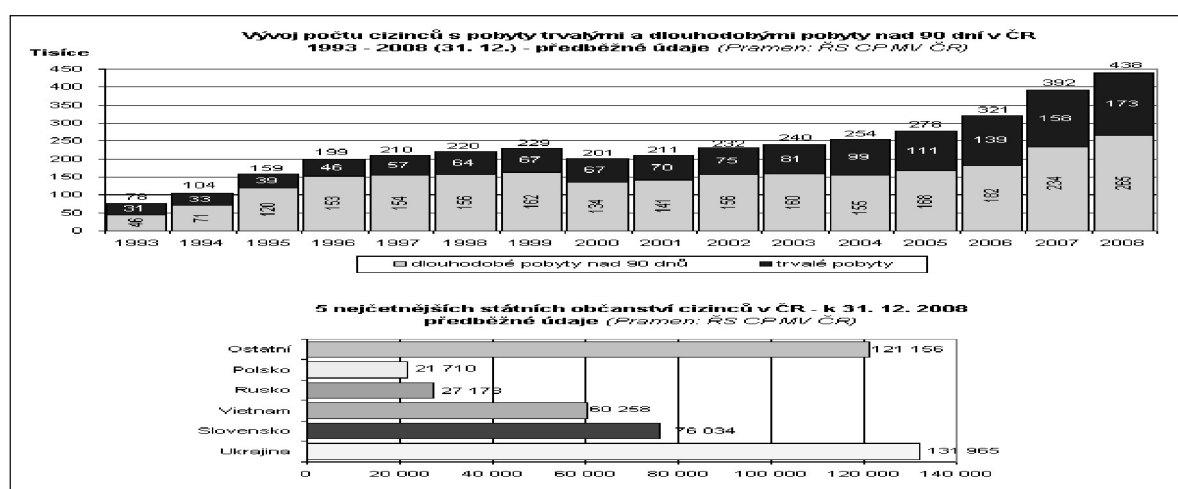
Zdroj: CZSO.CZ, heslo *Cizinci v ČR 2007* (dostupné z http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/ciz_pocet_cizincu, přístup 26. 11. 2012).

⁸⁹ CZSO.CZ, graf *Vývoj počtu cizinců s pobyty trvalými a dlouhodobými pobyty nad 90 dní v ČR 1993-2011* (dostupné z http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/ciz_pocet_cizincu, 26. 11. 2012).

⁹⁰ CZSO.CZ, heslo *Pohyb obyvatelstva – 1. až 4. čtvrtletí 2012* (dostupné z <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/coby031413.doc>, poslední přístup 5. 4. 2013).

Počet cizinců pobývajících v ČR lze rozlišit nejen podle národnosti, ale i z pohledu toho, jaká je délka jejich pobytu, zda se jedná o pobyt trvalý či dočasný. Z následujícího Grafu č. 9 lze vyvodit, že většina migrantů u nás pobývá pouze dočasně. I když obě skupiny vykazují vzestupnou tendenci, ČR podle všeho není cílovou stanicí, nýbrž pouze přestupní, přestože jsou naše zákony k migrantům poměrně vstřícné. Občané EU jsou oproti ostatním migrantům zvýhodněni, jejich pozice je téměř stejná jako mají občané ČR.

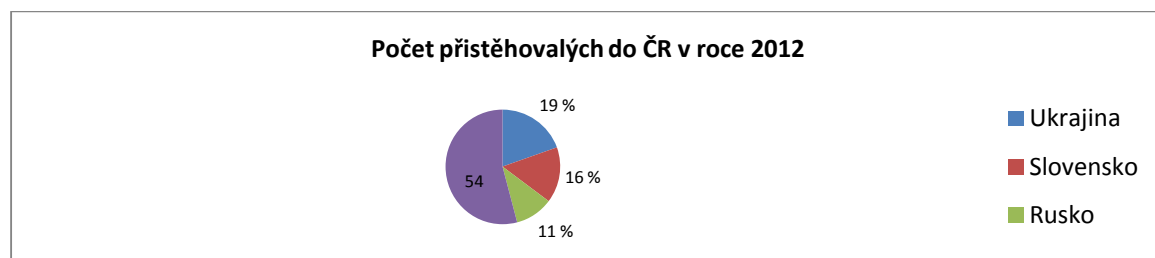
Graf č. 9 - Vývoj počet cizinců s pobyty trvalými a dlouhodobými pobyty nad 90 dní v ČR 1993-2000

Zdroj: CZSO.CZ, graf *Vývoj počtu cizinců s pobyty trvalými a dlouhodobými pobyty nad 90 dní v ČR 1993-2011* (dostupné z http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/ciz_pocet_cizincu, přístup 25. 11. 2012)

Z následujícího Grafu č. 10 je patrné, že se v roce 2012 oproti roku 2007 podstatně snížilo procento osob přicházejících do ČR z Ukrajiny. Během pěti lety kleslo z 39 % na pouhých 19 %. Oproti tomu se na více než dvojnásobek zvýšil podíl občanů z Ruska. U Slováků nebyl zaznamenán výraznější rozdíl, jejich podíl ze všech migrantů přicházejících do ČR vykazuje hodnoty kolem 15 %.

Graf č. 10 - Počet přistěhovalých do ČR v roce 2012

Zdroj: CZSO.CZ, heslo *Pohyb obyvatelstva* (dostupné z <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/coby031413.doc>, přístup 3. 3. 2013)

2.1.5 Prognóza demografického vývoje do roku 2050

V roce 2004 ČSÚ zveřejnil prognózu demografického vývoje, z něhož vyplynul tento závěr (viz Tabulka č. 14): „...pro populační vývoj ČR do roku 2050 charakteristická nepravidelnost, odrážející nepravidelnosti vývoje dosavadního. Jednotlivými věkovými kategoriemi budou střídavě procházet silné a slabé generace narozené v někdejších vlnách vysoké a nízké porodnosti, a tak se budou měnit počty osob v jednotlivých věcích/věkových skupinách.“⁹¹

Tabulka č. 14 - Očekávaný průměrný věk a index stáří v ČR (střední varianta)

Rok	Průměrný věk	Index stáří
2005	40	97
2010	41,2	114
2015	42,4	131
2020	43,6	148
2025	44,8	163
2030	45,9	181
2035	46,8	197
2040	47,6	220
2045	48,2	240
2050	48,8	252

Zdroj: ČSÚ, *Populační prognóza ČR do roku 2050: Obyvatelstvo, volby*. Praha: Český statistický úřad, 2004. s. 14-17. ISBN 80-250-0815-0.⁹² Tabulka vlastní, data převzata, upraveno.

Jedním ze základních rysů vývoje v následujících letech bude pravděpodobně pokles počtu dětí v populaci. Také počet osob ve věkové kategorii 15-64 let se bude postupně snižovat. Svého maxima měl dosáhnout v roce 2007 (cca 7,3 mil.), a následně by měl postupně klesat až do roku 2050 (na 5,3 mil.). K nejvýraznější změně dojde zřejmě ve věkové skupině 65 let a více, neboť bude nejrychleji narůstat. V roce 2050 se očekává, že důchodci budou tvořit jednu třetinu všech obyvatel České republiky.⁹³

Ovšem i uvnitř této skupiny dojde k významným strukturálním změnám, neboť nejvyšší přírůstky se předpokládají v nejvyšším věku. Zatímco počet osob nad 85 let je

⁹¹ ČSÚ, *Populační prognóza ČR do roku 2050 (Obyvatelstvo, volby)*. Praha: Český statistický úřad, 2004, s. 14. ISBN 80-250-0815-0.

⁹² ČSÚ, *Populační prognóza ČR do roku 2050 (Obyvatelstvo, volby)*. Praha: Český statistický úřad, 2004, s. 14. ISBN 80-250-0815-0.

⁹³ V roce 2004 tvořili obyvatelé nad 65 let jednu sedminu všech obyvatel ČR.

v současnosti poměrně nízký,⁹⁴ od roku 2005 nastane rychlý přírůstek, který se sice v období 2015-2025 zpomalí kvůli slabším ročníkům ze třicátých let, poté ale výrazně zrychlí. Vysokého věku se začnou dožívat silnější ročníky 1940 a mladší, což bude mít za následek, že v polovině 21. století bude každý obyvatel desátý České republiky starší 85 let. Znamená to, že by se měl počet osob v této věkové kategorii za období padesáti let více než zpětinásobit. Stárnutí obyvatelstva bude podle prognózy Českého statistického úřadu jednoznačným rysem první poloviny 21. století a bude spočívat jednak ve zvyšujícím se počtu obyvatel ve vyšších věkových kategoriích a v úbytku dětí a mladých osob.⁹⁵ S největšími problémy se ze sledovaných zemí bude potýkat Německo, ve kterém senioři tvořili již v roce 2006 celou čtvrtinu obyvatel.⁹⁶ Z tohoto důvodu německá kancléřka Angela Merkelová počítá s větší podporou pro rodiny s dětmi a slíbila velkorysou finanční podporu v mateřské dovolené a dále zřizování nových jeslí.⁹⁷

2.1.6 Prognóza demografického vývoje do roku 2070

V roce 2010 MPSV zveřejnilo novou prognózu demografického vývoje v ČR do roku 2070⁹⁸, kterou provedli naši přední demografové Kučera a Burcin. Očekává se pokles porodnosti a zároveň prodlužování věku dožití. Předpokládá se nárůst počtu obyvatel a současně změna struktury obyvatel. Populace bude i nadále stárnout, shora v důsledku zvyšujícího počtu starších osob a zčásti i zdola pod vlivem výkyvů nižší a vyšší porodnosti. Na stárnutí populace bude mít vliv i migrace, neboť migranti, kteří při příchodu ČR spíše omlazovali, se postupně dostanou do vyšší věkové kategorie. Na základě výsledků studie není reálné zajistit omlazení věkové struktury obyvatel pomocí jejich reprodukce. Ve zprávě je dále uvedeno, že poroste pouze populace ve věku nad 65 let, do konce roku 2070 činí očekávaný nárůst o více než jeden a půl miliónů osob.

⁹⁴ Dominují mezi nimi příslušníci velmi slabých ročníků narozených za první světové války.

⁹⁵ ČSÚ, *Populační prognóza ČR do roku 2050: Obyvatelstvo, volby*. Praha: Český statistický úřad, 2004, s. 14-17. ISBN 80-250-0815-0.

⁹⁶ ESA.UN.ORG (dostupné z <http://esa.un.org/unpp/index.asp?panel=2>, přístup 3. 3. 2013).

⁹⁷ PRVNIZPRAVY.CZ, *Německá populace se rapidně snižuje* (dostupné z <http://www.prvnizpravy.cz/zpravy/z-evropske-unie/nemecka-populace-se-rapidne-snizuje/>, přístup 29. 4. 2013).

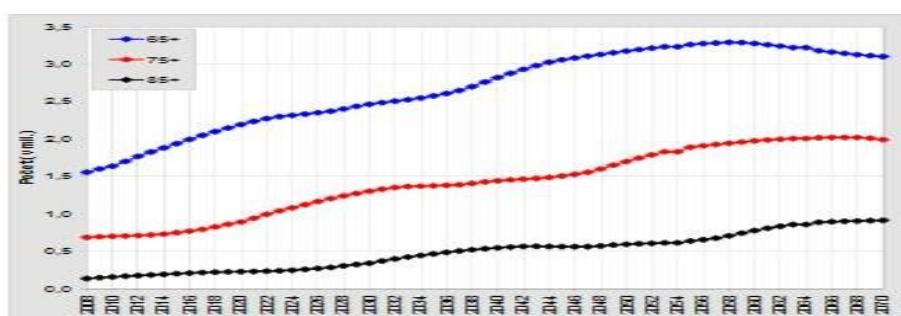
⁹⁸ BURCIN, B., KUČERA, T. *Prognóza populačního vývoje České republiky na období 2008-2070* (dostupné z http://www.mpsv.cz/files/clanky/8842/Prognoza_2010.pdf, přístup 12. 3. 2013).

Demografové doporučili realizaci koncepcí:

- „efektivní státní politiky směřující k vytváření základních životních podmínek mladých lidí umožňující svobodné rozhodování o vlastní reprodukci (bytová politika, politika zaměstnanosti atd.);
- aktivní i(migrační) a integrační politiku státu, protože bez zvýšeného přísunu mladšího obyvatelstva z jiných zemí nebude možné ve střednědobé ani dlouhodobé perspektivě zabránit značným úbytkům a v omezené míře i rychlému stárnutí obyvatelstva;
- sociální, rodinné a zdravotní politiky státu, a to zejména, nikoliv však pouze v oblasti péče o seniory ve vyšším a vysokém věku;
- plnohodnotné reformy důchodového systému“⁹⁹

Ve zprávě apelují na urychlené řešení problému. Na základě zkušeností z minulých let, není možné situaci podceňovat. Připomínají, že v minulých letech upozorňovali ve svých prognózách na možné problémy s předstihem, které se podle jejich předpovědi postupně stávají skutečností a čím později se začnou řešit, tím méně je řešení účinné, ale o to víc nákladné.¹⁰⁰ Prognóza počtu seniorů ve třech věkových skupinách je znázorněna (Graf č. 11) a očekávanou strukturu obyvatel v roce 2070 znázorňuje strom života (viz Graf č. 12).

Graf č. 11 - Očekávané počty seniorů ve vybraných věkových skupinách v letech 2008-2070

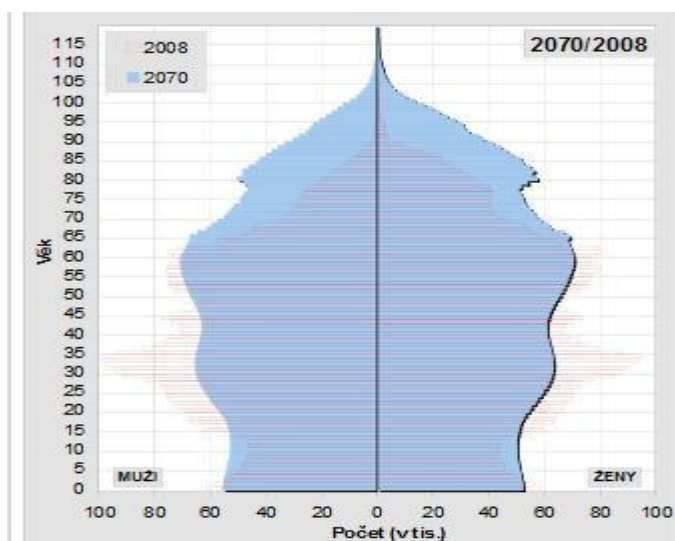
Obr. 25: Očekávané počty seniorů ve vybraných věkových skupinách v letech 2008–2070

Zdroj: BURCIN, B., KUČERA, T. *Prognóza populačního vývoje České republiky na období 2008-2070* (dostupné z http://www.mpsv.cz/files/clanky/8842/Prognóza_2010.pdf, přístup 12. 3. 2013).

⁹⁹ BURCIN, B., KUČERA, T. *Prognóza populačního vývoje České republiky na období 2008-2070*, 2010 (dostupné z http://www.mpsv.cz/files/clanky/8842/Prognóza_2010.pdf, přístup 12. 3. 2013).

¹⁰⁰ BURCIN, B., KUČERA, T. *Prognóza populačního vývoje České republiky na období 2008-2070*, 2010 (dostupné z http://www.mpsv.cz/files/clanky/8842/Prognóza_2010.pdf, přístup 12. 3. 2013).

Graf č. 12 - Strom života

Obr. 18d: Očekávaná věková struktura obyvatelstva v roce 2070 v porovnání s výchozí věkovou strukturou z roku 2008

Zdroj: BURCIN, B., KUČERA, T. *Prognóza populačního vývoje České republiky na období 2008-2070*. 2010 (dostupné z http://www.mpsv.cz/files/clanky/8842/Prognoza_2010.pdf, přístup 12. 3. 2013).

Prognóza populačního vývoje v České republice není příznivá, ale nutno podotknout, že horší situaci musí řešit Německo. Navíc existuje možnost, že předpovědi nebudou zcela shodné s realitou, která nastane. Nikdo si předem nemůže být jistý tím, co bude za čtyřicet let, i když výpočty (za předpokládaných podmínek) zřejmě nebudou daleko od pravdy a je nutné je brát vážně.

Pokud nenastane nová nečekaná událost, jako například rok 1989, která by ovlivnila chování občanů, může být prognóza velmi blízko realitě. Jestliže se předpokládaný demografický vývoj naplní, je v zájmu nás všech, abychom na takovou situaci byli připraveni. V tomto směru může udělat mnohé i vláda, zlepšit podmínky mladých rodin pro výchovu dětí, ať už se jedná o oblast bydlení, pracovního trhu, daňové výhody, výchovu k rodičovství apod. Pro všechny občany České republiky by bylo dobré zvýšení natality, a to nejen kvůli důchodovému systému, který je na ní přímo závislý. Je nutné uvědomit si, že mladá generace je naše budoucnost a je nutné ji podporovat.

2.2 Sociální zabezpečení

Sociální zabezpečení lze vymezit jako aktivity státu, jejichž cílem je zabránit takovým sociálním situacím, při nichž by bylo dotčeno sociální bezpečí a důstojnost jedinců či rodin. Mezi hlavní nástroje sociálního zabezpečení patří právní, finanční

a organizační. Soustava sociálního zabezpečení zahrnuje sociální pojištění, státní sociální podporu a sociální pomoc.

Ve Francii se pod pojmem sociální zabezpečení rozumí národní nemocenské pojištění včetně lékařské péče a ve Velké Británii znamená přerozdělování příjmů v sociální oblasti.¹⁰¹

Sociální pojištění zabezpečuje pojištěné občany proti nepříznivým životním událostem, které lze předvídat (například nemoc, invalidita, stáří). Občané tedy odkládají část své spotřeby pro případ budoucí nepříznivé situace či události. Existují tři základní typy sociálního pojištění:

1. Systém „pay as you go“ je založen na mezigenerační solidaritě, kdy ekonomicky aktivní osoby hradí výdaje na sociální dávky generaci, jež pobírá důchod. Je výrazně závislý na demografickém vývoji.
2. Fondový systém se vyznačuje typickým pojišťovacím principem. Pojištěnci svými příspěvky vytvářejí pojišťovací fond, který spravují nejčastěji soukromé společnosti a ze kterého jim jsou v budoucnosti vypláceny starobní důchody.
3. Smíšený systém financování je typický pro evropské státy. Kombinují se v něm oba předchozí systémy. Tento způsob financování používá i Česká republika.¹⁰²

Oproti tomu státní sociální podpora je výrazem státem organizované solidarity, jež není vázána na odvody příspěvků z pracovního příjmu a váže se na sociální situace, na něž nebývá možné se předem připravit (například mateřství, rozvrat rodiny). Dávky státní sociální podpory se dělí na testované a netestované. Nárok na testovanou dávku má občan, který není schopen vlastními silami nepříznivou situaci zvládnout, přičemž se posuzují jeho příjmy. Dávku netestovanou, jež je postavena na univerzálním občanském principu, obdrží každý občan, kdo se dostane do příslušné životní situace.

Sociální pomoc nahrazuje starší pojem „chudinská péče“ a pomáhá těm, kteří se prokazatelně ocitli v nouzi.¹⁰³ Uplatňuje se v situacích, kdy nejsou k dispozici jiné zdroje, které by jedinci či rodině pomohly překonat obtížnou situaci. Posuzuje se celková sociální situace občana, tzn. nejen příjmy, ale celková majetková situace. Sociální pomoc je poskytována formou peněžních dávek nebo služeb.

¹⁰¹ TOMEŠ, I. *Sociální politika, teorie a mezinárodní zkušenost*. Praha 1996, s. 29. ISBN 80-902260-0-0.

¹⁰² VEČEŘA M., *Sociální stát: východiska a přístupy*. 2. vyd., Praha: Sociologické nakladatelství, 1996. s. 88. ISBN 80-85850-16-8.

¹⁰³ TOMEŠ, I. *Sociální politika, teorie a mezinárodní zkušenost*. Praha 1996, s. 26. ISBN 80-902260-0-0.

Jednotlivé státy řeší roli státu v oblasti sociálního zabezpečení rozdílně. Západoevropské demokracie se snaží budovat soustavu sociálního zabezpečení státu tak, aby byla vyvážená odpovědnost jednotlivce a státu.¹⁰⁴ Konopásek chápe sociální zabezpečení jako hromadně poskytované a garantované náhradní zdroje sociální suverenity a sociálního bezpečí. Podle něj se jedná o technologii hromadně organizovaných plateb garantovaných státem sloužící jako náhradní či vyrovnávací příjmy.¹⁰⁵ Potůček spatřuje v sociálním zabezpečení snahu vyhnout se situacím, jež ohrožují sociální a individuální existenci. Cílem tohoto zabezpečení je kompenzace nepříznivých finančních a sociálních následků různých životních událostí.¹⁰⁶ Večeřa charakterizuje sociální zabezpečení jako státem poskytovanou sociální ochranu, která se týká nejširších aktivit.¹⁰⁷

2.2.1 Důchodové pojištění

Důchodové pojištění je důležitým subsystémem sociálního zabezpečení, dá se říci, že se dotýká určitým způsobem každého jedince ve společnosti. Pojistné odvádí všichni ekonomicky aktivní jedinci a také zaměstnavatelé.¹⁰⁸ Důchody lze financovat průběžně tzv. systémem pay-as-you-go, což znamená, že lidé v produktivním věku, výdělečně činní, odvádějí pravidelně každý měsíc příspěvky na důchodové pojištění a z nich se vyplácejí důchody současným seniorům. Systém průběžného financování důchodů¹⁰⁹ využívá většina západoevropských států jako základ důchodového systému.

Další možností financování důchodů je systém fondový, kdy pojištěnci odvádějí příspěvky do fondu a tyto se poté investují. Dochází k tvorbě rezerv, které se využívají na výplatu vlastních prostředků. V podstatě se jedná o princip většiny soukromých pojišťovacích systémů. Fondový systém se dělí na povinný (může se jednat například o státní fond) a dobrovolný. Mezi nesporné výhody průběžného systému patří nižší náklady na administrativu, uplatňuje se mezigenerační solidarita a systém je odolný vůči hospodářským cyklům. Naopak nevýhodou je velká citlivost na demografický vývoj,

¹⁰⁴ V USA stát do nedávné doby intervenoval méně nežli v jiných vyspělých zemích. Hlavní odpovědnost je na jedinci.

¹⁰⁵ Konopásek, Z. *Eстетika sociálního státu*. Praha: GplusG, 1998, s. 19. ISBN 80-861-0314-5.

¹⁰⁶ POTŮČEK M., *Sociální politika*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995, s. 69. ISBN 80-85850-01-X.

¹⁰⁷ VEČEŘA M., *Sociální stát: východiska a přístupy*. 2. vyd., Praha: Sociologické nakladatelství, 1996, s. 86. ISBN 80-85850-16-8.

¹⁰⁸ ARNOLDOVÁ A., *Sociální zabezpečení I*. Praha: Grada, 2012, s. 81. ISBN 978-80-247-3724-9.

¹⁰⁹ Systém PAYGO je většinou kombinován s dalšími nástroji.

vytlačování soukromých investic, nadměrná redistribuce, závislost na vývoji domácí ekonomiky a nepříznivý dopad na trh práce.

Výhodou fondového financování je nižší citlivost na demografický vývoj, menší míra redistribuce, pozitivní vliv na trh práce. Velkou nevýhodou je ale nedostatečné zajištění nízkopříjmových osob, velká citlivost na ekonomické výkyvy (existuje riziko znehodnocení vkladů), několikanásobné náklady na administrativní zabezpečení a ohrožení bezpečnosti vkladů v důsledku spekulativního jednání.

Důchodový systém může být příspěvkově nebo dávkově definovaný. Příspěvkově definovaný systém znamená, že je určena výše příspěvku do systému. U dávkově definovaného je určena výše dávky ze systému neboli penze.

2.2.2 Sociální zabezpečení v České republice

Historie důchodového pojištění v ČR

Česká republika má poměrně dlouhou tradici v pojištění svých občanů. Počátky pojišťovacích schémat nalezneme již v době Rakouska-Uherska, kdy bylo po vzoru Bismarkovy reformy sociálního zabezpečení zavedeno povinné úrazové pojištění a povinné nemocenské pojištění dělníků a nižších úředníků. Po první světové válce bylo přijato několik zásadních zákonů.¹¹⁰

V roce 1924 vešel v platnost zákon č. 221/1924 Sb., z. an., o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří. Pojištění se týkalo osob, které vykonávaly práci nebo službu na základě pracovního, služebního nebo učňovského poměru. Nezahrnovalo tedy jedince, kteří pracovali příležitostně či na základě vedlejšího pracovního poměru. V té době vznikla Ústřední sociální pojišťovna pro zaměstnance dělnických povolání, díky níž se sociální systém stabilizoval.¹¹¹

Po druhé světové válce došlo k reformě celého systému sociální politiky a k vyplácení dávek bylo používáno jednotné schéma.¹¹² Česká republika se ocitla v té době pod silným mocenským vlivem Sovětského svazu. Dalším významným zákonem byl

¹¹⁰ VEČEŘA, M. *Sociální stát: východiska a přístupy*. 1996, s. 59-60. ISBN 80-85850-16-8.

¹¹¹ CSSZ.CZ, *80 let sociálního pojištění* (dostupné z http://www.cssz.cz/NR/rdonlyres/5572A3BE-22CD-46D3-A31F-2BA0076C1C63/0/publikace_80letSP.pdf, přístup 20. 3. 2013).

¹¹² Monopolním subjektem systému sociální politiky se stal stát.

zákon č. 99/1948, o národním pojištění, jež vycházel z Beveridgových myšlenek.¹¹³ Od té doby se pojištění vztahovalo také na osoby výdělečně činné.

V padesátých letech 20. století bylo zákonem č. 54/1956 Sb., o nemocenském pojištění zaměstnanců, upuštěno od zásady univerzality pro všechny pracovníky z důvodů potlačení soukromého sektoru. Složitým procesem prošla i organizační struktura orgánů nemocenského pojištění. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR bylo zřízeno zákonem č. 53/1968 Sb., o změnách v organizaci a působnosti některých orgánů a v roce 1969 vznikl Úřad důchodového zabezpečení v Praze.¹¹⁴ Zanedlouho poté došlo k reformě národního pojištění a dávky se od té doby odvozovaly od výše platu téměř beze změny až do roku 1989.¹¹⁵

Důchodový systém po roce 1989

Po roce 1989 byly nutné změny v sociálním zabezpečení. Vznikla nová soustava orgánů státní správy – Česká správa sociálního zabezpečení, která funguje dodnes. Jedná se o největší státní institut státní správy působící v České republice, který zajišťuje důchodové a nemocenské pojištění. Vzhledem k tomu, že došlo k zásadním změnám ve společnosti, byly z důvodů sociální ochrany občanů přijaty také zcela nové zákony. Například zákon č. 2/1993 Sb. Listina základních práv a svobod, která se stala od vzniku samostatné České republiky nedílnou součástí Ústavy a zákon č. 110/2006 Sb. o životním a existenčním minimu. Životní minimum bylo zavedeno vzhledem k tehdejšímu nastolení liberalizace cen.¹¹⁶ Od svého vzniku ochraňuje sociálně slabé občany před chudobou, neboť od částky životního minima se odvíjí dodnes systém státní sociální podpory.

„Důchodci tvoří největší skupinu obyvatelstva závislou na dávkách ze sociálního systému; v roce 1992 tvořili třetinu obyvatelstva ČR (ve srovnání s rokem 1988 jejich podíl vzrostl; na základě demografických prognóz lze tento trend považovat za trvalý).“¹¹⁷

¹¹³ POTŮČEK, M. *Sociální politika*. 1995, s. 25-26. ISBN 80-85850-01-X.

¹¹⁴ CSSZ.CZ, *80 let sociálního pojištění* (dostupné z http://www.cssz.cz/NR/rdonlyres/5572A3BE-22CD-46D3-A31F-2BA0076C1C63/0/publikace_80letSP.pdf, přístup 20. 3. 2013).

¹¹⁵ POTŮČEK, M. *Sociální politika*. 1995, s. 25-26. ISBN 80-85850-01-X.

¹¹⁶ Životní minimum je definováno jako společensky uznaná hranice příjmů jednotlivce, pod níž již nastává tzv. stav hmotné nouze.

¹¹⁷ RABUŠIČ, L. *Česká společnost a senioři*. Brno: Masarykova univerzita, 1997, s. 78. ISBN 80-210-1729-5.

V devadesátých letech začala vznikat současná podoba základního důchodového pojištění, zejména přijetím zákona č. 155/1996 Sb., o důchodovém pojištění, který nahradil zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení. Česká republika se tak stala jednou z prvních zemí střední a východní Evropy, která zakotvila do právní úpravy sjednocení systému, postupné zvyšování věkové hranice pro nárok na starobní důchod a změnu konstrukce výpočtu důchodu, aby se předešlo zvyšování pojistného kvůli nepříznivému demografickému vývoji. Z důvodu ochrany pojištěnců se začal ve stanovených případech používat tzv. **srovnávací výpočet**, aby nebyli poškozeni ti, kteří odcházejí do důchodu podle novější právní úpravy.¹¹⁸ V praxi to znamená, že se výše důchodu vypočte nejen podle stávajícího zákona o důchodovém pojištění, ale také podle zákona o sociálním zabezpečení.¹¹⁹ Poté je pojištěnci přiznán důchod ve vyšší výměře.¹²⁰

Důležité jsou také prováděcí předpisy, které navazují na zákon o důchodovém pojištění. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR každoročně vydává tzv. prováděcí vyhlášku, která obsahuje podrobnější úpravu a dále o nařízení vlády, které stanovuje výši všeobecného vyměřovacího základu, přepočítacího koeficientu, redukční hranici výpočtového základu, základní výměra důchodu.¹²¹ Všechny tyto hodnoty jsou nezbytné pro výpočet výše důchodu. Organizace a provádění důchodového pojištění je obsažena v zákoně č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení a v zákoně č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti.¹²²

Současný systém sociálního zabezpečení v ČR

Sociální zabezpečení v ČR¹²³ je součástí sociální politiky a skládá se ze tří částí:

- systém sociálního pojištění
- systém státní sociální podpory
- systém sociální péče

¹¹⁸ Toto přechodné období bylo vymezeno do r. 2018.

¹¹⁹ Na žádost pojištěnce se takto bude postupovat až do roku 2018.

¹²⁰ PŘIB, J. *Kdy do důchodu a za kolik*, 9. vyd., Praha: Grada Publishing, 2008, s. 13. ISBN 987-80-247-2399-0.

¹²¹ Zvýšení důchodů se také stanoví vyhláškou.

¹²² PŘIB, J. *Kdy do důchodu a za kolik*, 13. vyd., Praha: Grada Publishing, 2008, s. 13. ISBN 987-80-247-4090-4.

¹²³ Zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení

Sociální pojištění výše uvedených druhů je placeno formou pojistného a tyto příjmy jsou součástí státního rozpočtu. Důchodové pojištění patří do sociálního pojištění a tvoří ve státním rozpočtu samostatnou položku.

Druhy vyplácených důchodů: starobní, invalidní, vdovský, vdovecký, sirotčí

Základní principy důchodového pojištění¹²⁴

- Účast prakticky všech ekonomicky aktivních osob na důchodovém pojištění
 - (dle zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění)
- Princip jednotné úpravy pro všechny skupiny pojištěnců
 - (od roku 1993 nejsou již zvýhodněny některé skupiny osob jako např. horníci)
- Povinná účast při splnění zákonem stanovených podmínek
 - (není možné se vyvázat ze systému a přestat platit pojistné)
- Princip průběžného financování
 - (vybrané pojistné od ekonomicky aktivních osob se ihned vyplácí důchodcům, nevytvářejí se kapitálové fondy)
- Princip sociální solidarity
 - (pojištěnci s vyššími příjmy s pojištěnci s nižšími příjmy)
- Princip obligatornosti dávek
 - (při splnění zákonem stanovených podmínek vzniká právní nárok na důchod)
- Dynamičnost
 - (prostřednictvím koeficientu nárůstu všeobecného vyměřovacího základu se aktualizuje výše příjmů pojištěnců při výpočtu důchodů)
- Platba stanoveného pojistného
 - (sazba pojistného činí 28 % z vyměřovacího základu - zaměstnavatel odvádí 21,5 % a zaměstnanec 6,5 %)
- Garance daná státem
 - (pojistné na důchody jsou vedeny jako samostatná položka účtu státního rozpočtu)
- Zajištění soudní ochrany

¹²⁴ PŘIB J., *Kdy do důchodu a za kolik*. 13. Aktualizované vydání, Grada Publishing, a.s. 2012, str. 11-13. ISBN 978-80-247-4090-4.

- (v rámci správního soudnictví se uplatňuje soudní přezkoumávání rozhodnutí ČSSZ)

Institucionální zabezpečení¹²⁵

Organizace důchodového zabezpečení je dána zákonem č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení.

MPSV je ústředním orgánem státní správy pro pracovněprávní vztahy, bezpečnost práce, zaměstnanost a rekvalifikaci, kolektivní vyjednávání, mzdy a jiné odměny za práci, důchodové zabezpečení, nemocenské pojištění, nemocenské zabezpečení, sociální péči, péči o pracovní podmínky žen a mladistvých, právní ochranu mateřství, péči o rodinu a děti, péči o občany, kteří potřebují zvláštní pomoc, a pro další otázky mzdové a sociální politiky.¹²⁶

ČSSZ především vede registr pojištěnců, rozhoduje o výši dávek důchodového pojištění a následně je vyplácí, a to jak v ČR, tak i do zahraničí. Jedná před soudem v řízení o přezkoumání rozhodnutí, zajišťuje podklady pro posouzení zdravotního stavu. Také řídí a kontroluje OSSZ.

OSSZ rozhodují ve sporných případech, o pokutách za nesplnění povinností zaměstnavatelů a OSVČ v sociálním zabezpečení, vymáhají pohledávky na dávkách důchodového pojištění, vedou potřebnou statistiku aj.¹²⁷

Poslední tři níže výše uvedená ministerstva v důchodovém pojištění provádějí, řídí a kontrolují:

Ministerstvo obrany ČR u vojáků z povolání a příslušníků Policie ČR.

Ministerstvo vnitra ČR u příslušníků HZS ČR, příslušníků BIS, příslušníků úřadu pro zahraniční styky a informace Ministerstva vnitra.

Ministerstvo spravedlnosti ČR u příslušníků Vězeňské služby ČR.

V současnosti jsou odvody do důchodového pojištění povinné pro každého občana.¹²⁸

Nikomu není umožněno přestat přispívat do systému, i kdyby byl dotyčný prokazatelně na stáří dostatečně finančně zajištěn.¹²⁹

¹²⁵ Zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení

¹²⁶ MPVS, heslo *Důvod a založení povinného objektu* (dostupné z <http://www.mpsv.cz/cs/3359>, přístup 13. 1. 2013).

¹²⁷ ARNOLDOVÁ A., *Sociální zabezpečení I*. Praha: Grada, 2012, s. 16-18. ISBN 978-80-247-3724-9.

¹²⁸ Platí při splnění zákonných podmínek.

Samotný výpočet důchodové výměry jednotlivce je poměrně složitý, neboť záleží na mnoha faktorech. Vláda svými nařízeními každoročně stanovuje například základní výměru důchodu, dále záleží na délce pojištění, náhradních dobách pojištění.¹³⁰ Zjednodušeně lze říci, že se důchod skládá ze dvou složek, a to z tzv. základní výměry a z procentuelní výměry. Rozlišuje se několik druhů důchodů, které se poskytují z důchodového systému. Jedná se o důchod starobní, invalidní, sirotčí a vdovský. Největší část zaujímají důchody starobní a právě tyto jsou žhavým tématem poslední doby vzhledem k vývoji demografie.

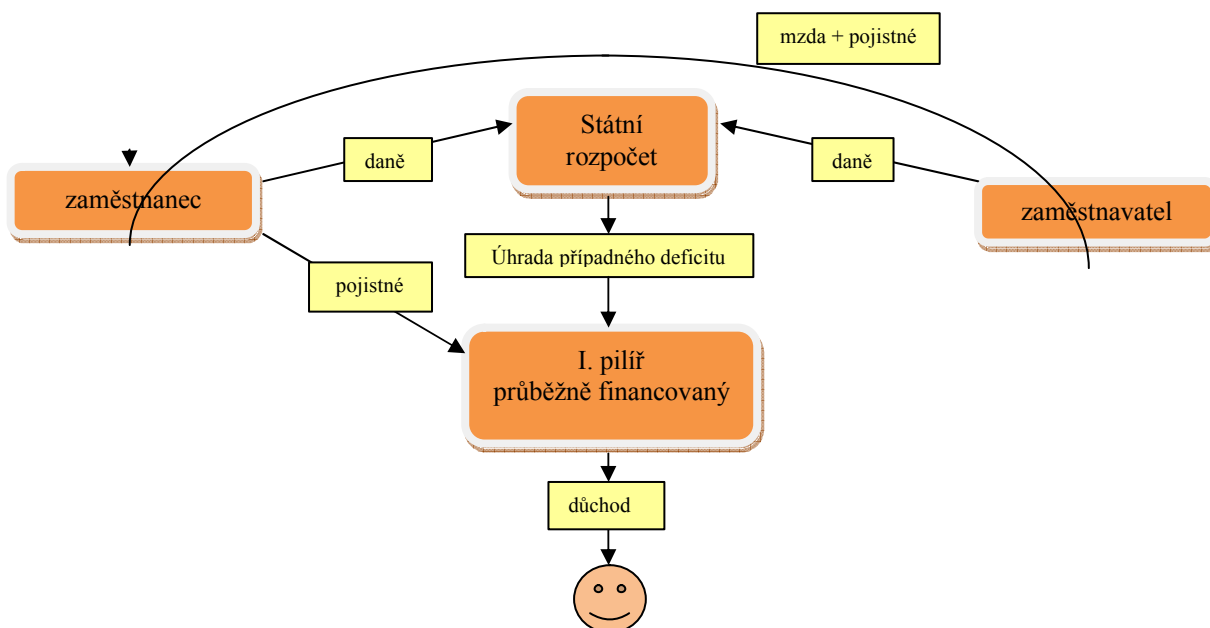
Důchody se vyplácejí z důchodového pojištění a jsou garantovány státem. Současný český penzijní systém lze podle klasifikace Evropské unie charakterizovat jako tři pilířový (nově od 1. ledna 2013), přičemž největší důraz se stále klade na první pilíř neboli důchody garantované státem. Kromě toho si mohou lidé dobrovolně na důchod spořit prostřednictvím kapitálově financovaného důchodového připojištění.

V České republice je uplatňován princip solidarity, což znamená, že občané s vyššími příjmy přispívají do systému většími finančními prostředky, přičemž tento fakt se při stanovení výše jejich důchodu zohledňuje pouze částečně. Princip solidarity dále spočívá v tom, že pojistné vybrané od ekonomicky aktivních občanů se okamžitě vyplácí současným důchodcům, jedná se o tzv. systém průběžného financování (viz Schéma č. 2). Tento léty ověřený a dobře fungující systém je velmi citlivý na demografický vývoj. Jakmile klesá porodnost, vzniká problém financováním důchodů. Penzijní systém prochází neustálými změnami. V 2002 byla změněna pravidla pro valorizaci penzí. Vzhledem k odlišným původním předpokladům demografického v době přípravy zákona. 155/1996 Sb., o důchodovém pojištění, bylo v roce 2003 rozhodnuto o potřebě dalších parametrických změn. Následně byl v roce 2004 sestaven **Výkonný tým expertů** tzv. Bezděkova komise. Jejím úkolem bylo analyzovat návrhy důchodové reformy jednotlivých politických stran. Všechny politické strany se shodly na ponechání základního I. pilíře neboli systému průběžného financování důchodů, nicméně jejich představy se rozcházely ve výši míry, v jaké má být nadále zastoupen. Výsledky analýzy předložila v roce 2005 v Závěrečné zprávě, ve které poukazuje na nutnost penzijní reformy. Uvádí, že neexistuje ideální důchodový systém ale měl by být

¹²⁹ PŘIB, J. *Kdy do důchodu a za kolik*, 9. vyd., Praha: Grada Publishing, 2008, s. 11. ISBN 987-80-247-2399-0.

¹³⁰ Jedná se o doby, kdy pojištěnec sice nepřispívá do důchodového systému, ale pro účely důchodového pojištění se mu tyto započítávají, např. v době nemoci, v nezaměstnanosti apod.

Schéma č. 2 - Schéma průběžně financovaného důchodového systému

Zdroj: autorka

dlouhodobě udržitelný. Dále upozorňuje na to, že je možné diverzifikovat rizika neboli rozdělit aktiva do více oblastí a tím snížit rizika celého systému. Zdůrazňuje, že je žádoucí nespoléhat se jen na průběžný systém, ale ani na fondový systém. Ve zprávě se dále konstatuje, že by reforma měla zvážit možnosti, jež se nabízejí na straně výdajů například zvyšovat věk odchodu do důchodu, nové důchody vyplácet v nižší výši, pomaleji valorizovat již vyplácené důchody. Za zmínku také stojí, že komise doporučila motivovat občany k pozdějšímu odchodu do důchodu z důvodů lepšího poměru ekonomicky aktivních s důchodci. Podle Bezděkovy komise je tedy zapotřebí účinné politiky zaměstnanosti, dále doporučila reformní kroky u všech typů důchodů a snížit příjmovou solidaritu resp. snížit sazbu pojistného, aby občané mohli tento rozdíl využít ve fondovém systému jako své vlastní spoření na důchod.¹³¹

Bohumil Svoboda, profesor, bezpartijní člen Týmu expertů pro přípravu podkladů k důchodové reformě, objasňuje přístup Výkonného týmu expertů k řešení důchodového systému. Předem prý byla dána pouze jedna možnost řešení – reformovat důchodový systém. „*Nikdo neprovedl systémovou analýzu důchodového systému a nikdo si*

¹³¹ MPSV.CZ, Závěrečná zpráva: výkonný tým. 2005 (dostupné z http://www.mpsv.cz/files/clanky/2235/zaverecna_zprava.pdf, přístup 20. 3. 2013).

nepřipustil myšlenku, že současný systém může účinně řešit deformace způsobené nepřiznivým demografickým vývojem a nekvalifikovanými zásahy předchozích vlád.“¹³²

V roce 2007 bylo zveřejněno Programové vyhlášení vlády¹³³, které se týkalo i důchodového pojištění. Vláda v něm uvádí, že hlavní prioritou je zahájení důchodové reformy, která **musí vycházet ze široké shody politických sil** a proběhne ve třech etapách. Bude zachována mezigenerační solidarita, zvýší se individuální odpovědnost a podpoří se rodiny s dětmi. V první etapě se bude jednat o parametrické změny průběžného důchodového systému jako je zvyšování věku odchodu do důchodu či prodloužení doby pojištění aj. V druhé etapě bude oddělen majetek akcionářů a klientů v dobrovolném důchodovém pojištění, bude zřízena samostatná kapitola státního rozpočtu pro financování důchodů a budou garantovány minimální příjmy důchodců ve výši životního minima. Ve třetí etapě se předpokládá zavést tzv. II. pilíř neboli další dobrovolné spoření založeného na možnosti „opt-out“.

V roce 2010 byl opět sestaven tým složený odborníků tzv. **Poradní expertní sbor** (PES) neboli druhá Bezděková komise, kterou inicioval tehdejší ministr financí ČR Eduard Janota spolu s ministrem práce a sociálních věcí Petrem Šimerkou. Záměrem bylo navázat na výsledky Výkonného týmu a doporučit konkrétní reformní změny důchodového systému. Výsledky byly shrnuty, stejně jako v předchozím případě, v Závěrečné zprávě¹³⁴, která se v mnohém shoduje s doporučeními první Bezděkovy komise - konstatuje, že reformní kroky jsou nezbytné, doporučuje diverzifikovat rizika, zavést II. pilíř, zvyšovat věk odchodu do důchodu, valorizovat důchody dle inflačního vývoje. Dále navrhuje vyčlenit 3 % pojistného z průběžného systému pro všechny pojištěnce mladší 40 let v době startu reformy (povinně) a použít je na individuální důchodové spoření s tím, že stát by mohl stejným procentem těmto osobám přispívat. Tým expertů shledal jako vysoce nákladnou doživotní výplatu vdovských a vdoveckých důchodů, a proto navrhuje její zrušení. Zároveň doporučuje snížit hranici pro placení pojistného na trojnásobek průměrné mzdy a snížit výši sazby pojistného na 23 % s tím, že by se mohla sjednotit sazba DPH na 19 % a tím kompenzovat výpadek financí.

¹³² KSCM.CZ, heslo Důchodová reforma (dostupné z <http://www.kscm.cz/politika-kscm/duchodova-reforma/26692/prof-svoboda-soucasny-duchodovy-system-je-plne-funkcni?preiev=archiv>, přístup 13. 3. 2013).

¹³³ VLADA.CZ, heslo *Programové prohlášení vlády* (dostupné z <http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=20780>, přístup 20. 3. 2013).

¹³⁴ MPSV.CZ, *Závěrečná zpráva PES* (dostupné z http://www.mpsv.cz/files/clanky/8896/2010_06_03_Zaverecna_zprava_final_cistopis.pdf, přístup 20. 3. 2013).

Národní ekonomická rada vlády (NERV)¹³⁵ předložila v roce svůj návrh důchodové reformy¹³⁶, vycházela přitom ze závěrů PES. Shodně s ním doporučila zavést II. pilíř kvůli diverzifikaci rizik, přičemž tento by měl být povinný pro všechny. Povinnost spořit si na penzi by se vztahovala pro osoby mladších čtyřiceti let. Z důvodu rizika, že nízkopříjmové skupiny osob nebudou mít z čeho přispívat do fondového systému, navrhl financovat povinné spoření vyčleněním 3 % z pojistné sazby z I. pilíře. Odpadla by tím povinnost spolufinancování ze strany občanů. ČSSZ by zajišťovala výběr pojistného, tím by bylo dosaženo nízké nákladovosti. Alternativně nabízí možnost využití Czech pointu a Centrálního deponitáře cenných papírů (CDCP). K zabezpečení konkurenceschopnosti nabízí využít penzijní fondy, banky i investiční společnosti jako investiční správce a uzákonění maximální výše poplatků¹³⁷, jež by si mohli účtovat. Státní fond spíše nedoporučila zejména z důvodů možného rizika politického zneužití a absence konkurence. Naspořené prostředky by se vyplácely v podobě doživotní anuity. Doporučila snížení pojistného ze současných 28 % na 23 % s tím, že by výpadek příjmů pokrylo zvýšením DPH, předpokladem je sjednotit sazbu DPH na 19 %. Pro stabilizaci I. pilíře navrhla parametrické změny spočívající v prodlužování věku odchodu do důchodu, snížení stropu pojistného ve výši trojnásobku průměrné mzdy a přechod na cenovou valorizaci důchodů.

Pro porovnání I. a II. pilíře byla využita pomocná heuristika SWOT analýzy (viz Tabulka č. 15) znázorňující slabé a silné stránky, příležitosti a hrozby v matici. Zhodnocuje vnitřní a vnější faktory ovlivňující fungování jednotlivých pilířů.

Každý pilíř má svoje silné i slabé stránky, nelze říci, že jeden je špatný a druhý dobrý. Pokud bychom brali na zřetel hledisko zabezpečení vkladů, II. pilíř nese větší rizika pro občany, nicméně dává jim další možnost jak spořit na stáří a zároveň je motivuje k vyšší odpovědnosti. Není však alternativou pro nízkopříjmové skupiny, výhodný je maximálně pro občany s nadstandardními příjmy a jeho provoz je příliš nákladný. Mezi slabé stránky I. pilíře patří jeho velká citlivost na populační vývoj, nerovné postavení zaměstnanců a OSVČ, nízká míra ekvivalence a znevýhodnění rodin s dětmi.

¹³⁵ NERV je nezávislý poradní orgán vlády, jehož členové pracují ve svém volném čase bez nároku na honorář.

¹³⁶ NERV.CZ, *Důchodová reforma* (dostupné z http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/NERV_Duchodova-reforma.pdf, poslední přístup 7. 5. 2013).

¹³⁷ Občané by platili pouze poplatky za investiční služby, vše ostatní by zajišťovala ČSSZ.

Tabulka č. 15 - SWOT analýza (matice)

I. pilíř		II. pilíř	
<p>silné stránky</p> <ul style="list-style-type: none"> *tradice, důvěra lidí *zabezpečení všech osob *státem garantovaný *omezení rizika chudoby *vysoká solidárnost *jednotnost systému *nízké náklady (ČSSZ) *všechny typy důchodů *možnost průběžných parametrických změn *odolnost vůči výkyvům finančního trhu 	<p>slabé stránky</p> <ul style="list-style-type: none"> *nižší míra ekvivalence *rozdílné postavení (zaměstnanci/OSVČ) *nereaguje automaticky na růst délky dožití *závislost na vývoji ekonomiky *riziko mezigenerační nespravedlnosti *znevýhodňuje rodiny s dětmi 	<p>silné stránky</p> <ul style="list-style-type: none"> *vysoká míra zásluhovosti *stejné postavení (zaměstnanci a OSVČ) *reaguje automaticky na délku růst délky dožití *nižší závislost na vývoji domácí ekonomiky 	<p>slabé stránky</p> <ul style="list-style-type: none"> *nedůvěra lidí v kolektivní investování *nezabezpečení chudých *není státem garantovaný *vysoké náklady¹³⁸ (až 30x vyšší než v I. pilíři) *neřeší všechny typy důchodů *nelze aplikovat parametrické změny *citlivost na výkyvy finančního trhu
<p>příležitosti</p> <ul style="list-style-type: none"> *podpora natality (částečné úvazky, školky) *snižování nezaměstnanosti *hospodářský růst 	<p>hrozby</p> <ul style="list-style-type: none"> *demografický vývoj *snižující se natalita *zvyšující se věk dožití *úbytek pojištěnců *nárůst důchodců *riziko demotivace (využití předčasného důchodu nežli pracovat) *nedostatek financí *záporné saldo (dluh) 	<p>příležitosti</p> <ul style="list-style-type: none"> *motivace k osobní zodpovědnosti *rozšíření možností přípravy na stáří *neopakovat chyby (Maďarska, Slovenska aj.) *snížení tlaku na I. pilíř v budoucnosti 	<p>hrozby</p> <ul style="list-style-type: none"> *nízké zhodnocení úspor až ztráta úspor *chybné investování *vysoká inflace *spekulativní jednání *zvyšování poplatků *pojištěnec se nedostane k naspořeným penězům *budoucí zavedení EURA *destabilizace I. pilíře

Zdroj: autorka

¹³⁸ Profesor Jaroslav Vostatek z VŠFS upozorňoval, že náklady soukromých fondů jsou 20 – 30 krát vyšší než v průběžném systému.

MALÁ DŮCHODOVÁ REFORMA

Od roku 2010 vešla v platnost tzv. malá důchodová reforma, která zrušila cílovou hranici věku odchodu do důchodu, zvýšila potřebnou dobu pojištění¹³⁹ na 35 let pro všechny občany (od roku 2018), urychlila zrychlování věku odchodu do důchodu u žen¹⁴⁰. (Nutno podotknout, že ve většině vyspělých západních států je doba pojištění stanovena na 40 let a v Belgii či Nizozemí dokonce na 45 let¹⁴¹). Nezapočítává se již studium na střední, vyšší odborné či vysoké škole. Studenti však mají právo zúčastnit se důchodového pojištění dobrovolně. Další novinkou je rozšíření okruhu kvalifikovaných důvodů, pro které může účast na dobrovolném pojištění trvat bez časového limitu. Nově mezi důvody přibývá například kterékoliv studium po roce 2009 či doba pobytu v zahraničí (u osoby následující svého manžela, jež působil v diplomatických službách).

Do roku 2009 měl pojištěnec nárok na starobní důchod, jestliže dosáhl důchodového věku¹⁴² a doba jeho pojištění činila alespoň 25 let. Nově platí, že se od roku 2010 každý kalendářní rok zvyšuje potřebná doba pojištění o jeden rok. Zákon o důchodovém pojištění umožňuje pojištěncům využít tzv. předčasný starobní důchod. Základní podmínkou pro jeho přiznání je, že pojištěnec potřebnou dobu a pojištění pro nárok na starobní důchod a zároveň:

- do dosažení důchodového věku mu zbývá nejvýše 5 let, dosáhl alespoň věku 60 let a jeho důchodový věk je alespoň 63 let
- do dosažení důchodového věku mu chybí nejvýše 3 roky a jeho důchodový věk je nižší nežli 63 let

Den podání žádosti je rozhodující, neboť předčasný důchod lze přiznat nejdříve právě od tohoto dne a nikoliv zpětně. Pokud je pojištěnci přiznán předčasný starobní důchod není možné mu později přiznat tzv. obecný starobní důchod.¹⁴³ Samotný výpočet výše

¹³⁹ Potřebná doba, po kterou odvádí občan sociální pojištění, aby měl občan při dosažení důchodového věku nárok na starobní důchod.

¹⁴⁰ U žen je zrychlení věku odchodu do důchodu 6 měsíců za rok. Toto ustanovení platí pro ženy narozené až do roku 1977, poté bude stejné jako v současnosti u mužů, tj. zrychlení 2 měsíce za rok.

¹⁴¹ CSSZ.CZ, heslo *Důchodové pojištění od 1. 1. 2010* (dostupné z <http://www.cssz.cz/cz/duchodove-pojisteni/davky/duchodove-pojisteni-od-1-1-2010.htm>, přístup 12. 4. 2013).

¹⁴² Základní podmínkou pro přiznání důchodu je, že pojištěnec dosáhl důchodového věku.

¹⁴³ PŘIB, J. *Kdy do důchodu a za kolik*, 13. vyd., Praha: Grada Publishing, 2008, s. 69-71. ISBN 987-80-247-4090-4.

důchodu, která se skládá ze základní výměry¹⁴⁴ a procentní výměry¹⁴⁵ a je poměrně složitý.

Významným se stal také nálezn Ústavního soudu¹⁴⁶, který dnem 30. 9. 2011 zrušil ustanovení § 15 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění s odůvodněním, že chybí efektivní zastropování odvodů do penzijního systému. Penzijní systém je prý v současné podobě příliš solidární, tudíž nevýhodný pro pojištěnce s vysokými příjmy. Tito pojištěnci platí vysoké pojistné, ale v důsledku je jim vypočítána nízká penze. Ústavní soud se v odůvodnění usnesení odvolává na Listinu základních práv a svobod, resp. na právo přiměřeného zabezpečení.

Kritické postoje k usnesení Ústavního soudu

Jan Musil, soudce Ústavního soudu se vyjádřil velice kriticky, zásadně nesouhlasí s nálezem Ústavního soudu. Ve svém odlišném stanovisku¹⁴⁷ například uvádí, že Ústavní soud porušil princip zdrženlivosti a vědomého omezení neboli že Ústavní soud může kontrolovat, nikoliv „provozovat politiku“, neboť Listina základních práv a svobod¹⁴⁸ toto ponechává zcela na zákonodárcích s tím, že vymezila přímo v textu právem na „*přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří*“. Povinností státu tedy je, zajistit subjektům minimální sociální standard, nikoliv adekvátní životní standard v souladu s jejich přáním. Vysvětluje, že důchodový systém je velmi složitý, skládá se ze vzájemně propojených a vyvážených prvků. Je nepřijatelné, aby Ústavní soud rozhodoval o tom, zda je poměr mezi pojistným a vyšší vypočteného důchodu adekvátní. Jestliže má být tedy udržena vyrovnaná bilance příjmů a výdajů, je evidentní, že pokud se zvýší starobní důchody pojištěncům s nadstandardními příjmy, sníží se výše důchodů občanům s nízkými příjmy nebo musí být dodáno do důchodového systému více financí formou vyššího pojistného, dotacemi ze státního rozpočtu. Dále dodal, že obzvlášť v otázkách sociální politiky se musí postupovat velmi odpovědně, jinak hrozí riziko sociálních konfliktů.

¹⁴⁴ Základní výměra je pevně stanovená částka pro všechny druhy důchodů bez ohledu na výši výdělků či délku doby pojištění a je stanovena jako 9 % průměrné mzdy. V roce 2012 činila 2.270 Kč měsíčně.

¹⁴⁵ Procentní výměra je závislá na počtu odpracovaných let a na příjmech. Je stanovena procentní sazbou z výpočtového základu s ohledem na délku doby pojištění, nejméně však tato částka činí 770 Kč měsíčně.

¹⁴⁶ CONCOURT.CZ, nálezn Ústavního soudu (dostupné z <http://www.concourt.cz/clanek/GetFile?id=4091>, přístup 20. 3. 2013).

¹⁴⁷ CONCOURT.CZ, nálezn Ústavního soudu (dostupné z <http://www.concourt.cz/clanek/GetFile?id=4091>, přístup 20. 3. 2013).

¹⁴⁸ Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

Jiří Nykodým, soudce Ústavního soudu zaujal podobný postoj ve svém odlišném stanovisku.¹⁴⁹ Vysvětluje podstatu průběžného financování důchodového systému, který je postaven na velké mezigenerační solidaritě. Dnešní ekonomicky aktivní generace přispívá současným důchodcům, nikoliv sobě. Uvádí, že Listina základních práv a svobod hovoří o sociální přiměřenosti, nikoliv o udržení dosavadní úrovně. To ostatně nelze po důchodovém systému vyžadovat, není možné, aby toto stát garantoval. K zachování vyšší životní úrovně slouží individuální pojištění. Dále poukazuje na skutečnost, že nikomu není předem známo, jak dlouho bude důchod pobírat. Pokud se pojištěnec s vysokým příjmem dožije vysokého věku, je reálné, že i přes vyšší pojistné, které do systému vložil, v důsledku přečerpá „své finanční prostředky“ a naopak ten, kdo sice odváděl nižší pojistné, ale dožije se daleko nižšího věku, nestihne vyčerpat zpět všechny „své finanční prostředky“. Konstatuje, že v tom případě je systém vyměňování důchodů nespravedlivý vůči občanům s nízkými příjmy. Dle nálezu Ústavního soudu je náš důchodový systém postaven na solidaritě. Ústavní soudce Nykodým k tomu dodává a zdůrazňuje, že se jedná o solidaritu každého s každým (bohatí s chudými, zdraví s nemocnými aj.). Každý člověk přispívá, kolik může a dostává jen tolik, kolik potřebuje.

Českomoravská konfederace odborových svazů (ČMKOS) ve svém stanovisku¹⁵⁰ zásadně nesouhlasí s nálezem Ústavního soudu, ztotožňuje se s hlavními námitkami soudců Ústavního soudu Jana Musila a Jiřího Nykodýma. Dále konstatuje, že Ústavní soud překročil svoji pravomoc, neboť vstoupil do politické soutěže o podobu důchodové reformy, přičemž z jeho výroků je patrné, že preferuje financování důchodů systémem opt-out. Podle ČMKOS „...navrhované řešení zhorší do budoucna důchodová práva 80 % občanů ve prospěch vyšších důchodů pro 10 % nejbohatších.“¹⁵¹

Václav Klaus, bývalý prezident ČR byl ostře proti takovému usnesení, které prý nemá logiku. Doslova uvedl: „*Princip zásluhovosti má asi takovou logiku, jako kdyby člověk platil výrazně nadprůměrné daně požadoval, aby na něj více svítilo veřejné osvětlení.*“¹⁵² Výrok Ústavního soudu, považuje za mylný, neboť vidí občany

¹⁴⁹ CONCOURT.CZ, nálezu Ústavního soudu (dostupné z <http://www.concourt.cz/clanek/GetFile?id=4091>, přístup 20. 3. 2013).

¹⁵⁰ CONCOURT.CZ, nálezu Ústavního soudu (dostupné z <http://www.concourt.cz/clanek/GetFile?id=4091>, přístup 20. 3. 2013).

¹⁵¹ ČMKOS, *Českomoravské konfederace odborových svazů k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 155/1995 Sb...* (dostupné z http://www.cmkos.cz/data/articles/down_2829.pdf, přístup 13. 2. 2013).

¹⁵² KLAUS, V. *Stát není pojišťovna* (dostupné z <http://www.klaus.cz/clanky/2863>, přístup 12. 5. 2013).

přispívající do průběžného důchodového systému jako klienty. Je přesvědčen, že není možné obhajovat občany s vysokými příjmy, neboť stát jako garant veřejného zájmu má zaručit pouze to, aby někdo ve stáří nezůstal zcela bez prostředků. Rozhodl se novelu důchodového pojištění nepodepsat.¹⁵³

Názory dalších odborníků¹⁵⁴

Jan Bureš, hlavní ekonom Era poštovní spořitelny je přesvědčen, že posílení zásluhovosti je správné a dodává, že ani tato změna nezvýší jejich důchody zásadním způsobem. Naopak za problém považuje zvyšování věku pro odchod do důchodu.

Petr Mach, ekonom se domnívá, že vláda zareagovala chybně na usnesení Ústavního soudu. Občanům s vysokými příjmy by podle něj neměly být zvyšovány důchody, ale měli by platit nižší pojistné.

Tomáš Sokol, advokát vysvětluje, že problematiku principu solidarity a zásluhovosti není možné stručně popsat, nicméně se plně ztotožňuje s výrokem Ústavního soudu.

Klára Samková, právnička souhlasí s tím, aby lidé s vyššími příjmy měli nárok na vyšší důchody, neboť do důchodového systému vkládají více peněz. Naznačuje možnost, že jinak by lidé s vysokými příjmy měli tendenci odtrhnout se od průběžného důchodového systému.

Petr Zahradník, ekonom EU Office České spořitelny je toho názoru, že v oblasti důchodů má nezastupitelné místo solidarita. Nedomnívá se, že by výše penze měla reflektovat výši nadprůměrné mzdy např. 200 000 Kč. Navrhuje stanovit maximální hranici výše příjmu, pro kterou by bylo rozumné poměr mezi mzdou a důchodem vypočítávat. Nad ní by byl již přírůstek marginální.

Jan Draxler, ekonom považuje za důležité najít správný mix solidarity a zásluhovosti. Zdůrazňuje, že prioritou ale je motivovat lidi k vyšší porodnosti. Jako možné řešení uvádí, že by se mohla polovina výše důchodu vypočítávat z vlastních odvodů a druhá polovina z odvodů dětí.

Jaroslav Vostatek, profesor VŠFS upozornil na nutnost položení si otázky, do jaké míry byl splněn záměr posílení principu ekvivalence, jestliže pouze u 10 %

¹⁵³ KLAUS, V. *Stát není pojišťovna* (dostupné z <http://www.klaus.cz/clanky/2863>, přístup 12. 5. 2013).

¹⁵⁴ PENIZE.CZ, *Očima expertů: Mají bohatí dostávat vyšší důchod?* (dostupné z <http://www.penize.cz/duchody/215789-ocima-expertu-maji-bohati-dostavat-vyssi-duchod>, přístup 27. 11. 2012).

občanů (s nadprůměrnými příjmy) došlo k navýšení jejich důchodu, pro jedince s nízkými příjmy se nezměnilo nic a pro 70 % lidí je výsledkem nižší penze.

V březnu 2011 se konala konference na téma „**Důchodová reforma – výzva i nebezpečí**“, na které vystoupilo několik příspěvovatelů, většinou nesouhlasících s návrhem důchodové reformy. **Jaromír Drábek**, tehdejší ministr práce a sociálních věcí obhajoval změny důchodového systému, jež vláda připravila. **Martin Potůček**, sociolog a profesor FSV UK měl připravených dvanáct otázek k důchodové reformě, mimo jiné se zajímal o souvislost zvýšení DPH s reformou penzí, proč se mají vyvést peníze z I. pilíře v době, kdy je záporné saldo a z jakého důvodu mají být finanční prostředky ve II. pilíři svěřeny soukromým fondům aj. Podobně jako profesor **Jaroslav Vostatek** uvedl, že Ústavní soud uznal nedostatečnou ekvivalenci v I. pilíři, ale výsledkem vládního návrhu je posílení principu ekvivalence pro 10 % nejbohatších, zatímco na něj šlape u 70 % občanů střední třídy. Důchodci nebudou dostávat více peněz, vláda pouze přerozděluje peníze k nejbohatším. Odvolal se přitom na zdravý selský rozum, neboť to odporuje tomu, čeho chtěl Ústavní soud dosáhnout.¹⁵⁵

Jan Keller, sociolog a profesor Ostravské univerzity, ve spolupráci s ekonomem Jiřím Štegem a iniciativou ProAlt oponoval návrhu penzijní reformy. Odmítá tvrzení, že je I. pilíř v kritickém stavu a s důvody, které uváděla vláda pro zavedení II. pilíře, podle něj je diverzifikace rizik lživým označením oslabování průběžného systému, poněvadž soukromé fondy nebudou o nic bezpečnější, doslova uvedl: „*Ministr Drábek tvrdí, že je lepší nosit vejce ve více koších, a chce přimět občany přendat vejce z košíku, který pravicové vlády nechaly poněkud ztrouchnivět (viz např. zastropování odvodů pojistného), do nového a zjevně bezedného košíku fondového systému.*“¹⁵⁶ Vláda by podle něj měla především vysvětlit, kde skončily peníze ušetřené zavedením zvýšené věkové hranice odchodu na 65 let, která snížila o čtvrtinu nároky na výplatu penzí, řádově se jedná o desítky miliard. Zvýšení DPH podle něj nesouvisí s reformou důchodů, nýbrž se jedná o druhý hlavní cíl reformy. Poukázal velkou rizikovost fondů,

¹⁵⁵ SENAT.CZ, *Přepis konference Důchodová reforma – výzva i nebezpečí* (dostupné z http://www.senat.cz/cinnost/konference_seminare/duchodova_reforma_vyzva_i_nebezpeci/index.php?ke_dni=7.3.2013&O=9, přístup 15. 3. 2013).

¹⁵⁶ CSSDFM.CZ, KELLER, J. STEG, J. *Tucet bludů Drábkovy penzijní reformy* (dostupné z http://www.cssdfm.cz/index.php?page=zpravy_detail&id_zpravy=45, přístup 17. 3. 2013).

přestože vláda tvrdí opak.¹⁵⁷ Upozornil na rizika hrozící seniorům, přestože je v současnosti málo z nich pod hranicí bídy, není na místě optimismus, jelikož rozhodují stokoruny. Propojení dopadů reformy zdravotnictví, zvýšení DPH, a cenové deregulace bydlení je však mohou ohrozit natolik, že budeme svědky bezdomovectví seniorů.¹⁵⁸

VELKÁ DŮCHODOVÁ REFORMA

Rok 2012 znamenal pro občany České republiky další zásadní změny v důchodovém pojištění (viz Tabulka č. 16). Byla schválena tzv. velká důchodová reforma (s účinností od 1. ledna 2013), která mimo jiné zavádí II. pilíř neboli dobrovolný fondový systém (opt-out). Vedle III. pilíře, který funguje již od roku 1994 (penzijní spoření) se jedná o další možnost, jak si šetřit na stáří.¹⁵⁹

Princip II. pilíře spočívá v tom, že občan bude odvádět namísto 28 % pojistného jen 25 % a zbylá 3 % bude vkládat na svůj vlastní účet u některého z penzijních fondů s tím, že k nim musí přidat další 2 %. Celkem tedy bude odvádět 25 % do státního systému a 5 % do soukromého účastnického fondu, ze kterého nesmí nikdy vystoupit.¹⁶⁰ Prakticky se jedná o zvýšení odvodů pro účastníky spoření v účastnických fondech. Lidem bude následně vyměřen nižší důchod z I. pilíře.

Výběr našetřených financí z II. pilíře je vázán na vznik nároku na starobní důchod, není možné vybrat část peněz dříve. Může nastat situace, že člověk bude v účastnickém fondu spořit, dosáhne důchodového věku, ale nesplní podmínku potřebné doby pojištění, která se zvyšuje z 25 let na 35 let a k penězům se nedostane.

Opozice vládu často kritizuje za nerovné podmínky pro placení pojistného¹⁶¹, neboť zaměstnanci odvedou 28 % ze svých příjmů vždy, oproti tomu OSVČ odvádějí stále státu méně. Je to dáno tím, že pro OSVČ platí jako vyměřovací základ polovina ze zisku. ČSSD dlouhodobě upozorňuje na to, že si hodně lidí ani neuvědomuje, že to pro ně ve stáří bude znamenat nízký důchod.

¹⁵⁷ ROZHLAS.CZ, *Jak to vidí Jan Keller* (dostupné z http://m.rozhlas.cz/praha/jaktovidi/_zprava/jak-to-vidi-jan-keller-19-dubna--1047587, přístup 12. 3. 2013).

¹⁵⁸ ROZHLAS.CZ, *Jak to vidí Jan Keller* (dostupné z http://m.rozhlas.cz/praha/jaktovidi/_zprava/jak-to-vidi-jan-keller-19-dubna--1047587, přístup 12. 3. 2013).

¹⁵⁹ MFCR.CZ, *Manuál k důchodové reformě: Změna, která má smysl* (dostupné z http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Duch_ref_w1_Manual-2013_pdf.pdf, přístup 5. 4. 2013),

¹⁶⁰ Dosud se objevují zkreslující informace o tom, že občan dostane od státu 3 %, pokud k nim přidá 2 % ze svého hrubého platu.

¹⁶¹ Evropská komise také nedávno kritizovala nerovné podmínky pro zaměstnance a OSVČ.

Tabulka č. 16 - Současný důchodový systém v ČR (od 1. ledna 2013)

I. pilíř	II. pilíř	III. pilíř
povinný: ano	povinný: ne	povinný: ne
poplatník: *osoba starší 18 let, která je ze zákona povinna platit pojistné	poplatník: *osoba, která je účastníkem v I. pilíři a sjednala si smlouvu s penzijní společností o důchodovém spoření	poplatník: *osoba starší 18 let, která si sjednala smlouvu s penzijní společností o důchodovém připojištění (do 30. 11. 2012) *osoba starší 18 let, která si sjednala smlouvu o doplňkovém penzijním spoření (od 1. 1. 2013)
financování: *28 % z hrubé mzdy (pro ty, jež se neúčastní spoření ve II. pilíři) *25 % z hrubé mzdy pro ty, jež se účastní spoření ve II. pilíři	financování: *3 % z hrubé mzdy (převod z I. pilíře) *2 % z hrubé mzdy (zvýšené pojistné)	financování: *příspěvek osoby dle smlouvy *příspěvek zaměstnavatele *státní příspěvek *daňový odpočet
zhodnocení prostředků: *žádné	zhodnocení prostředků: *závislé na vybrané investiční strategii	zhodnocení prostředků: *závislé na vybrané investiční strategii
správce finančních prostředků: *stát	správce finančních prostředků: *soukromé fondy	správce finančních prostředků: *soukromé fondy
možnost vypovězení účasti: *ne	možnost vypovězení účasti: *ne	možnost vypovězení účasti: *ano
dědění finančních prostředků: *ne	dědění finančních prostředků: *ano	dědění finančních prostředků: *ano
výplata finančních prostředků: *splněním podmínek pro odchod do starobního důchodu *vyplácí všechny druhy důchodů	výplata finančních prostředků: * splněním podmínek pro odchod do starobního důchodu *výběr ze tří variant (dle smlouvy)	výplata finančních prostředků: *záleží na sjednané smlouvě

Zdroj: autorka

Občané, kteří budou spořit ve II. pilíři, si mohou vybrat míru rizika a k tomu očekávané zhodnocení svých úspor. MPSV radí při dlouhodobějším spoření upřednostnit dynamický fond, který může zhodnotit úspory lépe. Občanům, jež budou spořit méně než 10 let, doporučuje zvolit fond s nízkým rizikem.

Nabízeny jsou čtyři alternativy:

- fond **státních dluhopisů**
- **konzervativní** fond (nižší riziko)
- **vyvážený** fond (střední riziko)
- **dynamický** fond (vyšší riziko)¹⁶²

Lidé se těžko orientují v investičních produktech a navíc neradi podstupují riziko. Výzkum finanční gramotnosti v ČR provedený v roce 2010 agenturou Sten/Mark ukázal, že 63 % respondentů si rozhodně vybírá **co nejméně rizikové produkty**.¹⁶³ Dá se předpokládat, že lidé budou opatrní a raději zvolí fond s nižším rizikem, tedy i s nižším zhodnocením.

Kritické názory na II. pilíř

Jaroslav Vostatek, profesor ekonomie upozorňuje na to, že z devítičlenné Bezděkové komisi mělo **pět členů zájem na vyvedení části peněz do soukromých fondů**. Doporučuje II. pilíř co nejdříve zrušit, neboť je s ním spojena daleko větší režie nežli se domnívá Ministerstvo financí ČR a dodává, že jde o závěry OECD podložené mnohaletými zkušenostmi.

Markéta Šichtařová, ekonomka, tvrdí, že zkušenosti z okolních zemí, které už reformami prošly, jasně dokazují, že je **vstup do fondů vysoce rizikový**, přitom z nich není adekvátní výnos a naopak hrozí ztráta.

Patrik Nacher, finanční expert majitel portálu Bankovnípoplatky.com konstatuje, že pro osoby s nízkými příjmy se nevyplatí a movitější mohou spořit jinak a lépe.

Martin Potůček, profesor sociologie považuje za zásadní chybu, že **reforma důchodů nebyla dostatečně prodiskutována**.¹⁶⁴ „*Vždyť proti druhému pilíři jsou nejen opoziční strany, odbory, velká část odborníků, teď už i předseda Asociace penzijních fondů, které měly být nositeli druhého pilíře, a to jsem nezmínil ani odmítavé stanovisko pana*

¹⁶² DUCHOVOVAREFORMA.MPSV.CZ, heslo *Důchodová reforma: způsob zhodnocení* (dostupné z <http://duchodovareforma.mpsv.cz/cs/75>, přístup 25. 2. 2013).

¹⁶³ CNB.CZ, *Finanční gramotnost v ČR. Kvalitativní výzkum – Finanční gramotnost obyvatel ČR* (dostupné z http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/spotrebitel/financni_gramotnost/mereni_fg_tk_2_0101213/financni_gramotnost_20101213_stemmark.pdf, přístup 4. 4. 2013).

¹⁶⁴ CSSD.CZ, heslo *Aktuality - Naprostý ekonomický nesmysl, soudí expert o druhém pilíři* (dostupné z <http://www.cssd.cz/aktualne/aktuality/naprosty-ekonomicky-nesmysl-soudi-expert-o-druhem-piliri/>, přístup 17. 3. 2013)

prezidenta.¹⁶⁵ Za systémovou chybu označil zvyšující se nespravedlnost vůči ženám a rodinám s dětmi, neboť důchodová reforma není spojena s rodinnou politikou.¹⁶⁶

Jiří Pehe, politolog konstatuje, že když už vláda zvýšila plošně DPH, mohla tyto finance použít na deficit v prvním pilíři. Takto bude druhý pilíř, když už existuje, ale není povinný, zbytečně odčerpávat peníze.

Pavel Jiráček, finanční expert, šéf penzijního fondu Komerční banky prohlašuje: „Zapojit se nebo ne do druhého pilíře, je závažnější rozhodnutí než svatba.“¹⁶⁷

Miloš Zeman, současný prezident ČR se k vládou připravované reformě důchodů vyjádřil takto: „**Důchodovou reformu pokládám za třetí největší tunel v dějinách české ekonomiky. První tunel byla privatizace podniků, potom banky a toto je v podstatě tunel na budoucí úspory na stáří.**“¹⁶⁸

Vladimír Pikora, analytik finančních trhů a makroekonom uvádí, že fondy jsou jen pro občany, kteří se nebojí rizika a neočekávají vysoké výnosy. Přejít na systém fondový navíc přinese dluh, tudíž **místo dluhu v budoucnu ho budeme mít okamžitě. Jediné řešení vidí v podpoře rodin s dětmi**, aby měl pojištění kdo odvádět, a zároveň dodává, že by bylo asi lepším řešením podpořit mateřské školky.¹⁶⁹

Ani **Konfederace zaměstnavatelských a podnikatelských svazů České republiky** nesouhlasila se zavedením druhého pilíře důchodového systému. Požaduje stabilizaci prvního pilíře a úpravu stávajícího třetího pilíře tak, aby splňoval doplňkovou funkci zdroje příjmů ve stáří.¹⁷⁰

Deficit důchodového účtu se neustále zvyšuje (viz Tabulka č. 18), přestože v roce 2010 byl výsledek salda optimističtější. Důvodem je zvyšující se počet starobních důchodců,

¹⁶⁵ CSSD.CZ, heslo *Aktuality - Naprostý ekonomický nesmysl, soudí expert o druhém pilíři* (dostupné z <http://www.cssd.cz/aktualne/aktuality/naprosty-ekonomicky-nesmysl-soudi-expert-o-druhem-piliri/>, přístup 17. 3. 2013).

¹⁶⁶ FIALA, Z. *Dutý pilíř* (dostupné z <http://www.vasevec.cz/vip-blogy/zbynek-fiala-duty-pilir>, přístup 12. 3. 2013).

¹⁶⁷ CSSD.CZ, heslo *Aktuality - Naprostý ekonomický nesmysl, soudí expert o druhém pilíři* (dostupné z <http://www.cssd.cz/aktualne/aktuality/naprosty-ekonomicky-nesmysl-soudi-expert-o-druhem-piliri/>, přístup 17. 3. 2013).

¹⁶⁸ TYDEN.CZ, *Zeman: Důchodová reforma je třetí největší podvod v historii* (dostupné z http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/politika/zeman-duchodova-reforma-je-treti-nejvetsi-podvod-v-historii_195835.html, přístup 12. 4. 2013).

¹⁶⁹ AKTUALNE.CZ, *Pikora V. - Skončí penzijní reforma jako podvod tisíciletí?* (dostupné z <http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/vladimir-pikora.php?itemid=11973>, přístup 25. 3. 2013).

¹⁷⁰ PSP.CZ, *Stejnoprotokoly: 45. schůze – pátek 7. září 2012* (dostupné z <http://www.psp.cz/eknih/2010ps/stenprot/045schuz/s045115.htm>, přístup 12. 3. 2013).

kterým jsou důchody vypláceny. Jak je vidět z Tabulky č. 17, rozdíl mezi příjmy a výdaji dosáhl téměř čtyřiceti miliard korun, což je nejhorší výsledek od roku 2003.

Tabulka č. 17 - Důchodový účet 2009-2011

rok	vybrané pojistné	vyplacené důchody	výsledné saldo
2009	301 mld.	331,6 mld.	-30,6 mld.
2010	308 mld.	337,8 mld.	-29,8 mld.
2011	319,5 mld.	359,1 mld.	-39,6 mld.

Zdroj: STATNISPRAVA.CZ, heslo *Stát vyplácí za důchody již o 39,5 miliardy korun více, než vybírá* (dostupné z http://www.statnisprava.cz/rstsp/zpravy.nsf/i/na_duchody_stat_vyplaci_jiz_o_39_5_miliardu_korun_vice_nez_bylo_vybrano, přístup 12. 4. 2013). Tabulka vlastní.

Z porovnání průměrné výše mzdy a průměrného starobního důchodu je patrný rozdíl mezi muži a ženami (viz Tabulka č. 18). Zatímco u mzdy je částka průměrné mzdy u mužů podstatně vyšší, u částky penze rozdíl není tak markantní. Vezmeme-li však v úvahu, že u nižších částek rozhoduje každá stokoruna, dvoutisícikorunový rozdíl je pro seniorky velmi významný.

Tabulka č. 18 - Průměrná výše mzdy a starobního důchodu v letech 2002-11 (v Kč)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
muži	20404	21983	23044	24271	25593	27489	29429	29953	11254	11714
ženy	15217	16404	17256	18221	19305	20684	21798	22414	9204	9599
muži	7622	7902	8133	8622	9157	9784	10715	11175	11240	11700
ženy	6213	6429	6600	7030	7431	7938	8784	9133	9189	9584

Zdroj: CZSO.CZ, heslo *Česká republika od roku 1989 v číslech* (dostupné z http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/cr_od_roku_1989#13, přístup 10. 4. 2013).

a CZSO.CZ, heslo *Česká republika v letech* (1989-2009) (dostupné z

http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/kapitola/1420-11-n_2011-0200, přístup 10. 4. 2013).

mzda

důchod

Přesnější přehled o vyplácených důchodových částkách je vidět v následující tabulce, v níž je zaznamenán kolik procent osob pobírá uvedenou výši důchodu (viz Tabulka č. 19). Nejnižší částku 3.999 Kč až 6.999 Kč v roce 2006 pobíralo 35,7 % seniorek oproti pouhým 4 % seniorů. V tom samém roce jen 3,8 % žen pobíralo důchod nad 10.000 Kč, zatímco u mužů celá čtvrtina. Téměř 59 % mužů dostávalo penzi v rozmezí 8.000 Kč až 9.999 Kč. Velké rozdíly jsou zřejmé i v ostatních letech, přestože se poměr o něco zlepšil ve prospěch seniorek. V roce 2011 muselo vystačit se skromným důchodem 3.999 Kč až 6.999 Kč přes 6 procent seniorek a téměř dalších devět procent pobíraly důchod maximálně o tisíc korun vyšší. Seniori na tom byli

s necelými dvěma procenty v nejnižším pásmu podstatně lépe (viz Tabulka č. 19). Muži disponovali nejčastěji s důchodem 10.000 Kč až 12.000 Kč, zatímco ženy 8.000 Kč až 10.000 Kč.

Tabulka č. 19 - Počet příjemců starobního důchodu podle jeho výše (v %)

důchod v Kč	2006		2007		2008		2009		2010		2011	
3999-6999	4,1	35,7	2,9	21	1,8	8,9	2,0	8,1	2,0	7,6	1,9	6,3
7000-7999	13,8	35,8	5,1	34,4	2,0	17,6	1,5	13	1,5	12,7	1,3	8,9
8000-8999	31,1	17,4	22,9	24,5	6,9	33,4	4,2	29,1	4,2	28,2	3,0	22,0
9000-9999	27,6	7,3	29,3	12,2	23,0	22,2	16,8	24	16,0	24,0	10,0	26,2
10000-10999	12,9	2,4	20,7	5,1	27,4	11,1	24,6	13,9	23,2	14,3	19,9	17,3
11000-11999	10,6	1,4	19,2	2,9	39	7,8	22,5	7,1	22,1	7,7	22,9	10,1
12000-12999	0	0	0	0	0	0	14,9	2,7	15,5	3,2	17,6	5,4
13000-13999	0	0	0	0	0	0	6,9	1,0	7,8	1,1	12,5	1,9
14000-14999	0	0	0	0	0	0	4,4	0,5	5,3	0,6	7,6	0,9
nad 15000	0	0	0	0	0	0	2,2	0,5	2,5	0,7	3,4	1,0

Zdroj: CZSO.CZ, heslo *Česká republika od roku 1990 v číslech* (dostupné z http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/cr_od_roku_1989#13, přístup 10. 4. 2013).

ženy

muži

Agentura STEM v roce 2011 provedla výzkum, ve kterém se občané vyjadřovali k výši důchodů. Z výsledků vyplývá, že 74 % respondentů nepovažuje současnou výši důchodů za dostatečnou. Naopak jako přiměřené je hodnotí 26 % dotázaných osob. Mezi důchodci je hodnocení ještě kritičtější, za přiměřené jej považuje pouze 13 % z nich.¹⁷¹ Ve stejném roce byly zveřejněny výsledky dalšího výzkumu agentury STEM, který se zaměřil na to, zda lidé preferují vyšší důchody nebo pomoc rodinám s dětmi. Téměř dvě třetiny dotázaných by daly přednost podpoře rodinám s dětmi před zvýšením důchodů.¹⁷²

Z nedávného výzkumu, který na konci loňského roku provedl **Sociologický ústav Akademie věd ČR**, pouhých 21 % dotázaných odpovědělo, že nemá obavy z nedostatečného zajištění ve stáří. Naopak celých 70 % dotázaných uvedlo, že obavy má, z toho 33 % má obavy velké. Absence obav je nejčastější u mladých lidí mezi 15-19 lety a u těch, kteří pokládají svoji životní situaci za dobrou. Celých 81 % respondentů je přesvědčeno, že jim státem vyplácený důchod nebude stačit k pokrytí všech nákladů.

¹⁷¹ STEM.CZ, *Většina občanů považuje výši důchodu za nedostatečnou* (dostupné z <http://www.stem.cz/clanek/2288>, přístup 7. 3. 2013).

¹⁷² STEM.CZ, *Zvýšit důchody nebo podpořit rodiny s dětmi? Většina občanů je pro podporu mladých rodin* (dostupné z <http://www.stem.cz/clanek/2284>, přístup 8. 4. 2013).

Na důchod si šetří (spořením či investicemi) 56 % respondentů, zbývajících 44 % se nijak nepřipravuje. Výsledky jsou prakticky totožné s výzkumem, který byl proveden v roce 2010.¹⁷³

2.2.3 Penzijní připojištění

Penzijní připojištění v ČR vzniklo přijetím zákona č. 42/1994 Sb. o penzijním připojištění se státním příspěvkem a o změnách některých zákonů souvisejících s jeho zavedením, jako státem garantované, zvýhodněné a bezpečné spoření na stáří a s nulovými poplatky za vedení účtu klientů. Příspěvky bylo možné zasílat měsíčně, čtvrtletně, pololetně nebo ročně. Záleželo na dohodě mezi penzijním fondem a klientem.

V loňském roce byl zaznamenán enormní zájem občanů o penzijní připojištění, za podmínek platných do konce roku 2012. Počet klientů překročil pět miliónů, z toho jen za poslední čtvrtletí vzrostl počet účastníků spoření o 474.424. Podle vyjádření Karla Svobody, prezidenta Asociace penzijních fondů ČR, mimořádný zájem občanů byl očekáván a vše proběhlo bez problémů.¹⁷⁴

Od roku 1. ledna 2013 byly hlavní výhody zrušeny. Penzijní fondy se přeměnily na penzijní společnosti, negarantují již návratnost vkladu, zhodnocení může být nově i záporné. Mohou investovat do rizikovějších nástrojů. Dosud měly fondy za povinnost připsat účastníkovi 85 % zisku a nejhorší variantou pro střadatele bylo nulové zhodnocení. Spoření bylo možné přerušit či odložit. Minimální měsíční úložka činila 100 Kč, horní hranice nebyla nijak omezena a příspěvky mohl účastník zaslat i na delší období předem. V případě předčasného ukončení smlouvy měl občan nárok na odbytné.¹⁷⁵

U nově uzavřených smluv již ani není možné sjednat výsluhovou penzi.¹⁷⁶ Jestliže účastník spořil alespoň 5 let a splnil podmínky pro čerpání starobního důchodu, mohl své naspořené prostředky vybrat formou jednorázového vyrovnání. V takovém případě

¹⁷³ CVVM.SOC.CAS.CZ, *Češi a spoření na důchod – prosinec 2012* (dostupné z http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a6945/f3/es130131.pdf, přístup 9. 3. 2013).

¹⁷⁴ APFCR, *Komentář k ekonomickým výsledkům* (dostupné z <http://www.apfcr.cz/cs/komentare-dane/komentar-k-vysledkum-za-rok-2012.html>, přístup 9. 3. 2013)

¹⁷⁵ Odbytné vyplatila penzijní společnost do tří měsíců od ukončení smlouvy a náleželo účastníkovi, který spořil více než 12 měsíců. Nezahrnovalo státní příspěvky a výnosy z něj, a pokud na pojištění přispíval zaměstnavatel, jeho příspěvky byly zdaněny 15 %.

¹⁷⁶ Výsluhová penze znamená možnost výběru poloviny naspořených peněz po 15 letech od uzavření smlouvy o penzijním připojištění.

mu byla vyplacena jednorázově celá částka včetně státních příspěvků, příspěvků zaměstnavatele i podílu na výnosech z hospodaření fondu. Předčasně je možné ukončit smlouvu až po 24 měsících spoření oproti původním 12 měsícům a vedení účtu již nebude zdarma.

Změnila se i výše státního příspěvku v penzijním připojištění (viz Tabulka č. 20). Lidé, kteří si budou spořit měsíčně méně než 300 Kč, nemají nárok na žádný státní příspěvek. Změna je výhodná pro osoby, které ukládají nad 500 Kč měsíčně. Ti, jež spoří 1.000 Kč měsíčně, získají od státu téměř dvojnásobný příspěvek oproti roků 2000 až 2012, celkem roční státní příspěvek činí 2.760 Kč. Pokud klient bude spořit více, může ušetřit i na dani z příjmu.

Ten, kdo bude spořit 1.500 Kč, dosáhne daňové úlevy 900 Kč ročně, v případě měsíční úločky v hodnotě 2.000 Kč získá úsporu na dani z příjmu ve výši 1.800 Kč ročně. Kromě toho mají účastníci nárok na odpočet ze základu daně maximálně ve výši 12.000 Kč ročně. Tím lze dosáhnout maximálního daňového efektu.¹⁷⁷

Tabulka č. 20 - Výše státního příspěvku ve III. pilíři

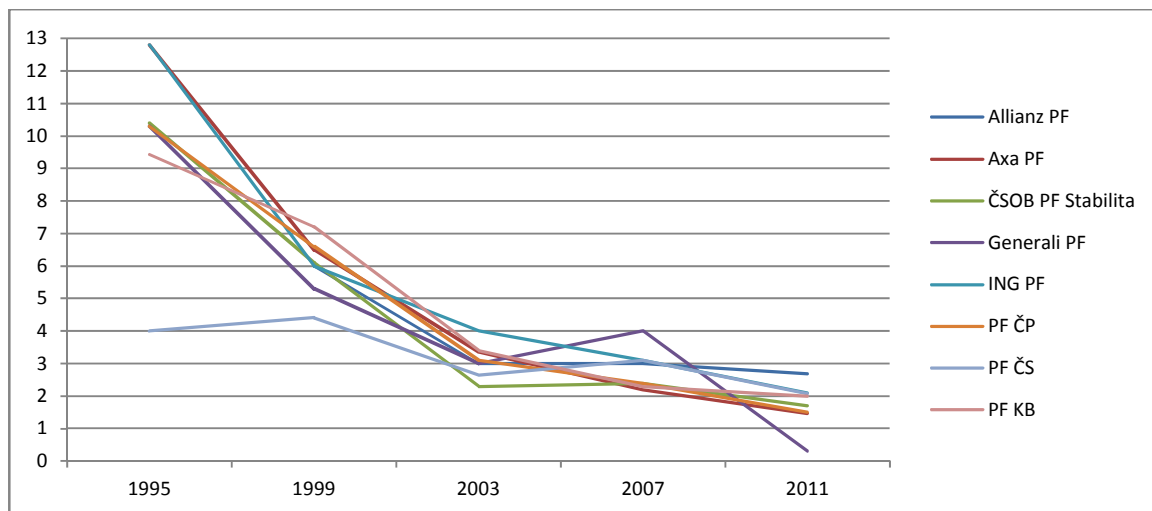
Příspěvek klienta	Státní příspěvek 2000 až 2012	Státní příspěvek od roku 2013
100 Kč	40 Kč	-
200 Kč	72 Kč	-
300 Kč	96 Kč	90 Kč
400 Kč	112 Kč	110 Kč
500 Kč	120 Kč	130 Kč
600 Kč	120 Kč	150 Kč
700 Kč	120 Kč	170 Kč
800 Kč	120 Kč	190 Kč
900 Kč	120 Kč	210 Kč
1000 Kč	120 Kč	230 Kč

Zdroj: DUCHOVAVAREFORMA.MPSV.CZ, heslo Důchodová reforma: způsob zhodnocení (dostupné z <http://duchodovareforma.mpsv.cz/cs/80>, přístup 25. 2. 2013). Tabulka: vlastní, data převzata, upraveno.

¹⁷⁷ Zákon 426/2011 Sb. o důchodovém spoření, zákon 427/2011 Sb. o doplňkovém penzijním spoření a zákon 428/2011 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o důchodovém spoření a zákona o doplňkovém penzijním spoření.

Zisky penzijních společností dlouhodobě klesají. Jestliže v roce 1995 byly úspory občanů zhodnoceny přes 10 %, od roku 2003 je zhodnocení vkladů jen kolem 3 %, jak znázorňuje následující Graf č. 13.¹⁷⁸

Graf č. 13 - Zhodnocení úspor účastníků penzijního připojištění v penzijních fondech (v %)

Zdroj: APFCR.CZ, tabulka Zhodnocení prostředků účastníků (dostupné z <http://www.apfcr.cz/cs/vybrane-ekonomicke-ukazatele/zhodnoceni-prostredku-ucastniku.html>, přístup 9. 3. 2013). Graf vlastní, údaje převzaty, upraveno.

Ukazuje se, že ani delší období spoření nezaručí vyšší zhodnocení vkladů. V období let 1995 až 2003 se zisky postupně snižovaly, v dalších letech se nevrátily na svoji původní úroveň ani se k ní nepřiblížily. Jen některé fondy překonávají inflaci, v roce 2011 se to podařilo dokonce jen PF Allianz. I přes přetrvávající negativní trend nízkého zhodnocení úspor měli občané o penzijní připojištění velký zájem.¹⁷⁹

Nepřináší jim sice téměř žádné zisky, ale potvrzují se výsledky výzkumu, že lidé upřednostňují jistotu před rizikem. Lze se domnívat, že v účastnických fondech, pakliže do nich vůbec vstoupí, budou upřednostňovat nízké riziko, tudíž nízké zhodnocení svých úspor. Ocitnou se ale v podstatně horší situaci nežli ti, kteří uzavřeli smlouvu o penzijním připojištění, jejich úspory už nebude nikdo garantovat.

Václav Klaus, bývalý prezident ČR, se vyjádřil k důchodové reformě dne 24. 9. 2012 prostřednictvím dopisu, zaslaném předsedkyni Poslanecké sněmovny následovně: „*Důchodová reforma – jak se tomuto kroku říká – je zásadní změnou sociálního*

¹⁷⁸ APFCR.CZ, tabulka Zhodnocení prostředků účastníků (dostupné z <http://www.apfcr.cz/cs/vybrane-ekonomicke-ukazatele/zhodnoceni-prostredku-ucastniku.html>, přístup 9. 3. 2013).

¹⁷⁹ FINEXPERT.E15.CZ, Penzijní fondy 2011: výsledky (dostupné z <http://finexpert.e15.cz/penzijni-fondy-2011-vysledky>, přístup 27. 2. 2013).

systemu, který má dlouhodobý efekt a dotýká se každého občana. Proto její obsah, příprava i realizace vyžadují ve společnosti co nejširší konsensus. V tomto případě takový konsensus v odborné sféře, na politické scéně i ve společnosti neexistuje. Vládní návrh důchodové reformy byl odmítnut Senátem a ve sněmovně byl schválen jen velmi těsnou většinou současné vládní koalice.¹⁸⁰ V dopise dále uvádí, že vytvoření II. pilíře v době, kdy finanční krize odhalila rizika, v okolních státech se podobné systémy dostaly do krize a jsou znárodňovány či podstatně modifikovány, je spuštění reformy hazardem důvěry lidí, stabilitou důchodového systému i veřejných a soukromých financí. Dopady na průběžný důchodový systém jsou těžko předvídatelné, jeho schodek se prohloubí, přičemž další zvyšování daní je neúnosné.¹⁸¹

MPSV na svých webových stránkách informuje o výhodnosti II. pilíře. Občanům mladšího a středního věku představuje spoření v II. pilíři jako bezpečné, s velmi nízkými poplatky regulovanými státem. Dále uvádí, že **snížením výdajů státu** na výplaty důchodů z průběžného systému si ČR udrží nízké úrokové sazby svého dluhu.¹⁸² **Nutnost snížit státem vyplácené penze ovšem v zápětí popírá** při vysvětlování cílů zavedení II. pilíře tvrzením, že: *“...cílem není uspořit na důchodech vyplácením v průběžném systému...”*¹⁸³ Pozornému čtenáři neunikne rozpor mezi těmito dvěma tvrzeními. Zhodnocení úspor bude záležet na zvolené strategii občanů, rozhodování podle MPSV není složité, záleží na zvoleném riziku, a k tomu očekávaném výnosu. Vysvětlovací kampaň o výhodnosti II. pilíře nepřinesla očekávaný efekt. Podle nejnovějšího výzkumu provedeného v únoru 2013 společností AWD je zájem o spoření ve II. pilíři téměř nulový. Viz Graf č. 14.

Pouze 3,9 % občanů starších 18 let má zájem vstoupit do II. pilíře. Od října 2012 důvěra v penzijní fondy neustále klesá. Zdá se, že kampaň o výhodnosti spoření v účastnických fondech, kterou spustilo MPSV i samotné penzijní fondy, občany spíše odrazuje.

¹⁸⁰ KLAUS, V. *Prezident vetoval zákony o pojistném na důchodové spoření* (dostupné z <http://www.klaus.cz/clanky/3192>, 1. 3.2013).

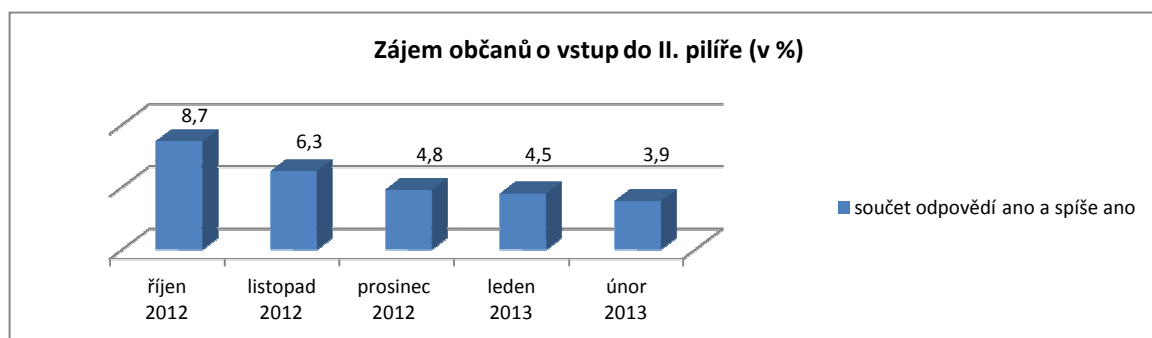
¹⁸¹ KLAUS, V. *Prezident vetoval zákony o pojistném na důchodové spoření* (dostupné z <http://www.klaus.cz/clanky/3192>, 1. 3.2013).

¹⁸² MPSV.CZ, heslo *Přínosy důchodové reformy* (dostupné z <http://duchodovareforma.mpsv.cz/cs/84>, poslední přístup 3. 5. 2013).

¹⁸³ MPSV.CZ, heslo *Důchodová reforma* (dostupné z <http://duchodovareforma.mpsv.cz/cs/3>, poslední přístup 3. 5. 2013).

Miroslav Kalousek, ministr financí, očekává 50% až 60% účast pojištěnců ve II. pilíři. Svůj odhad opírá o zahraniční zkušenosti a studii OECD.¹⁸⁴ Tomáš Hampula, hlavní analytik společnosti AWD, předpokládá, že se nenaplní optimistické vize a II. pilíř skončí fiaskem.¹⁸⁵

Graf č. 14 - Zájem občanů o vstup do II. pilíře (v %)

Zdroj: SWISSLIFESELECT.CZ, *Penzijní barometr: spoření ve druhém pilíři je lákavější pro muže než pro ženy*

http://www.swisslifeselect.cz/content/internet/slscz/cs/home/servis/media/penzijni_barometr/_jcr_content/middlePar/download/downloadList/penzijni_barometr_nor.spooler.download.pdf, přístup 1. 3. 2013).

Graf vlastní, data převzata.

Asociace penzijních fondů informuje občany o nutnosti spoření na stáří z důvodů demografického vývoje. Uvádí, že dnes připadají na jednoho důchodce dva pracující, zatímco za třicet let bude poměr jeden ku jednomu.¹⁸⁶ Pavel Rusý, bývalý expert pro důchodovou reformu se ohradil proti takto interpretovaným výsledkům demografické analýzy. Podle jeho názoru vláda ve svých výpočtech používá nepřesná data, a tím výsledky zkresluje. Vláda toto nařčení odmítá.¹⁸⁷

Je otázkou, co vlastně má občany přimět ke kroku, spořit si na stáří v účastnických fondech bez záruky (alespoň) návratnosti vložených peněz a nemožnosti v budoucnosti smlouvu vypovědět. Nestanou se tak v podstatě závislejšími na státu? Vstoupí-li

¹⁸⁴ EPRAVO.CZ, *Ministr Kalousek: Ve druhém důchodovém pilíři očekáváme až 60 procentní účast* (dostupné z <http://www.epravo.cz/zpravodajstvi/ministr-kalousek-ve-druhem-duchodovem-piliri-ocekavame-az-60procentni-ucast-85208.html>, přístup 14. 2. 2013).

¹⁸⁵ SWISSLIFESELECT.CZ, *Penzijní barometr: spoření ve druhém pilíři je lákavější pro muže než pro ženy* (dostupné z http://www.swisslifeselect.cz/content/internet/slscz/cs/home/servis/media/penzijni_barometr/_jcr_content/middlePar/download/downloadList/penzijni_barometr_nor.spooler.download.pdf, přístup 1. 4. 2013).

¹⁸⁶ STARNESMYSLI.CZ, heslo *Mýty a fakta* (dostupné z <http://www.starnesmysli.cz/myty-a-fakta/kdyz-zustanu-jen-v-i-piliri-nebudu-mit-tak-spatny-duchod-jak-rikate-kalkulacka-ministerstva-prace-a-socialnich-veci-to-ukazuje-jasne-jen-lidi-strasite--11/>, přístup 5. 3. 2013).

¹⁸⁷ VLADA.CZ, heslo *Žádná nová prognóza populačního vývoje neexistuje* (dostupné z <http://www.vlada.cz/cz/media-centrum/na-pravou-miru/zadna-nova-prognoza-populacniho-vyvoje-neexistuje-82527/>, přístup 1. 4. 2013).

do účastnického fondu mladý člověk, dostane se ke svým naspořeným penězům po padesáti letech. Pokud dříve zemře, úspory připadnou dědicům na jejich fondový účet. Nebudou tedy s nimi moci disponovat. Jestliže dědic nebude účastníkem II. pilíře, částka mu bude vyplacena. Jestliže si mohou vybrat, jakou formou se na stáří zajistí, nelze se divit, že budou raději volit výhodnější alternativy a mnohdy i s nižší mírou rizika. Rozhodnutí, kam investovat tolikrát zmiňovaná 2 % ze své hrubé mzdy, je výhradně na nich.

Abychom si udělali představu o tom, jak je na tom Česká republika v mezinárodním srovnání, následuje představení penzijních systémů ve vybraných státech EU. Pro účely porovnání bylo vybráno pět evropských států. Francie, co by stát známý pro svoji nákladnou sociální politiku. Švédsko, jakožto představitel vysoce solidárního sociálního systému. Německo, země, v níž Beveridge zavedl první pojištění na světě. Slovensko, jehož historie je úzce spjata s Českou republikou. Spojené království Velké Británie a Severního Irsku, ve kterém dlouhodobě převládá neoliberální přístup, jako protiklad.

2.3 Komparace s vybranými státy EU

Francie

Francouzský důchodový systém je dlouhou dobu znám, jakožto systém projevující se značnou nákladností. Jedná se zhruba o 12,4%¹⁸⁸ DPH, což představuje výrazně vyšší hodnotu než u ostatních evropských zemí s výjimkou Německa, jehož náklady jsou asi jen o procento nižší než francouzské. Ostatní státy OECD v průměru vydají na důchody jen 7,5%¹⁸⁹ HDP a Spojené království Velké Británie a Severního Irsku dokonce pouze lehce přes 4%¹⁹⁰. Problém vysoké nákladnosti francouzského systému je částečně založen na skutečnosti, že Francouzi odchází do penze v nízkém věku a s tím souvisí dlouhé čerpání důchodů.

Do penzijní reformy v roce 2010 byl stanoven věk řádného odchodu do důchodu na 65 let, této hranice ale velká část francouzských důchodců nedosáhla, neboť v zemi

¹⁸⁸ OECD, *Pensions at a glance 2011: Retirement – income systems in OECD countries*, s. 1 (dostupné z <http://www.oecd.org/france/47272404.pdf>, poslední přístup 20. 4. 2013).

¹⁸⁹ OECD, *Pensions at a glance 2011: Retirement – income systems in OECD countries*. s. 1 (dostupné z <http://www.oecd.org/france/47272404.pdf>, poslední přístup 20. 4. 2013).

¹⁹⁰ OECD, *Pensions at a glance 2011: Retirement – income systems in OECD countries*, s. 1 (dostupné z: <http://www.oecd.org/unitedkingdom/47273227.pdf>, poslední přístup 20. 4. 2013).

tradičně existuje snaha odchod do důchodu uspíšit. Mnoho Francouzů a Francouzek tak odcházelo do předčasného důchodu.

Důchodový systém v podání Francie je složen ze dvou stupňů. První z nich představují základní důchodové režimy, druhým je pojištění doplňkové, které se již v roce 1972 stalo taktéž povinným a funguje pod hlavičkou dvou hlavních fondů, ARRCO a AGIRC, přičemž druhý jmenovaný je určen pro vedoucí pracovníky. Systém francouzských penzí není jednotný. Některé pracovní skupiny si zachovávají výhody v rámci vlastního systému. Mezi těmi, kteří mají speciální režim penzí, jsou například pracovníci francouzských železnic (*Société nationale des chemins de fer français - SNCF*) či horníci.¹⁹¹

Dnešní podoba francouzského penzijního systému stojí na reformě z roku 2010, jež byla připravena pod taktovkou Nicolase Sarkozyho a François Villona. V rámci této reformy došlo ke zvýšení jak u odchodovém věku do řádného důchodu (jedná se o navýšení z 65 na 67 let), tak i možnosti odchodu do minimálního řádného důchodu, jež byla posunuta z 60 na 62 let. Změna však neplatí okamžitě a posun bude rozložen do průběhu let 2011 až 2018. Opatření vlády François Villona neunikla pozornosti francouzské veřejnosti a vyvolala bouřlivé protesty na mnoha místech země. Kromě odborů (*Syndicat de salariés français*), protestovali proti reformě také představitelé Socialistické strany (*Parti socialiste, PS*), kteří dokonce podali stížnost k Ústavnímu soudu (*Conseil constitutionnel*), jež byla později zamítnuta.

Protože je Francie poloprezidentským systémem¹⁹² a role prezidenta je tak, kromě období kohabitace¹⁹³, výrazná, vstoupila penzijní reforma do prezidentské kampaně v roce 2012. Už v jejím průběhu upozorňoval budoucí francouzský prezident François Hollande, že v případě vítězství bude usilovat o zmírnění dopadů penzijní reformy. V tomto smyslu se dočkal jistého úspěchu, když byla opětovně snížena věková hranice pro odchod do minimálního řádného důchodu na 60 let. Výše avizované opatření se

¹⁹¹ MUNKOVÁ, G. *Sociální politika v evropských zemích*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2004, s. 127. ISBN 80-246-0780-8.

¹⁹² Poloprezidentský systém (režim) – Politický systém, v němž je nejdůležitější mocenskou postavou prezident, o své pravomoci v rámci exekutivy se ale, na rozdíl od prezidentského systému, dělí s premiérem. Dělbá moci je v rámci poloprezidentského systému postavena na převaze moci výkonné nad zákonodárnou. (CABADA, L., KUBÁT, M., a kol. *Úvod do studia politické vědy*. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, str. 193-5, ISBN 978-80-7380-076-5).

¹⁹³ Kohabitace - Situace, kdy jsou v poloprezidentském systému nuceni spoluprádnout prezident a premiér z opačné části politického spektra. (CABADA, L., KUBÁT, M., a kol. *Úvod do studia politické vědy*. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, str. 194, ISBN 978-80-7380-076-5).

netýká všech pracujících, ale pouze osob, jež zasáhly do pracovního procesu před dosáhnutím 20. roku života¹⁹⁴ a zároveň splnily podmínku pro obdržení důchodu, kterou je 40 let participace na pojištění. Za určitých podmínek ale zůstává i příležitost začít čerpat důchod již v 56/57 letech.

Cesta francouzských důchodů ke své nové podobě ani tímto opatřením neskončila a v současné době je v přípravě další reforma. Nezbytnost určitých změn, především v souvislosti se zvyšováním průměrné délky života v současné době přiznává i ministryně pro zdraví a sociální otázky (*Santé et des Affaires Sociales*) Marisol Touraine, zastupující v současné vládě socialistickou stranu (*Parti Socialiste – PS*).¹⁹⁵

Švédsko

Švédské království je tradičně považováno za zemi solidární s rozvinutým sociálním systémem, na který se váže vyšší daňové zatížení obyvatel, než je obvyklé ve většině evropských zemí. Důležité je povšimnout si, že švédský systém stojí na celospolečenském konsensu a na jeho úpravách se zásadním způsobem podílí i tripartita.

Vývoj řešení sociálních otázek byl ve Švédsku zásadně ovlivněn dlouhodobou vládou sociální demokracie, což zemi umožnilo vyhnout se turbulentním změnám po každých volbách. Kontinuita a komplexnost řešení problémů je tak typickým znakem švédského sociálního systému. Zároveň lze zdůraznit, že jeho rozvoj není natolik dlouhodobou záležitostí, jak by se dalo předpokládat. Jisté základy sice byly položeny v roce 1913, kdy došlo poprvé k zavedení lidových důchodů¹⁹⁶, výrazného rozvoje se systém dočkal po druhé světové válce.

V roce 1999 prošel švédský důchodový systém poslední podstatnou reformou, která v daném okamžiku platí stále jen částečně a plné účinnosti nabude až v roce 2015. Systém je dle reformy založen na třech pilířích. První z nich zůstává financován systémem pay-as-you-go a je odvozen od příjmů člověka a fixními odvody. Druhý pilíř je postaven na individuálních účtech v rámci plně fondového premiového rezervního

¹⁹⁴ TYDEN.CZ, *Francie jde proti proudu, snižuje věk pro odchod do penze* (dostupné z http://www.tyden.cz/rubriky/byznys/svet/francie-jde-proti-proudu-snizuje-vek-pro-odchod-do-penze_236719.html, přístup 18. 2. 2013).

¹⁹⁵ LIBERATION.FR, *Retraites : Touraine prévoit l'effort de «tous les Français»* (dostupné z http://www.liberation.fr/economie/2013/03/10/retraites-touraine-prevoit-l-effort-de-tous-les-francais_887468, přístup 12. 4. 2013).

¹⁹⁶ MUSIL, L. *Vývoj sociálního státu v Evropě. Čítanka z historie moderní evropské sociální politiky*. Brno: Nakladatelství Doplněk, 1996, str. 202. ISBN 80-85765-62-4.

systemu. Poslední třetí pilíř představuje garantovaný důchodu, jenž se dostává na scénu, pokud by člověk nedosáhl na žádný nebo jen velmi nízký důchod odvozený od příjmů.¹⁹⁷

Nastavením tří pilířové struktury došlo k poklesu důležitosti solidarity a většímu soustředění se na vlastní prospěch, což koresponduje s neoliberalními reformami prosazovanými mezinárodními ekonomickými institucemi. V praxi je fungování systému ukotveno tak, aby se z příspěvků mladých pracujících Švédů přímo financovaly důchody současné generace důchodců, zároveň mají mladí vlastní důchodové účty, na nichž strádají finanční prostředky na svoji budoucnost.¹⁹⁸

Výdaje na penzijní systém se v zemi v současné době pohybují okolo 7,2% HDP, což představuje průměr zemí OECD. Systém důchodů je flexibilní a Švédové mají možnost odejít do důchodu v rozmezí od 61 do 70 let. Standardní věk pro odchod do důchodu je nastaven na 65 let. Pokud se člověk rozhodne dodržet zmíněný standard, je mu vypláceno 55% z dřívější mzdy, přičemž platí, že ve Švédsku mají penzisté rozsáhlé výhody a mnoho z nich pokračuje v pracovním nasazení i po odchodu do penze.¹⁹⁹ Existuje také zmíněná šance odejít do důchodu později, třeba až v 70 letech. V podobném případě se výše vyplácené penze výrazně zvyšuje.

Přes severskou solidárnost, již je Švédsko známé, zachovává penzijní systém nerovnosti mezi lidmi a platí, že kdo měl během svého života vyšší příjmy, dostane vyšší penzi. Projevuje se zde důraz na osobní odpovědnost a na celoživotní výši mezd, z nichž se důchod vypočítává.

Při výpočtu výše důchodů ve Švédsku hraje roli několik faktorů:

- „průměrná délka života pro danou věkovou skupinu
- věk odchodu do důchodu
- růst průměrných mezd“²⁰⁰

¹⁹⁷ MUNKOVÁ, G. a kol. *Sociální politika v evropských zemích*. Karolinum, Praha, 2004, s. 112. ISBN 80-246-0780-8.

¹⁹⁸ ČESKATELEVIZE.CZ, *Nové penze: škoda, že Češi neodepisovali od Švédů* (dostupné z www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/207577-nove-penze-skoda-ze-cesi-neodepisovali-od-svedu/, přístup 14. 3. 2013).

¹⁹⁹ ČESKATELEVIZE.CZ, *Nové penze: škoda, že Češi neodepisovali od Švédů* (dostupné z www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/207577-nove-penze-skoda-ze-cesi-neodepisovali-od-svedu/, přístup 14. 3. 2013).

²⁰⁰ Munková, G. a kol. *Sociální politika v evropských zemích*. Praha: Karolinum, 2004, str. 113. ISBN 80-246-0780-8.

Německo

Počátky důchodového systému Německa se datují do počátku 20. století, k výraznému rozvoji ale došlo až po druhé světové válce. Vývoj u Západního Německa se navíc vymykal evropskému poválečnému trendu. Většina zemí se snažila o rychlý přechod na welfare state a jeho vznik ihned po válce. Situace v Západním Německu byla jiná. Hlavním cílem země bylo obnovení státního průmyslu a stabilizace německé ekonomiky, nikoliv sociální garance. Země začala s budováním welfare state a vysokých garancí pro občany až s desetiletým zpožděním oproti evropským kolegům. Důchodový systém prošel od poloviny minulého století změnami, z nichž poslední výrazná se odehrála na počátku 90. let, konkrétně v roce 1992. Věk odchodu do důchodu byl v tomto roce posunut a v současné době činí 65 let. Ani zmíněná hranice není konečná, do roku 2017 se počítá s dalším posunem až na 67 let. Druhá zmíněná věková hranice se bude týkat občanů narozených po roce 1964. Na rozdíl od Spojeného království ale v Německu existuje eventualita v podobě do předčasného důchodu, na který člověk získává nárok nejdříve v 63 letech. V případě odchodu do předčasného důchodu dochází k poklesu dávek za každý neodpracovaný měsíc.²⁰¹ Navzdory sníženým důchodovým výplatám využívá uvedené možnosti stále větší množství lidí. Při pobírání předčasného důchodu je pak možné ještě přivydělávat, maximální výše vydělaných prostředků je ale omezena na 400 eur za měsíc.²⁰² Druhou zásadní podmínkou pro pobírání penze ve Spolkové republice, je minimálně pět let pojištění.

Podobně jako ve Francii, není ani v Německu systém státní penzí zcela jednotný. Některé složky obyvatelstva disponují vlastním specifickým systémem. V německém pojetí se jedná v první řadě o zemědělce. Německo je společně s Francií také jednou ze zemí, jež vydává na důchodové zabezpečení vysoké částky. Celkově se jedná zhruba o 11,4% HDP²⁰³, což představuje výrazný nadprůměr v porovnání s ostatními zeměmi.

V základních aspektech, třípířovém uspořádání, se však německý systém výrazně neliší od jiných, inspirovaných neoliberalními myšlenkami vystavěnými

²⁰¹ ČSSZ, *Důchody v České republice a ve Spolkové republice Německo*. Praha, 2009, s. 7. ISBN 978-80-87039-14-4.

²⁰² ČSSZ, *Důchody v České republice a ve Spolkové republice Německo*. Praha, 2009, s. 8. ISBN 978-80-87039-14-4.

²⁰³ OECD, *Pensions at a glance 2011: Retirement – income systems in OECD countries*, s. 1 (dostupné z: <http://www.oecd.org/germany/47272420.pdf>, poslední přístup 20. 4. 2013).

na Washingtonském konsensu²⁰⁴. Protože je státní důchod spadající do prvního pilíře nízký, Němci často spoří i v rámci druhého pilíře založeného na dobrovolném zaměstnaneckém pojištění a v třetím pilíři vystavěném na soukromém pojištění. Důraz je kladen na osobní zodpovědnost jedince a zásluhovost.

Slovensko

Slovenská důchodová reforma byla provedena na podobných základech jako reforma České republiky. Slovenská verze ale byla připravena a odstartována o mnoho let dříve, v roce 2005. Podobností s českou realitou byla skutečnost, že ani na Slovensku nebyla reforma důsledně projednána se sociálními partnery, což může vést u klíčových reformech k riziku jejich rychlému konci po změně vládní většiny.

Slovenská reforma z roku 2005 zavedla druhý pilíř důchodového systému a v současnosti tak stojí na třech pilířích. Razantní změna spočívala v tom, že si nově Slováci mohli při zapojení do druhého pilíře odevzdávat polovinu z odvodů do prvního pilíře a přenést je do pilíře druhého. Celkově získali možnost strádat ve druhém pilíři hned 9% na vlastním důchodovém účtu u šesti různých společností, jež službu poskytují. Razantní odliv finančních prostředků z prvního pilíře vedl k jeho nestabilitě a výrazným ztrátám, jež způsobily nedostatek financí v jeho rámci.

Zmíněných 9% se totiž rozhodlo převést na vlastní účet větší počet strádatelů, než se při přípravě legislativní úpravy předpokládalo. Zároveň se ukázalo, že procenta zvolená pro odklon do nově ustaveného druhého pilíře jsou příliš vysoká a narušují stabilitu a funkčnost pilíře prvního, který je, i přes snahu snížit jeho důležitost, stále klíčovým ve vyplácení penzí. Třetí pilíř v rámci slovenského systému pak reprezentuje dobrovolný doplňkový systém umožňující daňové odpočty.

Kromě zavedení druhého pilíře, stanovila reforma u našich východních sousedů důchodový věk na 62 let s prognózou budoucího navázání na naději dožití. Platí také nutnost spoření stanovená na minimálně 15 let.

Jak již bylo naznačeno výše, reforma nebyla v rámci slovenské politické scény dostatečně prodiskutována a dochází k rozepřím ohledně její budoucí podoby. Premiér

²⁰⁴ Washingtonský konsensus - Pod pojmem washingtonský konsensus se skrývá soubor ekonomických pravidel formulovaných Johnem Williamsonem v roce 1989. Mezi základními myšlenkami obsaženými ve Washingtonském konsensu nalezneme priority jako liberalizace obchodu, deregulace, privatizace či monetarismus.

Fico se chystal druhý pilíř zrušit. K tomuto kroku, na rozdíl od sousedního Maďarska, nedošlo. Slovinci se ale museli smířit s výrazným snížením odvodů do druhého pilíře z 9% na 4%. Současně v zájmu stabilizace I. pilíře bylo umožněno pojištěncům z II. pilíře vystoupit. Situace na Slovensku ukázala, jaké důsledky může přinést oslabení průběžného systému.

Spojené království Velké Británie a Severního Irska

Na rozdíl od severských států je Británie vnímána jako země s nízkým standardem sociální politiky a malou mírou solidarity. Jedná se i zemi, jež opustila ideu welfare state už během vlády Železné lady Margareth Thatcher v 70. letech, kdy se Británie vydala cestou ekonomického liberalismu a omezila výdaje na sociální stát. Od té doby nastaly v tvrdém britském systému změny, přesto je malá míra sociální solidarity a velká míra liberalismu osobní odpovědnosti pro Spojené království charakteristická. Země je také jednou z těch, které se snažily o privatizaci důchodů již před několika desítkami let a přistoupily na přesun finančních prostředků na důchody z kompetence státu do soukromého sektoru, kde jsou peníze střeženy v rámci soukromých důchodových plánů.²⁰⁵

Přestože byly především za vlády Tonyho Blaira učiněny pokusy o zmírnění tvrdého britského systému, stále zůstává v rámci Evropy jednou ze zemí, jejíž systém je postaven na velmi nízkém státním důchodu a téměř nezbytnosti, kterou představují pilíře doplňující. Občané jsou dlouhodobě vedeni ke spoření mimo první pilíř a systém stojí na malé míře solidarity. S ohledem na nízké částky, které jsou vypláceny v rámci státního důchodu, nepřekvapí, že Britové jsou často členy důchodového pojištění či mají vlastní důchodový účet.

Státní důchod je ve Velké Británii jednotný a představuje částku 144 liber za týden v roce 2012.²⁰⁶ Pokud však člověk odpracuje méně než 30 let / 35 let, dojde ke snížení této částky. V celkovém objemu je pak důležité zmínit, že v zemi se na důchody vydává pouze 5,4% HDP²⁰⁷, což je asi o 2% pod průměrem států OECD a o téměř 7% méně

²⁰⁵ MUSIL, Libor. *Vývoj sociálního státu v Evropě: čítanka z historie moderní evropské sociální politiky*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 1996, s. 188. ISBN 80-85765-62-4.

²⁰⁶ INDEPENDENT.CO.UK, *What will the changes mean for you* (dostupné z Independent.co.uk/news/uk/politics/pensions/qa/just/what-will-the-changes-mean-for-you-8451460.html, přístup 17. 3. 2013).

²⁰⁷ OECD, *Pensions at a glance 2011: Retirement – income systems in OECD countries*, s. 1 (dostupné z <http://www.oecd.org/unitedkingdom/47273227.pdf>, poslední přístup 20. 4. 2013)

než jaké jsou výdaje ve Francii²⁰⁸. Není s podivem, že obě země, Francie a Británie, stojí od vstupu druhé jmenované do Evropských společenství v roce 1973, každá na opačné straně. Zatímco Francie je dlouhodobě příznivcem sociálního pojetí Evropy, její protivník z ostrovů se staví proti myšlence výraznějšího zapojení Evropské unie do sociálních otázek. Postoj Británie je v tomto směru srovnatelný snad jen se sousedním Irskem, které je taktéž známo velkou mírou liberalismu a nízkou mírou státem garantovaných sociálních jistot.

Konkrétní věkové parametry pro vstup do důchodu jsou v současné době stanoveny na 65 let pro muže a 60 let pro ženy. V rámci celoevropského trendu srovnávání odchodu do důchodu pro obě pohlaví, se věkové hranice do roku 2020 vyrovnají a na příslušníky obou pohlaví budou aplikována stejná pravidla. Do budoucna se v zemi počítá s růstem penzijního věku až na 68 let, přičemž možnost vyplácení předčasného důchodu v zemi neexistuje.

Tabulka č. 21 - % DPH vydávané na důchody (v %)

% DPH vydávané na důchody	1990	1995	2000	2005	2010
Francie	10.8	12	11.8	12.3	13.5
Německo	9.7	10.7	11.2	11.5	10.2
Slovensko	x	6.3	6.3	6.2	6.6
Švédsko	7.7	8.2	7.2	7.6	9.6
Velká Británie	4.8	5.4	5.3	5.6	6.7
Česká republika	6.1	6.3	7.5	7.3	7.1

Zdroj: OECD, *Pensions at a Glance 2011: Retirement-Income Systems in OECD and G20 Countries, 2011* (dostupné z www.oecd.org/els/social/pensions/PAG, poslední přístup 20. 4. 2013).

Tabulka č. 22 - Základní atributy vybraných penzijních systémů

	Věk odchodu do důchodu	Možnost předčasných důchodů	Nutná doba pojištění
Francie	65	ano	40
Německo	67	ano	15
Velká Británie	68	ne	39/44
Slovensko	59,5 / 62	ano	10
Švédsko	65	ano	
Česká republika	65-x	ano	35

Zdroj: OECD, *Pensions at a Glance 2011: Retirement-Income Systems in OECD and G20 Countries, 2011* (dostupné z www.oecd.org/els/social/pensions/PAG, poslední přístup 10. 5. 2013).

²⁰⁸ OECD, *Pensions at a glance 2011: Retirement – income systems in OECD countries*, s. 1 (dostupné z <http://www.oecd.org/france/47272404.pdf>, poslední přístup 20. 4. 2013)

Tabulka č. 23 - Zvyšování penzí při pozdějším odchodu do důchodu

Zvyšování penzí při pozdějším odchodu do důchodu	
Francie	ano, 5% za každý rok po překročení kvalifikujících podmínek
Německo	ano, 6% za každý rok
Velká Británie	ano, 10,4% za rok
Švédsko	ano, 6,5% za rok
Slovensko	ano, 0,5 % za každých 30 dnů*
Česká republika	ano, 1,5 % za každých 90 dnů**

Zdroj: OECD, *Pensions at a Glance 2011: Retirement-Income Systems in OECD and G20 Countries, 2011* (dostupné z www.oecd.org/els/social/pensions/PAG, poslední přístup 20. 4. 2013).

* Zdroj: SOCPPOINT.SK, heslo *Starobný dôchodok* (dostupné z <http://www.socpoint.sk/zvysenie-dochodku-po-jeho-priznani/1286s#Zv%C3%BD%C5%A1enie>, přístup 12. 4. 2013).

**Zdroj: CSSZ.CZ, heslo *Odchod do starobního důchodu* (dostupné z <http://www.cssz.cz/cz/o-cssz/informace/zivotni-situace/obcan/odchod-do-starobniho-duchodu.htm>, přístup 11. 4. 2013).

Tabulka č. 24 - Prognóza počtu obyv. nad 60 let, 2050 (střední varianta)

Prognóza počtu obyv. nad 60 let, 2050	
Francie	30,5%
Německo	37,5%
Velká Británie	29,6%
Švédsko	30,6%
Slovensko	34,9%
Česká republika	34,2%

Zdroj: ESA.UN.ORG, tabulky *Prediction of population in 2050* (dostupné z <http://esa.un.org/wpp/unpp/p2k0data.asp>, přístup 17. 3. 2013).

2.4 Aktéři důchodové politiky v ČR

V této kapitole bude provedena rychlá analýza hlavních aktérů²⁰⁹, kteří aktivně vstupují do řešení problémů nebo jsou řešením problémů dotčeni (viz Tabulka č. 25). Mezi aktéry²¹⁰ sociální politiky můžeme zařadit státní moc a správu, politické strany, samosprávu, veřejnou správu, média, profesní komory, odbory, nátlakové skupiny, firmy, neziskové organizace, církve, svépomocná sdružení a občany. Jak velkou moc jednotliví mají aktéři a kdo může významně ovlivňovat sociální politiku v oblasti důchodového zabezpečení je uvedeno v následující analýze aktérů. V následující tabulce je vyznačena moc, zájem a dopad řešení na jednotlivé aktéry. Jelikož je odhad subjektivním hodnocením, je vyznačena spolehlivost odhadu. V prvním sloupci je zaznamenán aktér, v druhém jakou mocí disponuje (malou, střední velkou), ve třetím

²⁰⁹ VESELÝ, A., NEKOLA, M. (Eds.) *Analýza a tvorba veřejných politik: přístupy, metody a praxe*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007, s. 228-30 ISBN 978-80-86429-75-5.

²¹⁰ Za aktéra je považován ten, kdo je schopen svým jednáním ovlivňovat sociální politiku.

zda má snahu řešit problém (malý, střední, velký) a ve čtvrtém, jaký je jeho postoj k řešení problému (kladný, neutrální, záporný). Spolehlivost odhadu je dána následujícími symboly:

/ spolehlivý

? vcelku spolehlivý

?? informovaný odhad

??? jen odhad

Tabulka č. 25 – Matice aktérů

Aktér	Moc		Zájem na řešení problému		Postoj	
	odhad	spolehlivost	odhad	spolehlivost	odhad	spolehlivost
státní moc a správa	+++	/	+	??	0	?
politické strany	+++	/	++	??	+	?
média	++	/	+	?	0	/
odbory	++	?	+++	?	+	?
finanční skupiny	+	?	+	/	0	/
experti	+	?	+++	?	+	/
občané	+	/	+++	?	+	??

Zdroj: autorka

Státní správa

- nejvýznamnějším aktérem je MPSV, řídí a kontroluje výkon státní správy
- zajišťuje úkoly, které vyplývají z mezinárodních smluv a úkoly související s rozvojem sociálního zabezpečení
- zřizuje posudkové komise, které posuzují zdravotní stav občanů
- řídí ČSSZ a vede pro ni potřebnou evidenci
- od roku 2002 MPSV pravidelně předkládá pojistněmatematickou zprávu o sociálním pojištění, jejímž smyslem je zhodnotit vývoj důchodového systému v minulém období, vyvodit závěry a přeložit doporučení pro následující roky
- Ministr práce a sociálních věcí, který stojí v čele MPSV obvykle bývá členem některé vládní strany popř. je některou z vládních stran nominován (z čehož vyplývá jeho loajalita k dané politické straně), je oprávněn odstraňovat tvrdosti, které se mohou vyskytnout při provádění sociálního zabezpečení
- MF ČR je nutné zahrnout mezi aktéry z důvodů financování důchodů ze státního rozpočtu
- ČSSZ především vede registr pojištěnců, rozhoduje o výši dávek důchodového pojištění a následně je vyplácí (jak v ČR, tak i do zahraničí)

- jedná před soudem v řízení o přezkoumání rozhodnutí
- zajišťuje podklady pro posouzení zdravotního stavu
- řídí a kontroluje OSSZ
- OSSZ rozhodují ve sporných případech
- o pokutách za nesplnění povinností zaměstnavatelů a OSVČ v sociálním zabezpečení
- vymáhají pohledávky na dávkách důchodového pojištění, vedou potřebnou statistiku aj.²¹¹
- soudy dohlíží na dodržování zákonnosti

MPSV

Z výše uvedeného je patrné, že velký vliv na podobu penzijního zabezpečení má MPSV jakožto hlavní orgán státní správy, který má na starosti řízení. V první pojistněmatematické zprávě z roku 2002 MPSV konstatuje, že demografický vývoj je nepříznivý a vliv zahraniční migrace na strukturu a velikost obyvatel ČR je zanedbatelný. **Výše průměrného důchodu k průměrné mzdě klesala.** Nezaměstnanost se od roku 1997 zvyšuje, za rok 2001 se odhaduje míra nezaměstnanosti 8,9 %. Za rizikovou skupinu jsou například označeny osoby nad 50 let, matky s dětmi a absolventi škol. **Ve zprávě je poukázáno na nerovné postavení zaměstnanců a OSVČ.** Zatímco průměrný vyměřovací základ zaměstnanců odvádějící pojistné byl 13.472 Kč, u OSVČ činil průměrný vyměřovací základ 3.735 Kč, tedy pouhých 27,7 % částky, kterou hradí zaměstnanci. Pokud by OSVČ platily pojistné ze stejného vyměřovacího základu jako zaměstnanci, **důchodový účet by mohl být v přebytku,** protože by se vybralo o 20 mld. Kč navíc. Deficit účtu v roce 2001 byl 18 mld. Kč. Zpráva konstatovala, že od 1997 je důchodový systém v deficitu a doporučovala stanovit minimální vyměřovací základ pro OSVČ, aby nemohli odvádět do systému méně než zaměstnanci s minimální mzdou. Pro hodnocení průměrného důchodu **navrhovala využít průměrného vyměřovacího základu pro pojistné místo průměrné mzdy,** která nepostihuje OSVČ do systému. Dále doporučila reagovat na demografický vývoj zvýšením věkové hranice odchodu do důchodu nebo snížit výši důchodů (popř. zavést oboje), aby bylo možné udržet kontrolu nad výdaji v důchodovém systému. Pokud by měl **být posílen princip zásluhovosti,** bylo by nutné omezovat podíl základní

²¹¹ ARNOLDOVÁ A., *Sociální zabezpečení I.* Praha: Grada, 2012, s. 16-18. ISBN 978-80-247-3724-9.

výměry, zvyšovat redukční hranice a zavést maximální vyměřovací základ pro placení pojistného.²¹²

V 2004 přeložilo MPSV v pořadí druhou pojistněmatematickou zprávu, ve které se konstatuje mírný pokles absolutního počtu osob starších 64 let oproti roku 2000. Obyvatelstvo ale bude nadále stárnout, vliv migrace je nevýznamný. Míra nezaměstnanosti v roce 2003 dosáhla úrovně 9,9 %, což mělo za následek snížení počtu plátců pojistného. Byl evidován výrazný nárůst nově přiznaných důchodů. Podíl OSVČ se pozvolna zvyšuje, od roku 2001 jich přibylo o 0,4 %. V roce 2003 činil průměrný vyměřovací základ 14.385 Kč, OSVČ platily pojistné z průměrného vyměřovacího základu 4.035 Kč. **Zaměstnanci tak výrazně dotují OSVČ** v důchodovém systému. Podíl vyměřovacího základu pro odvod pojistného (zaměstnanci a OSVČ) **klesl oproti roku 2000 z 85 % na pouhých 82 %**. Ve zprávě je opět poukazováno na výrazný nepoměr mezi zaměstnanci a OSVČ v důsledku zavedení maximálního vyměřovacího základu pro OSVČ, zatímco zaměstnancům žádná maximální hranice nebyla stanovena. Zpráva upozorňuje na to, že pokud se zavedl maximální vyměřovací základ pro zaměstnance ve výši čtyřnásobku průměrné mzdy, výsledkem by bylo snížení příjmů do státního rozpočtu o 5 mld. Kč. Výpadek by byl částečně eliminován zvýšeným výběrem daně z příjmů. V roce 2003 byl **deficit důchodového účtu 17,5 mld. Kč**. Oproti roku 2002 téměř ztrojnásobil počet přiznaných dočasně krácených starobních důchodů, o 33 % se zvýšil počet přiznaných trvale krácených starobních důchodů. Zřejmě v důsledku zvyšující se nezaměstnanosti a očekávaných změn od 1. ledna 2004, které zpříšňují podmínky pro odchod do důchodu. **Výše důchodů zaostává za vyšší mezd**, a to především proto, že valorizace sleduje především růst životních nákladů, nikoliv růst mezd. MPSV varuje, že ČR je vázána také mezinárodními smlouvami, které je nutné dodržovat. Konstatuje, že vzhledem ke skutečnosti, že nově přiznané starobní důchody od 1. ledna 2004 budou dosahovat pouze **43 % náhradového poměru k čisté mzdě**, ČR přestane plnit kritéria Úmluvy č. 128.²¹³ Očekávanou situaci lze napravit zvýšením první redukční hranice od roku 2004 ze 7.500 Kč na 8.000 Kč, od roku 2005 na 8.600 Kč. Další možností je

²¹² MPSV.CZ, *Pojistněmatematická zpráva o sociálním pojištění, 2002* (dostupné z http://www.mpsv.cz/files/clanky/1356/zprava_2002.pdf, přístup 10. 4. 2013).

²¹³ Úmluva o invalidních, starobních a pozůstalostních dávkách, 1967 byla podepsána v Ženevě na Generální konferenci mezinárodní organizaci práce. ČR ratifikovala jen část týkající se starobních důchodů. Úmluva vyžaduje starobní důchod v min. výši 45 % ke mzdě.

zvýšení důchodů o 250 Kč, náklad by činil 19 mld. Kč. Dle zhodnocení dosavadního vývoje a provedených projekcí do budoucna vyplývá, že důchodový **system lze dlouhodobě stabilizovat kontinuálními úpravami**. Je ale možné, že se významným způsobem zvýší výdaje. Věková hranice odchodu do starobního důchodu by se měla postupně zvyšovat, ale **maximálně do 67 let** věku, další zvyšování by bylo velice nespravedlivé vůči současné mladé generaci.²¹⁴

V pojistněmatematické zprávě z roku 2008 MPSV uvádí, že počet osob ve věku 65 let a vyšším mírně vzrostl. Naopak míra nezaměstnanosti poklesla, dosáhla úrovně 7,9. Od roku 2004 byl zaznamenán **nárůst počtu OSVČ platící pojistné** jako důsledek změny právní úpravy, neboť od 1. ledna 2004 musí tyto osoby platit pojistné, pokud se jejich činnost považuje za hlavní, i když nevykazují příjem. Vyměřovací základ OSVČ si určují samy, ale nesmí být nižší než stanovené minimum²¹⁵ a než 50 % jejich příjmů po odečtení výdajů na jejich dosažení. Podíl OSVČ na počtu pojištěnců se tak zvýšil na 15,3 %. V roce 2005 byl průměrný vyměřovací základ zaměstnanců 17.081 Kč, u OSVČ 5.914 Kč. Přijatá legislativní úprava má zabránit těmto osobám chudobě ve stáří. Neopomíjí **nerovné postavení zaměstnanců a OSVČ**, kdy zaměstnanci nemají stanovenou maximální hranici vyměřovacího základu. **Od roku 2004 je důchodový účet v přebytku**. V roce 2004 přesáhly příjmy výdaje o 10,6 mld. Kč a v roce 2005 byl zaznamenán přebytek 8,9 mld. Kč. Počet osob pobírající důchod se i nadále zvyšuje. Kladně měla hodnocen vývoj relace starobního důchodu k průměrné čisté mzdě, která se zvýšila a činila 53,9 %. ČR splnila kritéria mezinárodních smluv. V závěru zprávy je konstatováno, že zejména vzhledem k prodlužující se délce pobírání důchodů, je při současných parametrech systém dlouhodobě neudržitelný a bude nutné zvyšování věku odchodu do důchodu. Důležitou roli přitom hraje zaměstnanost, která může zčásti omezit nutnost redukce zvyšující se doby pobírání důchodu. Problémem je i nízká porodnost, jež vede k vymírání obyvatelstva. **Je zapotřebí provést reformu důchodového systému**. MPSV připravilo na základě výsledků Bezděkovy komise **Dohodu politických stran o dalším pokračování důchodové reformy**, která obsahovala několik tezí, jež měly být závazné pro politické strany. Ty je

²¹⁴ MPSV.CZ, *Pojistněmatematická zpráva o sociálním pojištění*, 2004 (dostupné z http://www.mpsv.cz/files/clanky/1357/zprava_2004.pdf, přístup 7. 3. 2013).

²¹⁵ V roce 2006 činilo minimum pro OSVČ 4.709 Kč měsíčně, pokud ji vykonávaly jako hlavní činnost a 1.884 Kč měsíčně, pokud ji vykonávaly jako vedlejší činnost.

ale **neakceptovaly** a dohoda nakonec nebyla podepsána.²¹⁶

Prozatím poslední pojistněmatematická zpráva vydalo MPSV v roce 2012. Obsahuje změny, které byly přijaty za minulé období. **Konstatuje, že deficit důchodového účtu dosáhl v roce 2011 rekordních 39,5 mld. Kč.** Počet důchodců se oproti minulému období opět zvýšil, ale relace průměrného důchodu k průměrné čisté mzdě byla 54,8 %, což lze hodnotit kladně z pohledu životní úrovně důchodců. Ve zprávě je rovněž uvedeno, že dosud bylo v ČR téměř 95 % důchodů vypláceno státem a **zavedení II. pilíře zdůvodňuje jako nutné** ke snížení rizika pro důchodce.²¹⁷ Zpráva obsahuje různé modelové situace celé populace, které mají **dokázat výhodnost II. pilíře pro 50 % pojištěnců.**²¹⁸

Po prostudování této, prozatím poslední pojistněmatematické zprávy, se nabízí otázka, zda jejím jediným cílem není přesvědčit občany, zejména mladou generaci, ke vstupu do II. pilíře. Modelové analýze výhodnosti II. pilíře věnuje opravdu velký prostor. Je evidentní, že MPSV je poplatné ministrovi, který v té či oné době ministerstvo řídí. Dokud vládla ČSSD, ve zprávách MPSV je významným způsobem apelováno na nerovné postavení zaměstnanců a OSVČ, tento tlak za pravicových vlád není tak silný. Rozdíl v přístupu lze nalézt v možnosti stabilizace I. pilíře, kdy MPSV tuto možnost již zcela zavrhuje, za jediné řešení považuje zavedení II. pilíře, na rozdíl od předchozích pojistněmatematických zpráv, kdy vládla v ČR levice, a ve zprávě bylo konstatováno, že je stabilizace I. pilíře reálná.

Expertí na sociální politiku

- jsou schopni analyzovat problém, upozornit na silné a slabé stránky
- mohou svými postoji ovlivňovat rozhodování
- názory expertů bere politická reprezentace většinou vážně

Odbory

- hájí zájmy svých členů, představitelem je ČKMS, jako největší odborová konfederace v ČR
- jednájí jménem svých pracovníků, které zastupují

²¹⁶ MPSV.CZ, *Pojistněmatematická zpráva o sociálním pojištění*, 2006 (dostupné z http://www.mpsv.cz/files/clanky/3284/zprava_2006.pdf, přístup 14. 4. 2013).

²¹⁷ Zmíněné riziko však není blíže specifikováno.

²¹⁸ Za celou populaci se přitom považují jedinci, kterým bylo v roce 2012 18 let a v budoucnu jim bude přiznán standardní starobní důchod.

- jsou členem Tripartity²¹⁹, mají pravomoc jednat s nejvyššími představiteli státu
- vyjadřují se mimo jiné i k sociálním otázkám, politice zaměstnanosti apod.
- mohou se podílet na realizaci sociálně-politických opatření
- v případě nespokojenosti pořádají demonstrace či stávky

Historie odborů sahá do 19. století. V té době mezi jejich hlavní cíle patřilo zajištění bezpečnosti při práci, omezování práce dětí a úprava pracovních hodin. Dodnes se celosvětově 1. května slaví svátek práce, čímž si připomínáme stávku zaměstnanců, kterou bylo v Chicagu v roce 1886 dosaženo osmihodinové pracovní doby. V tehdejší Československu byl přijat zákon č. 91/1918 Sb., čímž se země stala prvním státem, kde byla deklarace osmihodinové pracovní doby začleněna do právních předpisů. V Rakousku – Uhersku byl v roce 1870 schválen zákon o koaliční svobodě, s jehož přijetím jsou spojeny počátky působení odborů na našem území.²²⁰ Teprve od té doby, následkem mnoha demonstrací dělnických tříd, bylo všemožným sdružením odborového charakteru umožněno legální cestou hájit zájmy zaměstnanců.²²¹

V dnešní době nejznámějším spolkem odborů je Českomoravská konfederace odborových svazů, která je „*největší odborovou centrálou v České republice. ČMKOS je dobrovolným, otevřeným a nezávislým demokratickým sdružením 29 odborových svazů, jehož posláním je ochrana mzdových, pracovních a životních podmínek a práv zaměstnanců.*“²²² <http://www.cssd.cz/ke-stazeni/volebni-programy/volebni-program-cssd-pro-volby-1/>

ČMKOS je oprávněna se účastnit tzv. schůzí tripartity, během kterých společně s vládou České republiky a se zástupci zaměstnavatelů projednávají stěžejní problémy sociálních a hospodářských oblastí života, jejich cílem je mimo jiné i zaručit sociální mír v zemi. Velmi obdobně fungují i organizace tohoto typu v ostatních evropských státech.²²³

Odbory pravidelně vyjadřovaly na schůzích tripartity svoji nespokojenost s reformou penzí, jakou předložila vláda a během posledních let pořádaly několik protestních akcí a demonstrací proti současné vládě Petra Nečase. Ostře se ohradily k zavedení dalšího

²¹⁹ Rady hospodářské a sociální dohody ČR, jejíž součástí jsou odbory, zaměstnavatelé a vláda.

²²⁰ CMKOS.CZ, *Historie odborů* (dostupné z http://oszptns.cmkos.cz/doc/Historie_Odboru_foto.pdf, přístup 7. 3. 2013).

²²¹ CMKOS.CZ, *Historie odborů* (dostupné z <http://www.cmkos.cz/o-nas/historie/158-3/historie-odboru>, přístup 7. 3. 2013).

²²² CMKOS.CZ, heslo Českomoravská konfederace odborových svazů (dostupné z <http://www.cmkos.cz/>, poslední přístup 3. 5. 2013).

²²³ CMKOS.CZ, heslo *Tripartita* (dostupné z <http://www.cmkos.cz/o-nas/vnejsi-pusobeni/tripartita>, přístup 7. 3. 2013).

soukromého pilíře a vyvedení 3 % pojistného z průběžného systému, který je již dnes oslaben. Upozornily na situaci v Maďarsku a na Slovensku, kde byl II. pilíř zaveden a zanedlouho obě země čelily problémům. Odbory vládě vytýkaly především to, že je nevýhodný pro většinu občanů. Bohatší lidé si mohou na důchod šetřit i bez zavedení dalšího pilíře a pro ostatní lidi nepředstavuje další pilíř řešení, neboť často nemají navíc 2 % z platu, tedy ani z čeho šetřit. Odvolávaly se na situaci v III. pilíři, do něhož občané v roce 1996 průměrně zasílali 3,2 % ze své průměrné hrubé mzdy, zatímco v současnosti jen 2,2 %. Odbory vznesly mnoho zásadních připomínek k důchodové reformě včetně svého návrhu na řešení situace v důsledku nálezu Ústavního soudu.²²⁴

ČMKOS představila vládě i veřejnosti vlastní důchodovou reformu. Odmítá zavedení dnes již schváleného II. pilíře. Místo toho požadovala reformu stávajícího penzijního připojištění se státním příspěvkem, pro občany výhodnější a s výrazně nižšími náklady v porovnání se zaváděním II. pilířem, neboť má již vybudovanou infrastrukturu. Státní příspěvek by byl ve výši jedné třetiny příspěvku odváděného zaměstnancem, který by si stanovil rozmezí mezi 3 % až 9 % procenty vyměřovacího základu. Výsledkem by byla vyšší penze, než jakou prosazuje vláda.²²⁵ Vytvořením podmínek pro zaměstnanecké penzijní plány by umožnilo občanům vykonávající namáhavé a rizikové práce předčasný odchod do důchodu.

Občané

- přímo se jich dotýkají všechna rozhodnutí, která jsou přijata
- mají nedostatek informací, často nerozumějí problematice, ani složitým zákonům
- jsou pasivními konzumenty v systému důchodového zabezpečení
- mohou své postoje vyjádřit v různých anketách, výzkumech
- směřování sociální politiky mohou ovlivňovat nepřímo výběrem svých zástupců do Parlamentu ČR
- prakticky ale nemají velkou možnost ovlivňovat, jakým směrem se bude důchodový systém ubírat

Občané jako jednotlivci nemají v podstatě žádnou moc jak ovlivnit podobu penzijního systému. Proto mnohdy zakládají alespoň různá občanská sdružení. Jsou zcela závislí

²²⁴ CMKOS.CZ, *Českomoravské konfederace odborových svazů k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění* (dostupné z http://www.cmkos.cz/data/articles/down_2829.pdf

²²⁵ <http://www.cmkos.cz/studie-ekonomicke-analyzy-prognozy/3444-3/vize-cmkos>, přístup 7. 3. 2013).

na rozhodnutí jednotlivých vlád a hlasování poslanců při přijímání zákonů. Mohou se vyjadřovat pomocí petic, protestních akcí, demonstrací, stávek aj. Dá se říci, že těchto svých práv využívají, i když zdaleka ne v takové míře, jaká je běžná ve Francii, která je známá mohutnými demonstracemi a podobnými občanskými aktivitami. Lidé v ČR vyvolávají spíše dojem, že po letech skandálů naší politické reprezentace, nevěří v obrat k lepšímu, a tudíž se příliš neangažují.

Penzijní fondy

- sledují své vlastní zájmy
- jde jim primárně o zisk

Penzijní fondy, jakožto subjekty zřízené k podnikání, mají jednoznačně primární zájem o zisk, což vyplývá ze samotné podstaty podnikání dle Obchodního zákoníku (zákon č. 513/1991 Sb.) Bylo by naivní se domnívat, že jim jde o blaho občanů, nejedná se o žádné charitativní spolky. V tom nejlepším případě si lze představit situaci, že vydělají všechny zúčastněné strany, jak penzijní fondy, tak stát i občané. Prozatím tomu ale nic nenasvědčuje.

Média

- mezi nejmocnější patří masová média především televize a internet
- plní roli prostředníka mezi politickou mocí a veřejností
- mají velkou moc v ovlivňování veřejnosti
- mohou se vyjadřovat prakticky ke všem problémům
- nelze se spolehnout na jejich objektivitu a serióznost
- upřednostňují své vlastní zájmy nad veřejným zájmem
- vzhledem k tomu, že jsou většinou soukromá, jejich největším zájmem je sledovanost a z ní plynoucí zisk
- v pozadí většiny médií stojí konkrétní osoby (majitelé), kteří přímo ovlivňují, jaké informace a jakou formou budou veřejnosti prezentovány
- nemají prakticky žádnou odpovědnost
- dříve seriózní média stále více svá zpravodajství bulvarizují

Současná média velmi ovlivňují především veřejné mínění výběrem tématu, jemuž je věnován prostor a jeho prezentací. Vše ovlivňují jednak majitelé médií a jejich vazby na finanční skupiny, politiky aj. Zejména podle těchto kritérií jsou vybíráni často

i hosté do různých pořadů. Média mají v dnešní společnosti silnou moc, ovšem zájem na řešení problému důchodů je nejspíše nulový.

Mezi aktéry lze zařadit další, například profesní organizace, neziskové organizace, církve, občanská sdružení aj. V otázce ovlivňování problematiky důchodů, se nelze věnovat všem aktérům, proto byly vybrány jen někteří z nich – u kterých je předpoklad, že ovlivňují oblast důchodové politiky významnějším způsobem. Poslední aktéři, jimiž bude věnován v rámci práce prostor, jsou reprezentanti politické scény, kteří drží v rukou hlavní nástroje, jimiž lze podobu penzijního systému ovlivňovat.

Politická reprezentace

- oblast důchodů je zakotvena v několika zákonech, především v zákoně č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění a organizace důchodového zabezpečení je dána zákonem č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, vliv Parlamentu ČR je nesporný
- Parlament ČR schvaluje státní rozpočet
- politické strany vedou diskuze o podobě důchodového zabezpečení
- problém důchodového zabezpečení je součástí volebních programů politických stran
- pokud je politická strana u moci, snaží se realizovat svoji vizi sociální politiky
- vláda

Politické strany disponují velkou mocí. Podrobnější analýza bude věnována právě jim, neboť jako zákonodárnou významným způsobem ovlivňují podobu důchodového zabezpečení. Budou analyzována poslední tři volební období se zaměřením na jejich volební programy, resp. jak se těmito politickým stranám daří prosazovat svůj volební program v oblasti důchodů a zda ho dodržují.

Politické strany jednájí na základě mandátu, který obdržely od svých voličů. Každá politická strana před volbami zveřejňuje svůj volební program, účelem je přilákat co nejvíce voličů. Obsahuje nejdůležitější vytýčené cíle, které strana slibuje splnit, pokud bude zvolena s dostatečným počtem hlasů do Poslanecké sněmovny. Následující analýza se věnuje chování jednotlivých stran z pohledu naplňování té části volebních programů, která se týká oblasti důchodů.

ODS

ODS se řadí k liberálním stranám. Vznik liberalismus je spojován s J. Lockem, který v 17. století prosazoval svobodu, individualismus a nedůvěru v přílišné státní moci.²²⁶ Po roce 1989 v rámci demokratických procesů začaly ve střední Evropě vznikat liberálně orientované strany. ODS vznikla v roce 1991, do jejího čela byl v roce 1997 zvolen Václav Klaus. Strana doposud patří k nejvýznamnějším politickým stranám. Sama sebe prezentuje jako liberálně konzervativní stranu. Ve svém programu klade důraz na svobodu jednotlivce, volný trh, soukromé vlastnictví, nízké daně, snižování byrokracie, individuální zodpovědnost, solidaritu zodpovědných, ochranu soukromí, malý a bezpečný stát a nezadluženou budoucnost.²²⁷

V roce 2002 představila svůj volební program heslem: „*Jistotu ve stáří.*“ V programu se dočtete následující. Nestačí malé změny, je zapotřebí **provést nevyhnutelný radikální řez** a tato změna vyžaduje odvalu a **podporu nás všech, jinak ji nelze realizovat**. Odměnou bude větší svoboda rozhodování, bude na výběr z celé řady variant důchodového zabezpečení. Nakonec **lidé budou platit méně, ale získají více**. „*Reforma musí postupovat:*

- 1. změnou parametrů stávajícího systému – tj. úpravou věku odchodu do důchodu v návaznosti na prodlužující se délku života, změnami způsobů valorizace důchodů, změnami v zápočtu tzv. náhradních dob pojištění, což sníží deficitnost současného systému a zlepší jeho financovatelnost;*
- 2. uskutečněním zásadní systémové změny, včetně zabezpečení plynulého přechodu od systému starého k novému.“*

Starší občané byli ujišťováni, že jich se změny nedotknou a mladým lidem vysvětleno, že každý se musí na stáří dlouhodobě připravovat a zabezpečit se sám. Stát občanům zajistí pouze přesně definovaný minimální životní standard formou **jednotné výše důchodu pro všechny**. Lidé budou platit nižší pojistné do průběžného systému. Další příjem ve stáří bude záviset výlučně na chování každého jednotlivce, jakým způsobem se zabezpečí (životními pojistkami, penzijním připojištěním, investicemi). Tím, že se

²²⁶ HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L., *Politické strany: původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě*. Grada, 2010, s. 126. ISBN 978-80-247-3192-6.

²²⁷ ODS.CZ, heslo *Základní informace o Občanské demokratické straně* (dostupné z <http://www.ods.cz/o-nas>, přístup 3. 3. 2013).

sníží solidarita a zvýší se zásluhovost, **dojde ke zvýšení příjmů důchodců**. Generace, která se blíží k důchodovému věku, nebude reformou poškozena.²²⁸

Ve volebním programu v roce 2006 strana opět poukazovala na nutnost reformy důchodového systému. Navrhovala snížení odvodů na sociální pojištění o 8 % a rovný důchod v minimální výši pro všechny. Ostatní příjem ve stáří bud záležitostí každého jednotlivce. Rozšíří se svoboda volby, sníží se administrativní náklady a přerozdělování a podpoří se ekonomický růst. Pro současné důchodce a občany blížící se důchodovému věku se nic nezmění, každý rok jim budou k 1. lednu důchody valorizovány. Reforma bude financována z privatizačních výnosů a bude se plně vztahovat na ročníky 1976 a mladší. Lidem narozeným před rokem 1976 bude vypočítán důchod jako kombinace stávajícího výpočtu důchodu a státem zaručeným důchodem, který bude doplněn o bonus za vychované děti, což znamená posílení mezigenerační solidarity. Ekonomicky aktivním občanům bude umožněno část svých měsíčních odvodů (max. 10 %) poskytnout svým rodičům nebo lidem, kteří je vychovali. Zvýší se státní podpora u penzijního připojištění. Reforma podle ODS:

- státem zaručený rovný důchod
- bonus za vychované děti
- dobrovolné důchodové připojištění nebo jiné spoření²²⁹

Ve volebním programu v roce 2010 představila strana ODS důchodovou reformu jako výzvu pro budoucnost. Současný průběžně financovaný důchodový přirovnala k hazardní hře typu letadlo, a že dnešní čtyřicátníci budou žít ve stáří v chudobě. Důchodový systém je nutný reformovat a **chceme dosáhnout co nejširší politické shody**, aby tak zásadní změny měly dlouhodobý charakter. Předpokladem spuštění reformy je dostatečná finanční rezerva vytvořená z příjmů z privatizace. Za tímto účelem byl již vytvořen speciální účet. Návrh reformy se skládá ze tří pilířů:

- ponechat státem garantovaný průběžný systém
- zavedení fondového systému
- penzijní spoření

²²⁸ ODS.CZ, *Volební program 2002* (dostupné z http://www.ods.cz/docs/programy/program_2002.pdf, přístup 3. 3. 2013).

²²⁹ ODS.CZ, *Volební program 2006* (dostupné z http://www.ods.cz/docs/programy/program_2006.pdf, přístup 3. 3. 2013).

Možnost dobrovolného převodu 4 % důchodového pojištění do penzijního fondu s tím, že další 2 % si jedinec musí sám doplatit. Penzijní fondy budou pod přísným dohledem státu. Dále umožnit dobrovolně 1 % z důchodového pojištění rodičům (pěstounům) k posílení mezigenerační solidarity.²³⁰

Členové strany ODS v různých diskusích v médiích potvrzovali, že stárnutí obyvatelstva je závažný problém, prosazovali důchodovou reformu a zároveň varovali občany, aby nespolehnali na důchod, který jim bude vyplácen státem. Hovořili o potřebě prodlužování věku odchodu do důchodu, stejně tak jako o nutnosti individuálního spoření občanů, neboť podle jejich představy má být státem vyplácený důchod v budoucnu jen jakýmsi příspěvkem na přilepšenou, který rozhodně nebude stačit pro důstojný život ve stáří. Prosazovali tzv. „rovný důchod“ na úrovni pouhých 20 % průměrné mzdy, za toto stanovisko sklidila ODS řadu kritiky nejen od opozice. Vyzdvihovali myšlenku, že stát není zabezpečovací ústav a že každý jednatel je za svůj život zodpovědný. Kritizovali rostoucí výdaje na sociální politiku.

Čeští důchodci jsou v současnosti prý extrémně závislí na průběžném systému. Ve svém volebním programu členové strany ODS prosazovali především různé formy soukromého připojištění a připojištění na důchod a také fondové důchodové spoření, přičemž tvrdili, že vše bude pod kontrolou státu. „*Fondové hospodaření bude založeno na partnerství veřejného a soukromého sektoru a provozováno pod důsledným dozorem státu*“²³¹

ČSSD

ČSSD je typickou levicovou stranou. Původ sociálnědemokratických stran nalezneme v širokém socialistickém hnutí, které nabíralo na síle s nástupem průmyslové revoluce v průběhu 19. století. Preferovaly státní plánování a odmítaly tržní hospodářství. Jejich snahou bylo především vytvořit společnost bez významných sociálních rozdílů. Program sociálnědemokratických stran klade důraz na solidaritu, sociální spravedlnost a ochranu slabších. Jejich snahou je zmenšovat sociální rozdíly prostřednictvím progresivního zdanění a státní redistribuce. Současně se snaží zajistit ekonomický růst a cenovou stabilitu, stejně tak usilují o odstranění nezaměstnanosti a vysoké mzdy.

²³⁰ ODS.CZ, *Volební program 2010* (dostupné z <http://www.ods.cz/docs/programy/volebni-program2010.pdf>, přístup 3. 3. 2013).

²³¹ ODS.CZ, *Volební program 2009: řešení pro důstojné stáří* (dostupné z <http://www.ods.cz/volby2009/program/reseni-pro-dustojne-stari>, přístup 3. 3. 2013).

ČSSD se konstituovala postupně od sedmdesátých let 19. století a v devadesátých letech.²³² Obnova ČSSD po roce 1989 nebyla jednoduchá, v prvních svobodných volbách nezískala dostatek hlasů, podařilo se jí to až v roce 1992.²³³ Díky osobě Miloše Zemana její preference rostly, postupně získávala více příznivců a již po několik let je nejsilnější levicovou stranou v ČR.

ČSSD v roce 2002 představila svůj volební program s heslem „S lidmi pro lidi“, ve kterém odmítá snahu pravice prosazovat snižování solidarity mezi sociálními skupinami a stavět proti sobě ekonomicky aktivní a důchodce. V reformě důchodů slibuje prosazovat stabilizaci základního průběžně financovaného pilíře, aby všem občanům poskytoval standard ve stáří. I nadále bude podporovat dobrovolné penzijní připojištění, státem garantované, s možností příspěvku zaměstnavatele i státu. Klade důraz na zajištění zákonných nároků všem pojištěncům.²³⁴

O čtyři roky později ČSSD představila volební program s heslem „Jistota a prosperita“, ve kterém přislíbila občanům udržet sociální soudržnost ve společnosti zachování průběžného systému, který je založen na zásluhovosti i mezigerační solidaritě. Přitom vyslovila nutnost zvýšení složky zásluhovosti. Vyslovila podporu různým doplňkovým formám, které umožní zajistit se na stáří. Cílem je zajistit občanům 70 % jejich předdůchodových příjmů, aby byla zachována kvalita života seniorů. Z toho výše penze z průběžného systému by měla činit 55 %, přičemž nejnižší výměra důchodu má být vyšší než životní minimum. Navrhuje pravidelně valorizovat důchody (zdrojem příjmů mají být mimo jiné dividendy společnosti ČEZ). Strana chce více zapojit zaměstnavatele, vytvořit zaměstnavatelské penzijní připojištění. V I. pilíři musí být stejná pravidla pro stanovení výše pojistného i výměry důchodu a musí umožňovat odchod do důchodu až o pět let dříve.²³⁵

Také členové strany ČSSD viděli ve stárnutí populace značný problém, který je nutné řešit. Na rozdíl od ODS ale tvrdili, že Česká republika vydává na důchody minimálně o třetinu méně peněz nežli je evropský průměr a tudíž se neztotožňovali s představou

²³² HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L., *Politické strany: původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě*. Grada, 2010, s. 33-34. ISBN 978-80-247-3192-6.

²³³ HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L., *Politické strany: původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě*. Grada, 2010, s. 37-38. ISBN 978-80-247-3192-6.

²³⁴ ČSSD.CZ, *Volební program 2002* (dostupné z <http://www.cssd.cz/ke-stazeni/volebni-programy/volebni-program-cssd-pro-volby-1/>, přístup 17. 3. 2013).

²³⁵ ČSSD.CZ, *Volební program 2006* (dostupné z <http://www.cssd.cz/data/files/volebni-program-2006.pdf>, přístup 17. 3. 2013).

pravice omezovat sociální výdaje. Prosazovali myšlenku udržet reálnou hodnotu důchodů alespoň na úrovni 55% průměrné čisté mzdy. Za nutnost považovali zvyšování důchodového věku a počtu odpracovaných let, ale odmítali privatizaci průběžného důchodového systému. „*Důrazně odmítáme experiment se zaváděním povinného kapitálového připojištění na úkor průběžného systému (tzv. opt-out), protože by ohrožoval současnou generaci důchodců a mladší generaci nutil platit do systému dvakrát.*“²³⁶

Podle sociálních demokratů musí být důchodová reforma především spravedlivá. Preferují zdokonalení průběžného důchodového systému, podporují penzijní připojištění se státním příspěvkem i další rozšíření nabídky doplňkových důchodových systémů, ovšem za předpokladu, že fondy budou pojištěny a stát bude garantovat účastníkům bezpečnost investic. Pro občany rizikových profesí jako například pro horníky, hutníky apod. chce tato strana umožnit dřívější odchod do důchodu bez snížení jeho výše.²³⁷

ČSSD se vždy velice kriticky vyjadřovala k důchodové reformě, kterou předložila vláda, neboť je podle ní nespravedlivá, vysoce riziková, oslabuje sociální solidaritu, způsobí rychlý nárůst chudoby starých občanů a výhodná je jen pro nejbohatší skupinu občanů a penzijní fondy. Navíc výrazně narušuje dosavadní systém, povede k růstu státního dluhu. Představila svoji vizi důchodové reformy, která je členěna do čtyř navzájem propojených kroků.

1. *Stabilizace veřejného průběžně financovaného pilíře z veřejných zdrojů*
2. *Stanovení věku do odchodu do důchodu*
3. *Změny dobrovolné soukromého důchodového spoření a doplňkového penzijního připojištění*
4. *Propojení důchodové reformy s dalšími součástmi důchodového systému*

ČSSD poukazuje na to, že vláda záměrně klame občany, když tvrdí, že současný systém není udržitelný z demografických důvodů. Jako důkaz přikládá analýzu demografického vývoje. I při velmi pesimistickém scénáři bude poměr 1,7 ekonomicky aktivního na jednoho důchodce, nikoli jeden ekonomicky aktivní na jednoho důchodce, jak tvrdí vláda. Poté se bude situace zase zlepšovat. Jako zdroj příjmů k zajištění stability

²³⁶ ČSSD.CZ, *Volební program: solidární společnost* (dostupné z <http://www.cssd.cz/volby/volebni-program/?solidarni-spolecnost>, přístup 17. 3. 2013).

²³⁷ ČSSD.CZ, *Tiskové zprávy: Důchodová reforma musí být spravedlivá* (dostupné z <http://www.cssd.cz/media/tiskove-zpravy/duchodova-reforma-musi-byt-spravedliva>, přístup 17. 3. 2013).

průběžného systému uvádí fixaci stávající výměry příspěvků do fondu sociálního pojištění, sjednocení příspěvků na sociální pojištění u zaměstnanců a OSVČ, financování ostatních typů důchodu (vdovský, vdovecký, sirotčí, invalidní) z jiných zdrojů veřejných rozpočtů, postupné zvyšování příjmu sociálního pojištění s využitím daňových příjmů, zřízení rezervního fondu spravovaného státem (příjem bude tvořit přebytek důchodové systému, výnosy z kapitálu a např. příjmy z privatizace). U osob s nadprůměrnými příjmy počítá ČSSD s existencí stropů odvodů na sociálním pojištění ve výši čtyřnásobku průměrné mzdy. Za problém ČSSD považuje skutečnost, že Česká republika vydává na důchody v poměru k HDP jen 8,7 %, tedy těsně nad dvě třetiny průměru ostatních zemí EU. Zdůrazňuje, že v žádném případě nesmí průměrná výše důchodů klesnout pod hranici 40 %. Do roku 2030 chce ČSSD ponechat postupné zvyšování věkové hranice pro odchod do důchodu k hranici 65 let s tím, že by se každých 5 let vyhodnocovala účinnost platných pravidel.²³⁸

K reformě penzí, kterou prosazovala vláda, měla odmítavý postoj, kritizovala především snižování solidarity mezi občany, zavádění II. pilíře, navíc spravovaného soukromými společnostmi. Iniciovala v Poslanecké sněmovně hlasování o nedůvěře vládě Petra Nečase, a přestože se jí, pro nedostatek hlasů, nepodařilo vládu tímto způsobem svrhnout, protože spolu s KSČM neměla většinu, své úsilí nevzdala a opakovaně, i když vždy se stejným výsledkem, vyvolala hlasování o nedůvěře vládě znovu. ČSSD, KSČM, odborové organizace, občanské iniciativy a sdružení vyzvaly několikrát občany k protivládním demonstracím proti chystaným reformám. Poslední se konala poté, co se vládě nakonec podařilo prosadit těsnou většinou penzijní reformu v podobě, se kterou dlouhodobě a zásadním způsobem nesouhlasili. Demonstrace²³⁹ pod heslem „Stop vládě“ se konala v Praze dne 17. listopadu 2012 na Václavském náměstí a zúčastnilo se jí několik tisíc občanů. Nejsilnější opoziční strana společně s KSČM zásadně odmítala důchodovou reformu, kterou nakonec prosadila těsnou většinou (102 hlasy) vláda Petra Nečase. ČSSD a prohlašuje, že je připravena převzít odpovědnost a pokud vyhraje v příštích volbách, II. pilíř zruší.²⁴⁰

²³⁸ ČSSD.CZ, *Důchodová reforma ČSSD: Spravedlivý důchodový systém – důstojný život důchodcům* (dostupné z <http://www.cssd.cz/data/files/duchody-0004.pdf>, přístup 18. 3. 2013).

²³⁹ ČSSD.CZ, Pozvánka na demonstraci 17. 11. 2012 (dostupné z <http://www.cssd.cz/ke-stazeni/videogalerie/video-novinky/pozvanka-na-demonstraci-17-11-2012-v-praze/>, přístup 17. 3. 2013).

²⁴⁰ ČSSD.CZ, heslo Druhý pilíř Nečasovy penzijní reformy zrušíme! (dostupné z <http://www.cssd.cz/aktualne/akce/2-pilir-1/>, přístup 17. 3. 2013).

KSČM

Komunistické strany v Evropě vznikaly po bolševické revoluci v Rusku. Téměř všechny se zformovaly do začátku dvacátých let 20. století a prosazovaly marxisticko-leninskou ideologii. V Československu komunisté disponovali silným zázemím.²⁴¹ Nově vzniklá strana KSČM v roce 1990 neměla lehkou situaci, nicméně její voličská základna je dostatečně stabilní a s novým flexibilnějším lídrem Vojtěchem Filipem se postupně mění pohled některých politiků na případnou spolupráci s KČSM.²⁴²

V roce 2002 představila strana ve svém volebním programu následující vizi - prosazovat opatření ke stabilizaci průběžného systému a k uspokojení oprávněných nároků důchodců. Odmítla odbourávání solidarity mezi generacemi a sociálními skupinami. Slíbila podporovat dobrovolné důchodové připojištění s příspěvkem zaměstnavatele či státu. Apelovala, že reforma musí za všech okolností zaručit krytí zákonných nároků pojištěnců. Navrhla zavedení povinného připojištění hrazené zaměstnavatelem ve výši min. 1 % z hrubé mzdy, zohledňování možnosti ekonomické aktivity u starších osob, podporovat odchod do důchodu podle individuálních schopností a v případě dlouhodobé nezaměstnanosti umožnění předčasného odchodu do důchodu bez diskriminujících podmínek. Dále navrhla zajištění automatické a plné valorizace důchodů a odmítla další zvyšování zákonné hranice věku odchodu do důchodu.²⁴³

Ve volebním programu v roce 2006 strana prosazovala státem garantovaný průběžný systém, ve kterém budou postupně prováděny změny tak, aby se zachoval poměr 40 % důchodu k průměrné mzdě (sjednotit odvody zaměstnanců a OSVČ, zvýšit odvodovou povinnost, do důchodového systému převést část výnosů ze spotřební daně aj.).

Členové strany KSČM dlouhodobě prosazují zachování stávajícího, státem garantovaného, průběžného financování důchodů, přičemž odmítají další zvyšování věkové hranice odchodu do důchodu, stejně tak jako krácení jeho výše při předčasném odchodu do důchodu. Ve svém volebním programu podporují možnost připojištění s případným příspěvkem zaměstnavatele, ovšem pouze na základě dobrovolnosti. Pro tuto stranu je naprosto nepřijatelná představa privatizace důchodových fondů a vyzdvihuje potřebu valorizace důchodů podle životních nákladů domácností.

²⁴¹ HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L., *Politické strany: původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě*. Grada, 2010, s. 70-72 ISBN 978-80-247-3192-6.

²⁴² Spolupráce s KSČM je brána některými politiky, jako možná alternativa, což bylo po roce 1989 nepředstavitelné.

²⁴³ KSCM.CZ, *Volební program* (dostupné z <http://www.kscm.cz/politika-kscm/volebni-program>, přístup 12. 3. 2013).

Komunisté nadále preferují optimalizaci průběžného důchodového systému, který by měl být i v budoucnu založený na mezigenerační a příjmové solidaritě. Důchodový systém musí být podle jejich představy pro všechny občany povinný a garantovaný státem.²⁴⁴

KDU-ČSL

Křesťanskodemokratické strany ve střední Evropě vznikaly v devadesátých letech 19. století z křesťanského sociálního a politického hnutí.²⁴⁵ Po roce 1989 museli křesťanští demokraté hledat svoje místo na politické scéně a především se odtrhnout od spolupráce s komunisty. Mírný posun od středu doprava v letech 1992-1997 usnadnil lidovcům participaci na vládách vedených Václavem Klausem. V následujících letech se ukázala jako výhodná její středová pozice, díky které mohla být součástí vlády ČSSD v letech 2002-2006 stejně dobře, jako součástí vlády ODS v letech 2006-2009. Po smrti lídra Josefa Luxe se stalo problémem neustálé střídání předsedů strany, během jedenácti let se změnil šestkrát. V současné době je strana zranitelná zejména kvůli neustále se snižující členské základně. Počet členů se od roku 1990 snížil o dvě třetiny.²⁴⁶

Ani představitelé strany KDU-ČSL vzhledem k očekávanému nárůstu počtu důchodců v následujících letech nepopírali nutnost reformy důchodového systému. Na průběžném systému kritizovali především fakt, že do něj přispívají stejnou měrou jak ti, kteří vychovávají děti, tak bezdětní. Podle nich se jedná o nespravedlnost vůči těm, kteří děti mají, a proto je nutné zohlednit tuto skutečnost. Bezdětní by měli do systému přispívat větší částkou a řešení důchodové reformy vidí v tzv. více zdrojovém financování, které se skládá ze tří pilířů.²⁴⁷

Důraz je kladen na svobodu rozhodnutí každého jedince kam své peněžní prostředky bude chtít vkládat. „...člověk by měl mít právo zvolit si, zda chce část svých prostředků

²⁴⁴ KSCM.CZ, *Otevřený volební program KSČM pro volby do PS PČR 2010* (dostupné z <http://www.kscm.cz/index.asp?thema=4393&category=>, přístup 12. 3. 2013).

²⁴⁵ HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L., *Politické strany: původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě*. Grada, 2010, s. 162. ISBN 978-80-247-3192-6.

²⁴⁶ HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L., *Politické strany: původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě*. Grada, 2010, s. 168-170. ISBN 978-80-247-3192-6.

²⁴⁷ KDUCSL.CZ, *Volební program* (dostupné z <http://www.kducsl.cz/default.asp?page=510&idr=10368&IDCI=22228>, přístup 1. 3. 2013).

*dát do soukromého spoření (2. pilíř), nebo státního systému (1. pilíř). Posledním pilířem je individuální spoření, které je odpovědností každého.*²⁴⁸

Strana klade důraz především na mezigenerační solidaritu, kterou spatřuje ve svém návrhu, aby v prvním pilíři každý přispíval na důchody svých rodičů stejnou sazbou a ve druhém pilíři by se měla doživotní penze čerpat na základě výpočtu střední délky života. Členové strany prosazují zároveň zachování dřívějšího odchodu do důchodu žen – matek.²⁴⁹

V nedávné době předložila strana nový návrh důchodové reformy, ve kterém počítala s průběžným systémem a dobrovolným spoření. Navrhovala zvýšení základní sazby pojištění ze současných 28 % na 31 %, přičemž za každé vyživované dítě by se sazba postupně snižovala.²⁵⁰ Zavedla by možnost dobrovolně odvádět 2 % (na každé dítě) ze svého sociálního pojištění rodičům, možnost sdílet vyměřovací základ pro manžele. Jednou ročně by zaslala všem pojištěncům stav jejich účtů, s uvedením údajů na jakou výši důchodu by měli aktuálně nárok, pokud by se rozhodli odejít do důchodu. KDU-ČSL ostře kritizuje vládní důchodovou reformu mimo jiné i proto, že vůbec neřeší porodnost.²⁵¹ Strana není v současné době zastoupena v Poslanecké sněmovně.

Strana zelených

Ekologické a environmentální strany patří mezi historicky nejmladší, první se formovaly v sedmdesátých letech 20. století. Ve všech zemích se jedná o malé politické strany, nicméně v některých se jim podařilo dosáhnout účasti na vládní moci. V ČR zelení zaznamenali úspěch v parlamentních volbách v roce 2006, především díky charismatickému předsedovi Martinu Bursíkovi, který dokázal zaujmout voliče natolik, že od nich strana získala 6,3 % hlasů a následně se stala členy vládní koalice.²⁵² V současné době strana není zastoupena v Poslanecké sněmovně, nicméně i jejich názor na řešení důchodů není, v zájmu širšího přehledu opomíjen.

²⁴⁸ KDUČSL.CZ, *Volební program* (dostupné z <http://www.kdučsl.cz/default.asp?page=510&idr=10368&IDCl=22228>, přístup 1. 3. 2013).

²⁴⁹ KDUČSL.CZ, *Volební program* (dostupné z <http://www.kdučsl.cz/default.asp?page=510&idr=10368&IDCl=22228>, přístup 1. 3. 2013).

²⁵⁰ Sazba by se snižovala takto: 1 dítě=31 %, 2 děti = 25 %, 3 děti=22 %, 4 děti=19 %, 5 dětí=16 %.

²⁵¹ KDUČSL.CZ, heslo *Návrh řešení důchodové reformy v otázkách a odpovědích* (dostupné z <http://www.kdu.cz/Zpravy/Aktualne/2011/Navrh-reseni-duchodove-reformy-v-otazkach-a-odpove.aspx>, poslední přístup 7. 5. 2013).

²⁵² HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L., *Politické strany: původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě*. Grada, 2010, s. 83-99. ISBN 978-80-247-3192-6.

Představitelé strany Zelených nezpochybnouvali potřebu důchodové reformy, budoucí senioři by podle jejich vize měli mít možnost zajistit si finanční prostředky z více zdrojů. Představa důchodového financování této strany spočívá na dvou pilířích. Základem má být první pilíř neboli povinný, státem garantovaný průběžný důchodový systém. Za druhý pilíř zelení označují individuální spoření jednotlivců či připojištění. „Menší část povinného pojištění bude moci občan čistě dobrovolně dle svého uvážení přesměřovat z veřejného pilíře do fondového za podmínky, že stejnou částku dodá navíc z vlastních úspor.“²⁵³ Stát má podle nich zajistit důslednou kontrolu penzijních fondů, aby nemohlo docházet k vytunelování.

TOP09

Nedávno vzniklá strana TOP09 se, zejména díky svým hlavním představitelům, velice rychle dostala do povědomí většiny občanů České republiky a v roce 2010 se jí podařilo uspět v parlamentních volbách. Svoje stanovisko k důchodové reformě představila již v roce 2009, když navrhovala více zdrojové financování důchodů neboli možnost spořit 4% z povinného pojištění individuálně na svůj privátní důchodový účet. Osoby, které by měly rodiče v důchodovém věku, by přispívaly adresně na jejich důchod dalšími 2%. Celkem by tedy odváděly 6%. Ostatní by si tato 2% připisovali na svůj osobní důchodový účet. Smyslem, podle jejich představitelů, bylo posílit zodpovědnost nejen za vlastní stáří, ale také svých rodičů. „Pro pojištěnce se otevře další možnost vlastního důchodového zabezpečení s tím, že investice do výchovy a vzdělání dětí se jim bude vracet ve stáří, kdy jim děti budou přispívat na důchod.“²⁵⁴

Věci veřejné

Strana Věci veřejné vznikla v roce 2001, ale první velký úspěch jí, v podobě obsazení 24 křesel v Poslanecké sněmovně, přinesly volby parlamentní volby v roce 2010. Z velké části díky známé tváři Radka Johna, tehdejšího novináře, který vykonával od roku 2009 funkci předsedy strany. Věci veřejné prosazují spolupráci s občany, přímou demokracii a ústavní ukotvení referenda. V oblasti důchodů navrhovaly třípilířový důchodový systém v této podobě: I. pilíř financovaný ze sociálního pojistného

II. pilíř dobrovolné spoření financované 4 % z odvodů na sociální pojištění

²⁵³ ZELENÍ.CZ, *Program Strany zelených* (dostupné z <http://volby.zeleni.cz/nas-program/>, přístup 2. 3. 2013).

²⁵⁴ TOP09.CZ, heslo *Proč nás volit* (dostupné z <http://www.top09.cz/proc-nas-volit/program/cast-i-zdrave-hospodareni-statu-a-ekonomicka-krize/>, přístup 5. 3. 2013).

v jediném státním penzijním fondu

III. dobrovolné soukromé penzijní připojištění

Řešení pro stabilizaci průběžného systému vidí v omezení odchodu do předčasného důchodu snížením výše vyplácené důchodové dávky, jako nástroj má posloužit zvýšení procentuální sazby za každý rok předčasného důchodu (max. 3 roky), a to ze současných 3,5 % na 6,5 %. Základním předpokladem je pokles nezaměstnanosti pod 8,5 %. Další opatření se týká pracujících seniorů pobírající současně penzi. V případě výdělku vyššího než činí dvojnásobek průměrné mzdy, se těmto seniorům přestanou vyplácet důchody. Podpoří pracující seniory snížením odvodů do důchodového systému pro zaměstnavatele. Ve II. pilíři předpokládá zřízení účtu klienta, aby měl každý občan přehled o situaci svého konta. Investice do státních dluhopisů by měla přinést výnos 2 % nad hodnotu inflace. Navrhují motivační podporu pro vstup do tohoto pilíře pro všechny, jež spoří ve III. pilíři a přestoupí do II. pilíře. Podpora spočívá ve vyplácení zvýšené státní podpory po dobu tří let. Činila by dvojnásobek dosud vyplácené částky, tedy místo 150 Kč by lidé obdrželi 300 Kč. Za nejzazší věkovou hranici odchodu do důchodu považují 65 let. Cílem reformy je minimální jednotná penze a vyšší podíl individuálního spoření. Zdrojem krytí nákladů má být zdanění hazardu, prostituce, elektronické aukce, daňová amnestie aj.

Bezděkova komise provedla srovnávací analýzu financování důchodů podle návrhů²⁵⁵ tehdejších parlamentních politických stran.²⁵⁶ Podle zveřejněných výsledků by nejlépe ochránila nízko příjmové občany před chudobou důchodová reforma podle KDU-ČSL. Nejštědřejší dávky by vyplácela KSČM, poměr k výši mzdy činil 41,1 %, ovšem za cenu nejvyšší příspěvkové sazby (34 %). Nejnížší příspěvkovou sazbu prosazovala ODS (20 %) s vědomím velmi nízké výše vypláceného důchodu, který by činil v poměru k výši mzdy jen 20 %. Ve zprávě bylo dále upozorněno na fakt, že neexistuje ideální důchodový systém, je možné pouze snížit celková rizika. Průběžný systém je příliš citlivý na demografický vývoj, fondový zase na situace na finančních trzích. Zpráva konstatuje, že kombinací obou metod se riziko rozloží a podotýká, že je zapotřebí věkovou hranici odchodu do důchodu zvýšit.²⁵⁷

²⁵⁵ Strana TOP09 v té době ještě neexistovala, tudíž její návrh reformy důchodů nebyl hodnocen.

²⁵⁶ Bezděkovu komisi jmenoval v roce 2004 tehdejší premiér České republiky Vladimír Špidla. Výslednou analýzu komise zveřejnila v roce 2005.

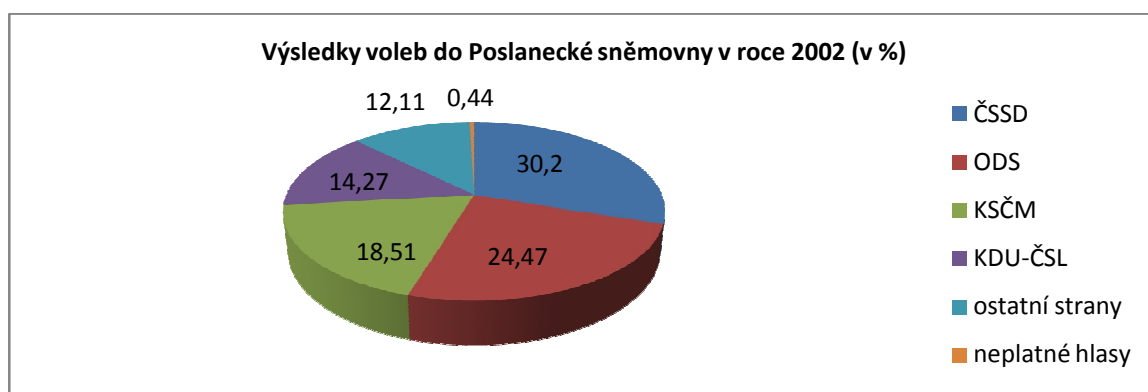
²⁵⁷ MPSV.CZ, *Závěrečná zpráva: výkonný tým* (dostupné z http://www.mpsv.cz/files/clanky/2235/zaverecna_zprava.pdf, poslední přístup 3. 5. 2013).

Níže je věnován prostor jednotlivým volebním obdobím, zejména z pohledu toho, jaké politické strany měly v daném volebním období větší možnost prosazovat svoje volební program díky svému vládnutí a zda postupovaly v souladu s tím, co slibovaly svým voličům. Pro lepší přehlednost bylo do tabulek zaznamenáno, jak jednotlivé strany hlasovaly v Poslanecké sněmovně o nejdůležitějších navrhovaných změnách, týkajících se důchodového pojištění.

2.4.1 Volební období 2002-2006

Ve volbách do PS v roce 2002 získaly potřebné 5% volební kvórum pro vstup do PS tři politické strany a jedno koaliční uskupení (viz Graf č. 15). Vítězem voleb se stala ČSSD, která při volební účasti 58 % obdržela 30,2 % hlasů. Druhé místo obsadila ODS s více než 5% odstupem za vítězem voleb. V pořadí třetí, KSČM získala od voličů 18,51 % hlasů. Úspěch ve volbách zaznamenala také nově vytvořená koalice ve složení KDU-ČSL/US-DEU. Lze konstatovat, že úspěchu v těchto volbách dosáhla levice, která získala celkem 48,71 %. Jednoznačným vítězem voleb byla KSČM, kterou oproti předcházejícím volbám volilo o 7,2 % více, tedy v podstatě každý pátý volič. Vykázala téměř třetinový nárůst a její úspěch byl evidentní. Všechny ostatní parlamentní strany zaznamenaly citelnou ztrátu v počtu odevzdaných hlasů.

Graf č. 15 - Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2002 (v %)

Zdroj: VOLBY.CZ, tabulky Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 14. - 15. 6. 2002: Celkové výsledky hlasování (dostupné z <http://volby.cz/pls/ps2002/ps2?xjazyk=CZ>, přístup 21. 3. 2013)

KSČM si přízeň voličů z části získává zastáváním zájmů sociálně slabších občanů. Určitou roli hraje i o, že se komunisté od roku 1990 nepodíleli na žádné vládě a nebyli spojováni s kauzami. Kromě své tradiční voličské základny se jim podařilo získat

některé hlasy nespokojených voličů. Programově se nejvíce přibližuje ČSSD, které ale Bohumínské usnesení²⁵⁸ z roku 1995 nedovoluje vytvořit s KSČM vládní koalici.

Po volbách ČSSD sestavila vládu za účasti koalice KDU-ČSL/US-DEU. Václav Havel, tehdejší prezident republiky, jmenoval premiérem Vladimíra Špidlu, který ovšem dva roky poté podal demisi. Příčinou byl neúspěch ČSSD ve volbách do Evropského parlamentu po vstupu ČR do EU. Jeho nástupcem se stal Stanislav Gross.²⁵⁹ V čele vlády se udržel pouze necelý rok, vaz mu zlomila aféra s financováním jeho bytu. Do předsednického křesla byl následně jmenován Jiří Paroubek. Vláda ČSSD nebyla příliš stabilní, během období tří let se vystřídaly na postu předsedy vlády tři osoby a aféra Stanislava Grosse značně poškodila její reputaci. Straně chyběla výrazná osobnost v podobě Miloše Zemana, jenž byl premiérem v letech 1998-2002. Po celé volební období měla v Poslanecké sněmovně většinu levice.

Tabulka č. 26 - Hlasování v Poslanecké sněmovně 2002-2006

číslo zákona	ČSSD			KDU-ČSL		KSČM			ODS			US-DEU			Nezařazení			
	PRO	PROTI	ZDRŽEL	PRO	PROTI	ZDRŽEL	PRO	PROTI	ZDRŽEL	PRO	PROTI	ZDRŽEL	PRO	PROTI	ZDRŽEL	PRO	PROTI	ZDRŽEL
264/2002	52	0	1	17	0	0	18	0	1	42	0	2	11	0	1	-	-	-
424/2003	13	33	0	20	0	0	37	0	2	33	0	24	10	0	0	-	-	-
425/2003	70	0	0	21	0	0	40	0	0	55	0	1	9	0	0	-	-	-
281/2004	63	0	2	19	0	1	37	0	2	50	0	0	9	0	0	-	-	-
436/2004	59	0	1	19	0	0	0	0	36	48	0	0	8	0	0	-	-	-
562/2004	64	0	0	20	0	0	34	0	4	52	0	0	8	0	0	-	-	-
189/2006	33	0	1	8	1	0	26	0	0	1	16	0	1	2	0	0	1	0

vládní návrh

poslanecký návrh

Zdroj: Data PSP.CZ, tabulka vlastní.

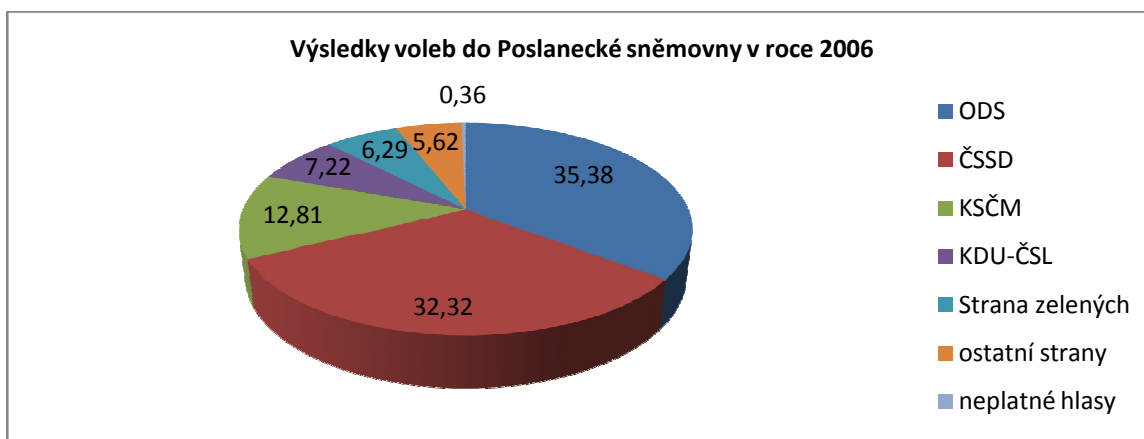
²⁵⁸ Bohumínské usnesení bylo přijato na 26. sjezdu ČSSD. Zakazuje spolupráci s extrémistickými politickými stranami, mezi které byla zařazena Bohumínským usnesením i KSČM.

²⁵⁹ Stanislav Gross byl nejmladším premiérem v historii ČR.

2.4.2 Volební období 2006-2010

V roce 2006 zvítězila 35,38 % do té doby opoziční ODS, při volební 64,47% účasti. Na druhém místě se ocitla ČSSD 32,32 %. Třetí pozici obsadila KSČM s 12,81%. Jako čtvrtá skončila KDU-ČSL. Na posledním místě mezi stranami, které obdržely dostatek hlasů od voličů pro zastoupení v PS, se umístila SZ, která získala 6,29 % hlasů (viz Graf č. 16).

Graf č. 16 - Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2006

Zdroj: VOLBY.CZ, tabulky Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 2. - 3. 6. 2006: Celkové výsledky hlasování (dostupné z <http://volby.cz/pls/ps2006/ps2?xjazyk=CZ>, přístup 21. 3. 2013)

Předsedou vlády byl jmenován Miroslav Topolánek, který byl pověřen sestavením menšinové vlády. Poslanecká sněmovna odmítla vyslovit vládě důvěru. Nepomohlo ani následné sestavení koalice ODS, KDU-ČSL a SZ. Poslanecká sněmovna jí vyslovila v květnu 2009, v době českého předsednictví v Radě EU, nedůvěru a premiér podal demisi. Na její místo nastoupila úřednická vláda Jana Fischera, vytvořená z řad odborníků. Původním záměrem bylo dovést ČR prostřednictvím úřednické vlády k předčasným volbám, ale nakonec vydržela vládnout až do termínu řádných voleb v roce 2010.

Jak velkou roli při hlasování hrají nezařazení poslanci je vidět z přehledu. Například k přijetí zákona č. 261/2007 Sb. bylo zapotřebí 101 hlasů. Proti byli všichni poslanci ČSSD, KSČM a jeden poslanec z KDU-ČSL. Dohromady měli 99 hlasů. Díky dvěma nezařazeným poslancům byl zákon přijat těsnou většinou 102 hlasy.

Tabulka č. 27 - Hlasování v Poslanecké sněmovně 2006-2010

číslo zákona	ČSSD			KDU-ČSL			KSCM			ODS			SZ			Nezařazení		
	PRO	PROTI	ZDRŽEL	PRO	PROTI	ZDRŽEL	PRO	PROTI	ZDRŽEL	PRO	PROTI	ZDRŽEL	PRO	PROTI	ZDRŽEL	PRO	PROTI	ZDRŽEL
261/2007	0	72	0	12	1	0	0	26	0	81	0	0	6	0	0	2	0	0
178/2008	5	0	2	9	0	1	20	0	0	66	0	0	5	0	1	3	0	0
305/2008	5	0	4	9	0	3	22	0	0	65	0	0	5	0	0	1	0	0
306/2008	0	66	0	13	0	0	0	24	0	75	0	0	5	0	0	2	1	0
282/2009	2	0	0	2	0	0	0	20	2	26	0	1	0	0	2	2	0	0

vládní návrh

poslanecký návrh

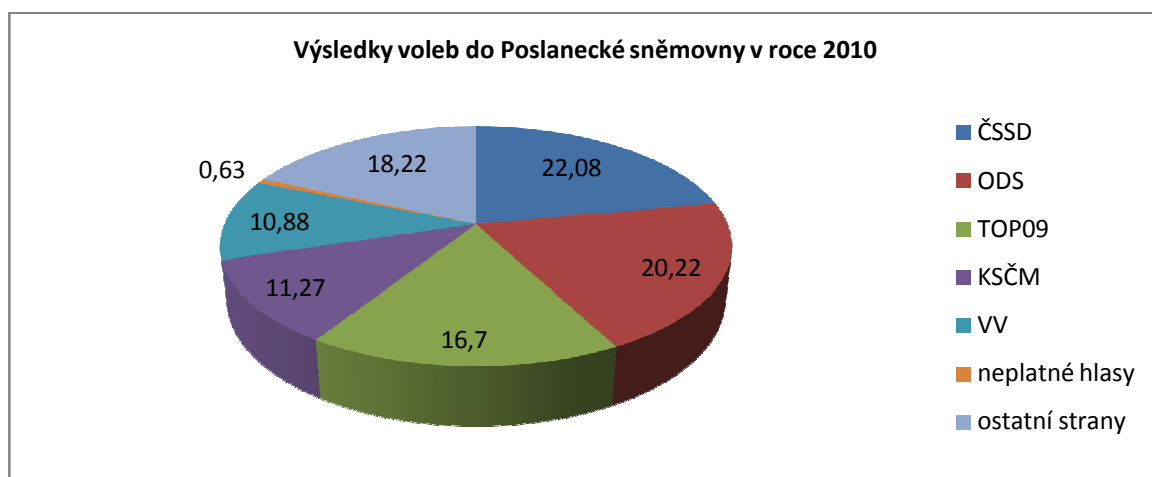
Zdroj: Data PSP.CZ, tabulka vlastní.

2.4.3 Volební období 2010-2014

Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010 zaznamenaly účast 62 % voličů a byly ve znamení dvou nově vzniklých stran TOP09 a VV, které se v nebyvalé míře dokázaly prosadit i díky známým tvářím²⁶⁰ svých lídrů, kteří slibovali změnu na politické scéně. Voliči dali jednoznačně na vědomí, že si po letech bohatých na různé aféry a korupční skandály změnu přejí. Přestože ČSSD získala od voličů nejvíce hlasů, o úspěchu se nedalo hovořit. Zisk 22,08 % byl faktickou ztrátou. Oproti minulým volbám ji volilo téměř o třetinu méně voličů. Ještě horší výsledek si připsala ODS. Potřebné 5% volební kvórum pro vstup do Poslanecké sněmovny se nepodařilo, již znovu, získat SZ a mezi parlamentní strany se překvapivě nedostala ani KDU-ČSL (viz Graf č. 17). ČSSD se ocitla v nezáviděníhodné situaci. Přestože se stala vítězem voleb, při takovémto rozložení politických sil, nebyla schopna sestavit vládu. Na volební debakl dvou nejsilnějších parlamentních stran zareagovali Jiří Paroubek i Miroslav Topolánek odstoupením z předsednických postů svých stran. Prezident republiky

²⁶⁰ Předsedou TOP09 byl Karel Schwarzenberg a předsedou VV známý novinář Radek John.

Graf č. 17 - Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2010

Zdroj: VOLBY.CZ, tabulky *Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 28. - 29. 5. 2010: Celkové výsledky hlasování* (dostupné z <http://volby.cz/pls/ps2010/ps2?xjazyk=CZ>, přístup 21. 3. 2013).

jmenoval do funkce premiéra Petra Nečase a výsledkem byla koaliční vláda sestavená z ODS, TOP09 a VV. Ani tato vláda se neobešla bez skandálů, proti nimž chtěla původně bojovat.

Křehkost koalice se ukázala záhy po volbách. Došlo na vzájemné obviňování se, narůstaly neshody, které po dvouleté koaliční spolupráci vyústily odchodem VV z vládní koalice a faktickým rozpadem této strany na dvě uskupení. Součástí vlády se stala nově vzniklá strana LIDEM složená z několika bývalých členů VV. Iniciátorkou celého procesu byla Karolína Peake.²⁶¹ Vláda Petra Nečase se nedá označit za stabilní.

Tabulka č. 28 - Hlasování v Poslanecké sněmovně 2010-2012

číslo zákona	ČSSD			VV			KSČM			ODS			TOP09			Nezařazení		
	PRO	PROTI	ZDRŽEL	PRO	PROTI	ZDRŽEL	PRO	PROTI	ZDRŽEL	PRO	PROTI	ZDRŽEL	PRO	PROTI	ZDRŽEL	PRO	PROTI	ZDRŽEL
220/2011	0	32	1	13	0	0	1	20	0	36	0	0	30	0	0	2	1	0
314/2012	0	52	0	11	0	0	0	24	0	52	0	0	39	0	1	13	0	1

Zdroj: Data PSP.CZ, tabulka vlastní.

²⁶¹ Karolíně Peake je vytýkáno, že strana LIDEM neobdržela od voličů žádný mandát a přitom se podílí na vládě Petra Nečase.

Od roku 2010 probíhá neustálá výměna ministrů, dosud jich odešlo již třináct, někteří podali demisi, jiní byli odvoláni²⁶², navíc ji provází mnoho korupčních afér.

Zákon 314/2012 Sb. vyvolal značné emoce mezi levicově zaměřenými poslanci a celá řada z nich se přihlásila o slovo. **Bohuslav Sobotka**, předseda ČSSD, při svém vystoupení v Poslanecké sněmovně apeloval na zastavení důchodové reformy za současného stavu s tím, že by si MPSV mělo uvědomit situaci sociálně ohrožených skupin občanů. Podotkl, že Jaromír Drábek, tehdejší ministr práce a sociálních věcí, se chová, jako kdyby: „...*byl jenom klonem ministra financí Kalouska...*“²⁶³ Tím narážel na zhoršující se podmínky penzistů v souvislosti s vládními škrty.²⁶⁴ Lubomír Zaorálek ve svém vystoupení upozorňoval na reálnou hrozbu znehodnocení peněz ve fondech a pokračoval slovy: „*Pro koho ta vláda vládne? Kdo jsou její klienti? A on nám pan ministr Drábek nechtěně prozradil, že to důchodci rozhodně nejsou. Protože když tady vyčítal sociální demokracii, že za jejího vládnutí rostly důchody příliš rychle důchodcům, takže se koupali v penězích a důchodech podle jeho vyjádření, tak on tím dal najevo, že rozhodně důchodci nejsou ta skupina, která by jemu ležela na srdci.*“²⁶⁵

Marta Semelová, poslankyně KSČM se k zákonu vyjádřila slovy: „...*vláda místo toho, aby realizovala růst ekonomiky, místo toho, aby se starala o propopulační politiku, namísto toho, aby zabezpečila růst životní úrovně sociálně slabší většiny obyvatelstva, a namísto toho, aby garantovala systém průběžného financování důchodů pod kontrolou státu, stará se o naplnění fondů soukromých, kterým garantuje dlouhodobé zisky...*“²⁶⁶

Miroslav Opálka, poslanec KSČM zdůvodnil odmítavé stanovisko svých spolustraníků především z důvodů oslabení I. pilíře a vyzval občany k bojkotu II. pilíře, neboť výzvy KSČM nejsou ideologického rázu, nýbrž žádostí k zachování síly I. pilíře a zároveň varováním před spořením ve II. pilíři, jež není garantován státem. Podle něj jsou jistotou: „*na úkor státu některé režijní výdaje tohoto pilíře, aby věděli, že za čtyřicet let*

²⁶² HRAD.CZ heslo *Předseda vlády, ministři* (dostupné z <http://www.hrad.cz/cs/prezident-cr/rozhodnuti-prezidenta/jmenovani-odvolani-rozhodnuti/predseda-vlady-ministri.shtml>, přístup 2. 2. 2013).

²⁶³ PSP.CZ *Stejnoprotokoly: 45. schůze – pátek 7. září 2012* (dostupné z <http://www.psp.cz/eknih/2010ps/stenprot/045schuz/s045115.htm>, přístup 12. 3. 2013).

²⁶⁴ A také ostatní sociálně ohrožené skupiny.

²⁶⁵ PSP.CZ, *Stejnoprotokoly: 45. schůze – pátek 7. září 2012* (dostupné z <http://www.psp.cz/eknih/2010ps/stenprot/045schuz/s045117.htm>, přístup 12. 3. 2013).

²⁶⁶ PSP.CZ, *Stejnoprotokoly: 45. schůze – pátek 7. září 2012* (dostupné z <http://www.psp.cz/eknih/2010ps/stenprot/045schuz/s045115.htm>, přístup 12. 3. 2013).

*jim tento pilíř pomůže v zabezpečení na stáří.*²⁶⁷ Jeho kolega **Vojtěch Filip** vzkázal všem investorům, že pokud bude zvolen i v příštím období, navrhne II. pilíř zrušit.

Reakce ale nezazněly jen od opozice, ke slovu se přihlásil například **Marek Šnajdr** poslanec ODS: „...reformní snažení a hlavní opatření by měla směřovat k průběžnému pilíři důchodového účtu, a to bohužel není hlavní nosič této důchodové reformy...“ Dále uvedl, že koncept je přímým rozporu s tím, proč se dělá reforma důchodů a co je uvedeno v programovém prohlášení vlády neboli snižování deficitu veřejných financí. Konstatoval, že tento model se podílí na eskalaci deficitu. Podle Ministerstva financí ČR se jen během dvou let deficit zvýší o 26 mld Kč.

Vít Bárta, poslanec Věcí veřejných se také ujal slova: „*Jednou věcí je absence mezigenerační solidarity, druhou věcí je mezitím snížená valorizace důchodů, třetí věcí mezitím je vývoj současné ekonomiky směrem ze stagnace ještě do stavu horšího...*“²⁶⁸ Upozornil na absenci mezigenerační solidarity, snížené valorizace důchodů, špatný stav ekonomiky, připomněl volební program ODS a TOP09 a apeloval na poslance, aby zákon neschvalovali, protože jinak se v některých kategoriích ocitne až 20 % důchodců pod hranicí chudoby. Vláda posílá lidem jasný signál, že se v ČR nevyplatí pracovat, ani mít děti. Pokračoval slovy: „*Proč vysílá tato pravicová vláda tento vzkaz voličům s tím, že sama mezigenerační solidaritu měla - jak ODS, tak TOP 09 - ve svém programu a nyní na ni rezignuje. A proč říká, že peníze na mezigenerační solidaritu a na vlastní valorizace důchodů nejsou, ale na participaci na druhém pilíři ty peníze jsou.*“²⁶⁹

Zákon byl nakonec přijat těsnou většinou (102 hlasy) díky nezařazeným poslancům. A to i přes zamítnutí Výborem pro zdravotní a sociální politiku, Senátem a přes nesouhlasné stanovisko Václava Klause, tehdejšího prezidenta ČR.

²⁶⁷ PSP.CZ, *Stejnoprotokoly: 45. schůze – pátek 7. září 2012* (dostupné z <http://www.psp.cz/eknih/2010ps/stenprot/045schuz/s045116.htm>, přístup 12. 3. 2013).

²⁶⁸ PSP.CZ, *Stejnoprotokoly: 45. schůze – pátek 7. září 2012* (dostupné z <http://www.psp.cz/eknih/2010ps/stenprot/045schuz/s045109.htm>, přístup 12. 3. 2013).

²⁶⁹ PSP.CZ, *Stejnoprotokoly: 45. schůze – pátek 7. září 2012* (dostupné z <http://www.psp.cz/eknih/2010ps/stenprot/045schuz/s045109.htm>, přístup 12. 3. 2013).

Tabulka č. 29 - Hlavní změny v důchodovém pojištění přijaté v letech 2002-2012

Hlavní změny v důchodovém systému přijaté v letech 2002 -2012	
2002	<ul style="list-style-type: none"> ▪ rozšíření kvalifikovaných důvodů pro dobrovolnou účast osob na důchodovém pojištění pro osoby starších 18 let po dobu výkonu dobrovolnické služby ▪ zrušení podmínky předchozího získání alespoň jednoho roku pojištění ▪ zvýšení vyplácených důchodů vždy k 1. lednu tak, aby u průměrného důchodu činilo min. 100 % růstu cen a min. jednu třetinu růstu reálné mzdy ▪ zvýšení důchodu v mimořádném termínu nastane, pokud růst cen dosáhne min. 10 % ve sledovaném období²⁷⁰
2003	<ul style="list-style-type: none"> ▪ zvyšování věkové hranice na 63 let pro muže a bezdětné ženy (pro ženy diferencovaně dle počtu vychovaných dětí) ▪ omezení možnosti předčasného odchodu do starobního důchodu zrušením dočasně kráceného předčasného starobního důchodu ▪ redukce hodnocení doby studia pro účely důchodového pojištění ▪ při souběhu starobního důchodu a výdělku stanovena podmínka uzavřené pracovní smlouvy nejdéle na dobu jednoho roku ▪ rozdělení OSVČ na vykonávající hlavní a vedlejší činnost ▪ rozšíření OSVČ o osoby vykonávající činnost mandátáře na základě mandátní smlouvy ▪ zvýšení pojistného z 26 % na 28 % (převedením 2 % příspěvků vybíraných na státní politiku zaměstnanosti do důchodového systému) ▪ postupné zvyšování min. hranice vyměřovacího základu (z 35 % na 50 % do roku 2006)²⁷¹ ▪ zavedení registru pojištěnců a informativní osobní listy pojištěnců
2007	<ul style="list-style-type: none"> ▪ rozšíření okruhu osob účastných důchodového pojištění z titulu náhradní doby pojištění, nově se zařazují osoby pečující o děti mladší 10 let závislé na péči jiné osoby ve stupni I²⁷²
2008	<ul style="list-style-type: none"> ▪ započítání doby v evidenci úřadu práce, po kterou nenáležela podpora v nezaměstnanosti, jako náhradní doby pojištění pro osoby mladší 55 let v rozsahu nejvýše jednoho roku
2009	<ul style="list-style-type: none"> ▪ postupné prodloužení doby pojištění potřebné pro vznik nároku na starobní důchod z 25 let na 35 let ▪ postupné omezení zápočtu náhradních dob pojištění pro nárok na starobní důchod na

²⁷⁰ MPSV.CZ, heslo *Hlavní změny v důchodovém pojištění schválené v roce 2002* (dostupné z <http://www.mpsv.cz/cs/629>, přístup 12. 3. 2013).

²⁷¹ MPSV.CZ, heslo *Hlavní změny v důchodovém pojištění schválené v roce 2003* (dostupné z <http://www.mpsv.cz/cs/627>, přístup 15. 3. 2013).

²⁷² MPSV.CZ, heslo *Hlavní změny v důchodovém pojištění schválené v roce 2007* (dostupné z <http://www.mpsv.cz/cs/4336>, přístup 15. 3. 2013).

	<p>80 % s výjimkou péče o dítě do 4 let či osoby závislé na péči jiné osoby</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ postupné zvyšování důchodového věku na 65 let u mužů a bezdětných žen ▪ (pro ženy diferencovaně dle počtu vychovaných dětí na 62-64 let) ▪ prodloužení období pro předčasný odchod do starobního důchodu ze tří na pět let ▪ zrušení podmínky sjednání pracovně právního vztahu na dobu nejdéle při souběhu starobního důchodu a výdělku ▪ zavedení třístupňové invalidity ▪ zrušení doby studia jako náhradní doby pojištění ▪ zvýšení redukce procentní výměry při předčasném odchodu do důchodu²⁷³
2011	<ul style="list-style-type: none"> ▪ stanovení pravidel pro určení výše redukčních hranic zákonem ve vazbě na průměrnou mzdu ▪ zápočet částek osobního vyměřovacího základu do jednotlivých redukčních hranic (do první redukční hranice plně, mezi první a druhou redukční hranicí 26 % namísto dosavadních 30 %, k částkám nad druhou redukční hranicí se nepřihlíží – dosud se započítávalo 10 %) ▪ stanovení úrovně základní výměry ve výši 9 % průměrné mzdy (dosud neplatila žádná pravidla pro stanovení základní výměry ▪ prodlužování rozhodného období ze současných 30 let na celoživotní ▪ stanovením doby studia za vyloučenou dobu, aby nedošlo ke snížení skutečně dosažených příjmů ▪ zvyšování hranice důchodového věku nad 65 let, zrychlování sjednocení důchodového věku pro muže a ženy ▪ zvýšení důchodů bude odpovídat růstu indexu spotřebitelských cen a jedné třetině růstu reálných mezd ▪ zavedení II. pilíře do důchodového systému²⁷⁴
2012	<ul style="list-style-type: none"> ▪ zvedení opatření pro období 2013-2015, podle kterého se zvýšení procentní výměry vyplácených důchodů stanoví jako jedna třetina růstu reálné mzdy a jedna třetina růstu indexu spotřebitelských cen za stanovené období²⁷⁵

Zdroj: autorka

Současná vláda má nejnižší podporu veřejnosti v historii ČR. Z výsledků výzkumu provedeného v lednu 2013 společností CCVV je vidět, že disponuje pouze s 12% důvěrou oslovených občanů.²⁷⁶

²⁷³ MPSV.CZ, heslo *Hlavní změny v důchodovém pojištění schválené v roce 2008* (dostupné z <http://www.mpsv.cz/cs/5409>, přístup 15. 3. 2013).

²⁷⁴ MPSV.CZ, heslo *Hlavní změny v důchodovém pojištění schválené v roce 2011* (dostupné z <http://www.mpsv.cz/cs/11111>, přístup 15. 3. 2013)

²⁷⁵ MPSV.CZ, heslo *Hlavní změny v důchodovém pojištění schválené v roce 2012* (dostupné z <http://www.mpsv.cz/cs/13635>, přístup 15. 3. 2013)

V březnu 2013 uskutečnila agentura STEM výzkum, který měl zjistit, jaké politické strany občané preferují. Podle výsledku výzkumu se dá očekávat, že příští volby do Poslanecké sněmovny mohou znamenat podstatnou změnu v rozložení politických sil. Z výsledku výzkumu jasně vyplývá, že voliči by dali přednost levicově orientovaným stranám. Nejvíce hlasů by získala ČSSD, kterou preferovalo 25,6 % občanů. Na druhém místě, i když s podstatným rozdílem hlasů, by se umístila TOP 09, které dalo svůj hlas 14,3 voličů. Třetí místo by získala KSČM, kterou upřednostnilo 11,7 % občanů. Příznivců ODS jednoznačně ubylo, stranu by volilo jen 8,6 % lidí. Další strany by získaly méně než 5 %, jiné strany by volilo 9,6 % a žádnou 11 %.²⁷⁷ Do voleb zbývá ještě dost času, zálehet bude i na tom, komu se podaří nejvíce přesvědčit dosud nerozhodnuté voliče. Pokud ale ČSSD opravdu při volbách získá od voličů dostatečně silný mandát, bude rozhodně zajímavé sledovat, jaké změny v důchodovém systému prosadí. Netají se tím, že chce II. pilíř zrušit.

Agentura Ipsos realizovala v listopadu výzkum, týkající se důchodové reformy. Z výsledků vyplynulo, že pouhá 2 % dotázaných jsou rozhodnuta vstoupit do II. pilíře a dalších 11 % osob považuje za pravděpodobné, že do něj vstoupí. Důvody nezájmu o vstup do II. pilíře jsou různé. Nejčastěji se lidé obávají „vytunelování“ či krachu penzijního fondu. Někteří se domnívají, že II. pilíř příští vláda stejně zruší a mnozí vyjádřili obavu ze změn pravidel, která mohou nastat v průběhu spoření.²⁷⁸

Pavel Doležal, ředitel Zlaté koruny, okomentoval výsledky výzkumu takto: „*Výzkum jasně ukázal, že důchodová reforma mezi lidmi ztratila podporu, kterou ještě před dvěma roky při nástupu vlády měla. Porovnáme-li dva naše výzkumy z roku 2010 a ten letošní, pak zatímco před dvěma roky 54 % lidí se zavedením druhého pilíře souhlasilo, dnes je to pouhých 6 %.*“²⁷⁹ Zlatá koruna je internetový portál zabývající se porovnáváním finančních produktů a usnadňuje tak orientaci na finančním trhu. Každoročně vyhlašuje soutěž o nejlepší produkty v různých kategoriích, např.

²⁷⁶ CVVM.SOC.CAS.CZ, *Důvěra ústavním institucím v lednu 2013* (dostupné z http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a6948/f3/pi130205.pdf, poslední přístup 12. 4. 2013).

²⁷⁷ STEM.CZ, heslo *Preference politických stran březen 2013* (dostupné z <http://www.stem.cz/clanek/2704>, přístup 7. 4. 2013).

²⁷⁸ FINANCE.CZ, *Důchodová reforma: Do druhého pilíře hodlá vstoupit jen 2 % obyvatel* (dostupné z <http://www.finance.cz/zpravy/finance/372463-duchodova-reforma-do-druheho-pilire-hodla-vstoupit-jen-2-obyvatel/>, přístup 4. 3. 2013).

²⁷⁹ FINANCE.CZ, *Důchodová reforma: Do druhého pilíře hodlá vstoupit jen 2 % obyvatel* (dostupné z <http://www.finance.cz/zpravy/finance/372463-duchodova-reforma-do-druheho-pilire-hodla-vstoupit-jen-2-obyvatel/>, přístup 4. 3. 2013).

bankovních či pojišťovnických služeb. Hodnotiteli jsou renomovaní odborníci (finanční poradci, zástupci akademické sféry, zaměstnanci finančních institucí a státní správy aj.), kteří jsou zároveň členy Finanční akademie, v jejímž čele stojí Rada a její předseda. V některých kategoriích má veřejnost možnost vyjádřit svůj postoj. Současným předsedou Rady Zlaté koruny je prof. Ing. Michal Mejstřík, CSc., IES FSV UK, EEIP a členy Rady jsou doc. Ing. Petr Dvořák, Ph.D., děkan, VŠE v Praze, Petr Kužel, MBA, prezident Hospodářské komory ČR Ing. Jiří Rusnok, ekonom, bývalý ministr financí ČR, předseda představenstva ING PF Ing. Tomáš Síkora, MBA, výkonný ředitel České asociace pojišťoven. Součástí Zlaté koruny jsou diskuze ke klíčovým otázkám na nejvyšší úrovni, mimo jiné i k důchodové reformě ČR.²⁸⁰

2.4.5 Analýza dat z dotazníků

Problematika důchodů

Z výsledků vyplývá, že většina oslovených zákonodárců, kteří vrátili vyplněný dotazník, není spokojena se současnou právní úpravou penzijního systému.²⁸¹ Zároveň se zákonodárci shodli také na skutečnosti, že nově aplikovaná reforma penzí nebyla řádně prodiskutována. S prvními výše uvedenými výsledky dobře koresponduje taktéž názor na zabezpečení vkladů do penzijních fondů, jež je vnímáno negativně. Jako nejrozporuplnější otázka z daného setu se ukázala být otázka s číslem 11 zaměřená na zvýšení veřejných výdajů na penze v poměru k HDP. Přibližně polovina respondentů by se přikláněla pro navýšení finančního objemu na důchodový systém, druhá polovina by nepovažovala řešení za adekvátní.

Otázka číslo 12, jež je zpracována samostatně v Tabulce č. 32, ukázala významné rozdíly mezi jednotlivými osobnostmi při stanovení maximální možné výše důchodu. Uváděné věkové rozmezí se pohybovalo od 60 let až na hranici 70 let. Nejčastěji ale zaznívala odpověď stanovující věk zhruba na polovině tohoto rozmezí tj. 65 let, případně nižší u žen s ohledem na počet vychovaných dětí.

²⁸⁰ ZLATAKORUNA.CZ, heslo *Fóra Zlaté koruny* (dostupné z <http://www.zlatakoruna.info/forum>, přístup 11. 5. 2013).

²⁸¹ Vzorek nebyl reprezentativní a tudíž, mohla nastat situace, že dotazníky vyplnili spíše ti poslanci, kteří se současnou reformou penzí nejsou spokojeni. I tak odpovědi na tuto otázku dokládají, že současné úpravy nemají v poslanecké sněmovně jednoznačnou podporu.

Část druhá: rodinná politika

V problematice rodinné politiky, obsažené v dotazníku sedmi otázkami, panovala vesměs shoda. U každé položené otázky se našla varianta disponující výraznou většinou, což by mohlo indikovat, že představy o rodinné politice nejsou napříč politickým spektrem výrazně rozdílné. Otázka číslo 17 a číslo 18 je jednoznačně nekonfliktní, neboť kromě jednoho respondenta by všichni podpořili zřizování předškolních zařízení a tvorbu pracovních míst s částečným úvazkem. Je však potřeba zvážit, jak malý počet otázek, tak skutečnost, že podobný pohled na danou problematiku ještě neznačí, že jednotliví zákonodárci a strany sdílejí také představu o jejich řešení. Kupříkladu otázka číslo 14 (*Myslíte si, že by stát měl řešit nízkou porodnost?*) evokuje, vzhledem k výsledku, představu, že výrazná majorita oslovených respondentů věří, že by stát do této oblasti zasahovat měl. Řešení by se ale dala nalézt celá řada a pro detailnější podobu toho, jak postupovat, by bylo možné provést další šetření, nejlépe jinou metodu pro získání dat, například pomocí hloubkových rozhovorů.

Vrátíme-li se zpět ke zhodnocení výsledků, jež máme k dispozici, je zajímavé si povšimnout otázky číslo 19 týkající se podmínek pro přerušování těhotenství. Naprostá většina oslovených se shodla, že pro ně není zpřísnění v oblasti interrupcí přijatelné. S ohledem na skutečnost, že vyplněné dotazníky připadají z části i na zákonodárce z konzervativních stran, je jednoznačný výsledek u této otázky překvapivý.

Zajímavým zjištěním také bylo, že nejvíce vyplněných dotazníků se vrátilo od levicových politiků. Z nejasného důvodu se zástupci vládních stran nechtěli vyjádřit k současnému stavu v důchodovém zabezpečení, jež sami prosadili. Může to evokovat, že jsou se situací v ČR spokojeni, ale jak se ukázalo při vyhodnocování dotazníků, není tomu tak. I mnozí pravicoví politici, kteří zaslali zpět vyplněný dotazník, nejsou spokojeni se současným stavem a ani s rodinnou politikou státu.

Tabulka č. 30 - Výsledky dotazníkového šetření I

Počet dotazníků: 43	ANO	NE	Neplatná odpověď	Jiná odpověď	Odpověď chybí
1) Jste spokojeni se současnou legislativní úpravou důchodového zabepečení?	8	34	1		0
2) Jste přesvědčen, že byla důchodová reforma dostatečně prodiskutována?	6	37	0		0
3) Myslíte si, že je zavedení II. pilíře výhodné hlavně pro penzijní fondy?	29	14	0		0
4) Domníváte se, že je dostatečně ošetřené zabepečení vládu v penzijních fondcích?	12	29	0	1 x komentář bez odpovědi	1
5) Myslíte si, že je II. pilíř výhodný pro velkou část populace?	10	33	0		0
6) Může podle Vás zavedení II. pilíře způsobit takové oslabení I. pilíře, že ohrozí jeho stabilitu?	24	17	0		2
7) Být podle Vás porušen princip příjmové solidarity zavedením max. hranice výměrovacího základu pro odvod pojistného pro osoby s vysokými příjmy?	27	14	1		1
8) Je podle Vás v současném systému zachována mezigenerační solidarita?	24	18	1		0
9) Měla by být těm, kteří vychovávají děti, stanovena nižší věková hranice odčihu do důchodu?	24	18	0		1
10) Měl by být počet vychovaných dětí zohledněn ve výpočtu výše důchodu?	31	11	0		1
11) Měl by být podle Vás zvýšen podíl veřejných výdajů na penze jako % HDP?	19	21	0	1 x komentář bez odpovědi	2
12) Jaká by měla být podle Vás max. věková hranice odčihu do důchodu? Pro sím, doplňte.				viz tabulka č. 2	
13) Která z uvedených zemí EU by mohla posloužit jako vzor důchodového systému v ČR? (vyberte, prosím, jednu z nabízených odpovědí)				viz tabulka č. 3	
14) Myslíte si, že by stát měl řešit nízkou porodnost?	31	9	0	3 x komentář bez odpovědi	0
15) Zvýhodnil byste nižším daňovým zatížením rodiny s dětmi?	29	13	0	1 x komentář bez odpovědi	0
16) Poskytl byste jednorázové dávky typu porodného?	31	12	0		0
17) Podpořil byste tvorbu pracovních míst s částečným úvazkem?	42	0	1		0
18) Podpořil byste zřízení předškolních zařízení?	41	1	0	1 x komentář bez odpovědi	0
19) Zpřísnil byste podmínky pro umělé přerušování těhotenství?	4	37	0	1 x komentář bez odpovědi	1
20) Domníváte se, že větší podpora přístěhovalců by byla vhodným řešením situace v ČR?	7	35	0	1 x komentář bez odpovědi	0

Tabulka č. 31 - Výsledky dotazníkového šetření II

Komentáře k odpovědím	
1) Jste spokojen se současnou legislativní úpravou důchodu do věku zaberpečení?	Ne: NE úplně.
2) Jste přesvědčen, že byla důchodová reforma dostatečně prodiskutována?	Ne: NE úplně.
3) Myslíte si, že je zavedení II. pilíře výhodné hlavně pro penzijní fondy?	
4) Domníváte se, že je dostatečně ošetřené zabezpečení vkladů v penzijních fondech?	Ne: Ne a to velmi značně!
5) Myslíte si, že je II. pilíř výhodný pro velkou část populace?	
6) Může podle Vás zavedení II. pilíře způsobit takové oslabení I. pilíře, že ohrozí jeho stabilitu?	Ne: Ne (je již dávno oslaben a na neudržite lném trendu)
7) Byl podle Vás porušen princip příjmové solidarity zavedením max. hranice vyměřovacího základu pro odvod pojistného pro osoby s vysokými příjmy?	
8) Je podle Vás v současném systému zachována mezigenerační solidarita?	Ano: Zčásti ano.
9) Měla by být těm, kteří vychovávali děti, stanovena nižší věková hranice odchodu do důchodu?	
10) Měl by být počet vychovaných dětí zohledněn ve výpočtu výše důchodu?	Ano: Počet PRACUJÍCÍCH dětí
11) Měl by být podle Vás zvýšen podíl veřejných výdajů na penze jako % HDP?	Ano: ANO, ale ...
12) Jaka by měla být podle Vás max. věková hranice odchodu do důchodu? Prosím,	
13) Která z uvedených zemí EU by mohla posloužit jako vzor důchodového systému v ČR? (vyberte, prosím, jednu z nabízených odpovědí)	
14) Myslíte si, že by stáť měl řešit nízkou porodnost?	Ne: NE/ už nemá jak, porodnost je závislá na sociálních podmínkách mladých manželství a jistotách rodin, ty je třeba řešit jako komplex, nikoli porodnost
15) Zvýhodnil byste nižším daňovým zatížením rodiny s dětmi?	Ano: Ano, ale ne nejobhatší příjmové skupiny. Ano: Ano, do 4 dětí
16) Poskytl byste jednorázové dávky typu porodného?	Ano: ANO: limitovaně. Ano: Ano, do 4 dětí
17) Podpořil byste tvorbu pracovních míst s částečným úvazkem?	Ano: Ano, ale jen výjimečně.
18) Podpořil byste zřizování předškolních zařízení?	Ano: Ano, ale ne jakékoli.
19) Zpřísnil byste podmínky pro umělé přerušování těhotenství?	Ne: Určitě Ne
20) Domníváte se, že větší podpora přistěhovalectví by byla vhodným řešením situace v ČR?	Ano: Opatrně ano Ano: ANO, ale ... Ano: ANO, částečně.
	Ano, cíleného přistěhovalectví
	Ano, ale z slovanských zemí
	Ano, ale řízná.

Komentáře bez odpovědi:

otázka č. 4 - S mírou růstu výše výnosu stoupá i míra rizika vložených peněz. Otázka je velmi diskutabilní.

otázka č. 11 - Záleží na situaci.

otázka č. 14 - Nepřímo.

- Fakt?

- Co myslíte výrazem „řešit“? Určitě podporovat rodiny s dětmi daňovými úlevami, podporou na trhu práce – zvýhodnění

částečných úvazků atd. Určitě neprovádět sociálně-inženýrské projekty typu podpory masivní imigrace atd.

otázka č. 15 - Jsou již zvýhodněni v současném systému.

otázka č. 18 - Kým? Stát? Kraj? Obec? Zaměstnavatel? Skupina matek?

otázka č. 19 - Nejde o přerušení, ale o násilné ukončení.'

otázka č. 20 - Podpora ne, ale nebránit.

Tabulka č. 32 - Výsledky dotazníkového šetření III – Otázka č. 12

Otázka číslo 12

12) Jaka by měla být podle Vás max. věková hranice odchodu do důchodu? Prosím, doplňte.

60 let	63 let	65 let	65-67 let	65-68 let	66 let	67 let	68 let	70 let	Odpověď chybí	Jiná *
3	2	8	2	1	1	3	1	2	1	19

* Jiné odpovědi

Vztahovat ke střední době dožití

Variabilitu, průběžně korigovanou podle vývoje středního vývoje dožití eventuelně dle vývoje dalších parametrů

Jak je upraveno stávajícími zákony, postupně se zvyšující úměrně průměrnému věku dožití

Dle zdravotního stavu. Asi stále stoupající.

Záleží na aktuální situaci a na pracovním trhu. Odchod do důchodu by měl být nastaven i podle kondice starších lidí

10 let před medianem dožití.

Podle profese, nelze srovnávat např. horníky nebo luhaře s administrativními pracovníky

Měla by se v návaznosti na rostoucí průměrnou délku života posouvat tak, aby byl zachován poměr mezi pracovní dobou a dobou pobírání důchodu

Tak, aby byla zachována současná doba pobírání důchodu.

Postupně se musí zvyšovat.

Odstupňováno dle náročnosti profese.

Dle vykonávané profese a počtu dětí

Závisí na délce dožití, dnes cca 69 let.

65 mužů / 63 ženy pokud vychovály alespoň 2 děti, jinak stejná hranice

Muži 65 let / ženy 60.

65 let, a u žen s redukcí počtem vychovávaných dětí

Max. 65 mužů, 63 ženy matky – ale záleží i na profesi, délce atd.

65 let u mužů, ženy podle dětí

U mužů 60 let, u žen odpočet podle toho, kolik vychovála dětí.

65 u mužů, 65 u žen s promítnutím počtu dětí (snížení věku u každého vychovávaného dítěte do počtu tří)

Tabulka č. 33 - Výsledky dotazníkového šetření IV - Otázka č. 13

Otázka číslo 13

13) Která z uvedených zemí EU by mohla posloužit jako vzor důchodového systému v ČR?
(vyberte, prosím, jednu z nabízených odpovědí)

Francie	Irsko	Německo	Velká Británie	Jiná (uveďte)	Žádná, ČR by měla jít svojí vlastní cestou	Odpověď chybí
2	0	4	0	3x Švédsko 1x Skandinávské země	20	11
				1x Rakousko, Dánsko		
				1x Nizozemí		

Poznámka u jedné odpovědi **Žádná**: To ale neznamená, že bychom se nemohli inspirovat systémy v jiných zemích. ČSSD hovoří o zavedení systému podobném švédskému. To však vyžaduje zvýšení podílu výdajů na HDP. Švédský penzijní systém patří k dobře hodnoceným i v mezinárodních srovnáních. V hodnocení Melbourne Mercer Global Pension Index pro rok 2012 skončil čtvrtý, za systémem dánským, nizozemským a australským. Všechny tyto systémy mohou být určitým vodítkem při hledání optimálního řešení pro naši zemi.

2.5 Externí aktéři – mezinárodní organizace

Světová banka

S nepříznivým demografickým vývojem se potýká nejen ČR. Mnoho dalších vyspělých států se snaží řešit situaci, kdy kombinací nízké natality a zároveň prodlužujícího se věku dožití dochází k nárůstu počtu seniorů. Věková struktura se postupně mění v neprospěch zastoupení mladších osob v populaci. Z tohoto důvodu se problémem začaly zabývat i některé mezinárodní organizace. Příkladem je Světová banka, která vydává doporučení pro zlepšení situace při realizaci důchodové reformy. V roce 1994 vydala studii „Averting the Old Age Crisis“²⁸², která reagovala na předpokládaný populační vývoj a nastínila možné řešení v podobě třípilířového systému, které vychází z dvou hlavních předpokladů:

- kapitalizovaný důchodový systém ušetří finance v ekonomice jednotlivých států, podpoří investice a výsledkem bude ekonomický růst
- důchodový systém spravovaný soukromými subjekty bude díky konkurenci daleko efektivnější nežli veřejný systém, který je navíc závislý na politické situaci

Do prvního pilíře, financovaného částečně i prostřednictvím daní, by měli být zapojeni všichni povinně z důvodu zabezpečení každého jednotlivce. V podstatě vychází z myšlenek Beveridge, který chtěl pro všechny občany základní finanční podporu. Oproti známému, v ČR zavedenému, prvnímu pilíři, který je financován pouze průběžně, by mohlo být využito daní s tím, že by stát garantoval všem pouze minimální univerzální dávku neboli minimální výši důchodu. První pilíř navrhovaný Světovou bankou je redistribuční, v podstatě se jedná o sociální pomoc. Připouští i možnost absence I. pilíře, pokud by byl minimální důchod vyplácen v rámci druhého pilíře. Druhý pilíř by měl být také povinný, přičemž by se jednalo o systém fondový, v němž by si občané spořili na stáří. Světová banka důrazně doporučovala zavedení dostatečně silného soukromého fondového systému a navrhovala stanovit vyšší příspěvků, kterou by jednotlivci museli přispívat. Třetí pilíř by měl být také spořicí, státem podporovaný, ale již na bázi dobrovolnosti. Každý by se mohl rozhodnout, jakým způsobem si bude spořit, komu svěří svoje úspory, přičemž se předpokládá využití především lidmi s vyššími příjmy. Možností je nabízeno více, například soukromé připojištění nebo

²⁸² WORLD BANK.ORG, *Averting the Old Age Crisis* (dostupné z http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/1994/09/01/000009265_3970311123336/Rendered/PDF/multi_page.pdf, poslední přístup 5. 5. 2013).

zaměstnanecké fondy.²⁸³ Doporučení Světové banky nese jasné prvky liberálního přístupu, neboť stát má garantovat prostřednictvím prvního pilíře pouze minimální nezbytný příjem ve stáří. Druhý pilíř, povinný pro všechny, přitom bez státní garance, představuje pro občany značné riziko. Nepodléhá sice tolik demografickým výkyvům, ale je citlivý na politickou situaci, krizi ekonomiky a situaci na kapitálových trzích. Zároveň existuje riziko podvodného spekulativního jednání.

Později Světová banka přehodnotila svůj postoj k důchodovému zabezpečení a od roku 2003 doporučuje důchodový systém v celé EU rozdělit na dva veřejné pilíře. První má být zásluhový tzv. Paneevropský penzijní systém (NDC) a druhý sociální. V zásluhovém pilíři bude mít každý tak vysokou penzi, jakou si do okamžiku odchodu do důchodu na svém účtu²⁸⁴ nastřádal. Neohrožuje ho nízká natalita ani vysoký počet seniorů a jeho předností jsou nižší provozní náklady. Sociální pilíř by si měla nastavit každá země sama podle svého uvážení.²⁸⁵

Role EU v důchodových systémech členských států

Důchodové systémy ve členských státech EU se povětšinou dočkaly zásadního rozvoje po druhé světové válce. Ta, jakožto důležitý mezník v dějinách nejen Evropy, způsobila obrat většiny států k větší či menší míře solidarity a snaze o sociální zabezpečení svých občanů. Jednou z oblastí, jež se začala rozvíjet, byla i oblast starobních důchodů. Po válce se nejednalo o výjimečný trend. Na podobnou cestu se vydalo mnoho dalších států světa. Budování welfare state bylo zaznamenatelné ve všech koutech světa včetně Spojených států amerických. Mnohé země se ale v průběhu druhé poloviny 20. století svého sociálního státu vzdaly či ho minimalizovaly. Došlo k přesunu osobní odpovědnosti na jedince a také privatizacím systémů sociálního zabezpečení. Evropa v současnosti zůstává jediným kontinentem, který je znám svou sociálností a držením vysokých standardů v otázce sociálního zabezpečení. Státy Evropské unie nejsou v tomto trendu výjimkou. I ony jsou povětšinou založeny na solidaritě, a v celosvětovém měřítku, rozvinutém systému sociálního zabezpečení.

²⁸³ VOSTATEK, J. *Modely pro důchodovou reformu* (dostupné z <http://cepin.cz/cze/prednaska.php?ID=91>, přístup 12. 4. 2013).

²⁸⁴ Jedná se o virtuální účty, které jsou založeny na stejném principu jako PAYG v tom, že se vybrané příspěvky ihned vyplatí současným důchodcům. Ekonomicky aktivním občanům jsou pravidelně zasílány výpisy z jejich účtů, aby měli přehled o tom, kolik peněz ke konkrétnímu dni nastřádali.

²⁸⁵ CMKOS.CZ, Rozhovor s Jaroslavem Vostatkem: *Krise obnažuje zrady penzijních systémů* (dostupné z http://www.cmkos.cz/data/articles/down_2913.pdf, přístup 11. 4. 2013).

Současný stav i externí podmínky působící na evropské země se od dob poválečného zavádění sociálních systémů radikálně změnily a Evropa je nucena na nové situace a výzvy reagovat. Jedná se o otázky související s demografickými, politickými či ekonomickými okolnostmi. Státy Evropské unie na ně obvykle reagují typickými prostředky neoliberalismu, snižováním výdajů určených na sociální politiky, omezováním sociálních garancí a důrazem na osobní zodpovědnost jedinců. V rámci těchto modifikací klesají náklady i na penzijní zajištění občanů a dochází k přechodu k vícepilířové struktuře důchodových systémů. Podobným směrem se v současnosti vydává většina států EU a samotná Unie svým členským zemím, stejně jako zemím kandidátským, reformy v uvedeném stylu schvaluje a doporučuje. Následujících několik odstavců bude věnováno postoji EU jakožto aktéra, jež může ovlivňovat směřování reforem sociálních systémů v evropské sedmadvacítce.

Dřívější Evropská společenství ani nynější Evropská unie ustavená Maastrichtskou smlouvou v roce 1993 nedisponovala přímými kompetencemi k zasahování do důchodových systémů členských států. Celkově je kooperace v sociálních otázkách složitou a citlivou záležitostí, neboť každý ze států EU disponuje vlastními historickými zkušenostmi i charakteristikami. Skloubit představu angažovanosti EU v sociálních otázkách, či dokonce sociální systémy jako takové, kupříkladu ve Francii a Velké Británii, která tradičně usiluje o minimalistické zapojení Evropské Unie do sociální oblasti, by byl obtížný, pravděpodobně neřešitelný úkol. V minulosti se snahy o harmonizaci sociálních systémů daly v rámci EU zpozorovat, k jejich prosazení kvůli názorové nejednotnosti nedošlo. Jednalo se kupříkladu o návrhy na společný sociální systém ještě před přijetím Římských smluv v roce 1957²⁸⁶.

Důchodové systémy tak zůstávají do dnešní doby v kompetencích jednotlivých národních států a Evropská unie může svým členům v této oblasti podávat pouze doporučení, případně vyprovokovat debatu na dané téma a zdůraznit některé úkoly a cíle, které před ní a jejími členy stojí. Přes absenci možnosti přímo rozhodovat o daných otázkách, disponuje EU nástroji, jimiž může směřování svých členů nepřímou ovlivnit. Evropská unie může sehrát roli v ukazování směru, jimž by se měly země vydat. Koordinační roli lze zaznamenat ve stanovování společných cílů a identifikování současných i budoucích výzev. Těmi nejvýraznějšími, se kterými se potýká celá Unie, jsou neudržitelnost státních penzí související s rychlým stárnutím obyvatelstva či zabezpečení adekvátních penzí pro budoucí

²⁸⁶ Římskými smlouvami došlo v roce 1957, resp. 1958, kdy vešly v platnost, k ustavení dvou nových evropských společenství: Evropského hospodářského společenství a EURATOMu. Podobně jako u Evropského společenství uhlí a oceli založeného roku 1952 Pařížskou smlouvou, byly participujícími zeměmi Německo, Francie, Itálie, Belgie, Lucembursko a Nizozemsko.

generace. Výše popsaná asistenční role EU se projevuje metodou OMC²⁸⁷ (Open method for cooperation), v rámci níž vydává Evropská komise reporty a definuje společné cíle.

Hlavní koordinační zásady EU:

- Pojistné se platí v jedné zemi EU
- Všichni občané EU mají stejná práva
- Pro výpočet důchodu se zohledňují období práce v ostatních státech EU
- Zásada převoditelnosti²⁸⁸

Finanční prostředky na důchodové systémy si zajišťuje každá členská země samostatně, a podoba důchodového systému je v kompetenci každého státu. Přestože se Evropská unie zabývá během přístupových jednání o podobu sociálního systému potenciálních budoucích členů, neklade konkrétní nároky na jeho podobu. Pokud se Evropská unie vyjádří k penzijním systémům, jedná se o komentáře a doporučení obecného charakteru, jaké byly k vidění např. v textu Přístupové partnerství. V něm jsou vlády nabádány k rychlejšímu pokračování reform a zaměřením se na řešení problému důchodů, ale zásadní programová doporučení obsažena nejsou. Pokud EU státy hodnotí, pak se jedná jen o rámcová doporučení. Například Česká republika byla během přístupového období kritizována kvůli pomalé penzijní reformě (66).²⁸⁹

Jak vyplývá z výše uvedeného, Evropská unie neusiluje o sjednocování systémů spadajících do sociální politiky, s výjimkou těch, které přímo ovlivňují život lidí migrujících z jednoho evropského státu do jiného. Vzhledem k časté migraci občanů z jednoho členského státu do jiného musí být již před vstupem do EU garantována udržitelnost důchodů a koordinovanost se systémy ostatních členských zemí.²⁹⁰

Mimo to vydává Evropská unie v otázce důchodů doporučení a zasahuje do debaty týkající se daného problému. V roce 2010 došlo k vydání tzv. zelené knihy s tématem důchodů. Cílem bylo, jako tradičně u těchto dokumentů, rozpoutat debatu o tématu, umožnit širokému spektru

²⁸⁷ OMC: Otevřená metoda koordinace představuje spolupráci unijních států v oblastech, kde nemá EU přímé kompetence rozhodovat. Jednotlivé státy v rámci této metody sdílí informace a vyměňují si zkušenosti, což umožňuje učit se jeden od druhého a společně dospět k nejlepšímu možnému výsledku (EC.EUROPA.EU, heslo *Open method for coordination*, dostupné z http://ec.europa.eu/youth/focus/open-method-of-coordination_en.htm, přístup 12. 4. 2013).

²⁸⁸ EC.EUROPA.EU, heslo *Co je to koordinace* (dostupné z <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=cs&catId=850>, přístup 12. 4. 2013).

²⁸⁹ MUNKOVÁ, G. *Sociální politika v evropských zemích*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2004, s. 66. ISBN 80-246-0780-8.

²⁹⁰ MUNKOVÁ, G. *Sociální politika v evropských zemích*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2004, s. 65. ISBN 80-246-0780-8.

na ní participovat a artikulovat vlastní názory.²⁹¹ Cílem této práce není dopodrobna rozebírat obsah knihy, za zmínku ale stojí unijní upozornění na zhoršující se poměr mezi počty pracujících a důchodců, nutnost zvýšit odchodovou hranici do důchodu, potřebu snížit zatížení státních rozpočtů výdaji v důchodové oblasti. Doporučení EU jsou přesně v duchu ekonomického liberalismu a snižování důležitosti sociálního státu. V návaznosti na *knihu zelenou* spatřila v roce 2012 světlo světa *knihá bílá* nabízející konkrétní řešení. Mezi základními doporučeními putující od Unie k členským zemím patří zvýšení účasti občanů na vlastním důchodovém zabezpečení a důraz na doplňkové pilíře penzijního pojištění. Na tomto místě je nicméně potřeba zdůraznit, že Unie zároveň vyzývá i k zajištění rentability a zabezpečení úspor občanů²⁹², což však není v některých národních reformách, včetně té české, dostatečně reflektováno.

Že není Evropské unii otázka životních standardů starších obyvatel lhostejná, bylo zaznamatelné i na skutečnosti, že vyhlásila rok 2012 rokem aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity.²⁹³ Hlavní odpovědnost za sociální politiku nesou jednotlivé státy, protože sociální politika nespadá do výlučných pravomocí EU, nicméně přijímané směrnice, které jsou často velmi podrobné, konkrétní a především závazné, nedávají tak členským zemím mnoho prostoru pro realizaci svých případných vlastních návrhů.²⁹⁴

Výpočet důchodů pro migrující v rámci EU

Volný pohyb osob tvoří jednu z os evropské integrace. Ruce v ruce se snadným přístupem nejen k cestování po EU nýbrž i k dlouhodobému pobytu v jiném státě než ve státě původu s sebou přináší otázky, výzvy i problémy, na niž bylo potřeba na úrovni Evropské unie reagovat. Jeden z takových problémů představuje otázka sociálního zabezpečení osob, které se rozhodli vycestovat za prací do jiného státu EU. Na této úrovni Unie musí konat, aby zajistila spravedlivé podmínky pro ty, jež podobné rozhodnutí učinili a strávili pracovní život ve dvou či více unijních zemích a nebyli znevýhodněni oproti osobám, jež pracovaly po celý profesní život pouze v jedné zemi. Unie proto musí zajistit kompatibilitu jednotlivých systémů členských zemí, v opačném případě by nebylo možné otázku výplaty důchodů

²⁹¹ EUROSOP.CZ, heslo *Zelené knihy* (dostupné z <https://www.euroskop.cz/8913/sekce/zelene-knihy/>, přístup 18. 3. 2013).

²⁹² EC.EUROPA.EU, *Bílá kniha o důchodech* (dostupné z ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=7403&langId=cs, přístup 18. 3. 2013).

²⁹³ MPSV.CZ, heslo *Evropský rok aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity* (2012) v České republice (dostupné z <http://www.mpsv.cz/cs/11696>, přístup 19. 3. 2013).

²⁹⁴ MPSV.CZ, heslo *Zaměstnanost a sociální věci* (dostupné z <https://www.euroskop.cz/688/sekce/zamestnanost-a-socialni-veci/>, přístup 19. 3. 2013).

migrujících pracovníků kvůli variabilitě systémů v EU úspěšně řešit. Koordinační snahy v této oblasti se v rámci tehdejších Evropských společenství odehrávaly již v roce 1971.²⁹⁵

Náklady spojené s důchody jsou dlouhodobé a vysoké. Pokud člověk pracuje ve více státech Evropské unie, zodpovědnost za výplatu důchodů se dělí. Pro výpočet se využívá metoda dílčích důchodů či pro-rata důchody. Jejich výpočet může být někdy složitý, neboť není výjimkou, že lidé pracují i ve více než dvou členských zemích. Nejprve se celá procedura výpočtů zahájí stanovením národního důchodu, kde se bere v potaz hypotetická situace, že daná osoba pracovala po celou dobu v jedné zemi. Druhou fází pak představuje metoda dílčích důchodů (MDD), pomocí níž se stanovuje, na jakou částku by měl člověk nárok podle kritérií jednotlivých zemí, ve kterých pracoval. Uvedené výpočty se týkají pouze prvního pilíře.²⁹⁶

2.6 Trh práce

Trh práce je úzce spojen nejen s tržní ekonomikou, ale i s důchodovým systémem. Podobně jako u výrobků a služeb zde funguje nabídka a poptávka. Podle sociologického pohledu se jedná o sociální systém, který slouží k alokaci zaměstnání.²⁹⁷ Pracovní trh zaznamenává v posledních letech doslova překotné změny. Významnou roli samozřejmě sehrává technický pokrok, ale také požadavky zaměstnavatelů na obsazované pracovní pozice. Obecně se zvyšují nároky na zaměstnance nejen po stránce odborné, kvalitativní, ale také osobnostní. Tomuto trendu nahrává nepochybně zvyšující se nezaměstnanost (viz Tabulka č. 34).

Tabulka č. 34 - Míra nezaměstnanosti v letech 2002-2012 (v %)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
celkem	9,81	10,31	9,47	8,88	7,67	5,98	5,96	9,24	9,57	8,62	9,36

Zdroj: CZSO.CZ, tabulka *Míra registrované nezaměstnanosti v České republice podle krajů* (dostupné z http://www.czso.cz/cz/cr_1989_ts/0507.pdf, přístup 17. 4. 2013).

Celá řada firem se dnes už netají tím, že má zájem o zaměstnance, kteří se rychle orientují v problémech, jsou flexibilní, kreativní, komunikativní, ambiciózní a psychicky odolní. Zjednodušeně se dá říci, že jsou vítáni lidé mladí, zdraví a vitální. Zkušenosti a praxe v oboru

²⁹⁵ Taylor-Gooby, P. *Making a European Welfare State? Convergence and conflicts over european social policy*. Oxford: Blackwell publishing, 2004, s. 132.

²⁹⁶ KOLDINSKÁ, Kristina. *Sociální zabezpečení osob migrujících mezi státy EU*. Vyd. 1. Praha: C. H. Beck, 2007, xvii, Beckovy mezioborové učebnice, s. 151. ISBN 978-807-1796-220.

²⁹⁷ MAREŠ, Petr. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Vyd. 3., upr. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, s. 54 Studijní texty, sv. 6. ISBN 80-864-2908-3.

dnes nepatří mezi priority, zatímco umění rychle se přizpůsobit a umění přesvědčovat okolí ano. Stejně tak jako vzdělání, i znalost alespoň jednoho cizího jazyka se stává naprostou samozřejmostí pro uchazeče, aby měli vůbec nějakou šanci uplatnit se dnešním trhu práce.

Nelze přehlížet nerovné postavení mužů a žen, které ženy výrazným způsobem diskriminuje. Zastávají ve velkém procentu pečovatelská povolání²⁹⁸, která jsou špatně ohodnocena a přestože mnohdy i sice stejně náročná povolání s vysokou odpovědností, pracují v průměru za nižší mzdu, než jakou pobírají muži. Ženy, zastávající roli matky se snaží věnovat dětem alespoň v prvních letech jejich života, čímž si ovšem snižují své celoživotní výdělky. Výsledkem všeho je nižší výměr jejich starobní penze. Porovnáním mediánu²⁹⁹ mezd zjistíme rozdíly mezi pobíranou mzdou u jednotlivých pohlaví (viz Tabulka č. 35).

Tabulka č. 35 - Medián mezd u mužů a žen (v Kč)

	2000	2005	2007	2008	2009	2010	2011
muži	11.436	16.443	18.322	19.343	19.797	19.453	18.808
ženy	14.623	20.265	22.850	24.367	24.158	23.059	23.460

Zdroj: CZSO.CZ, *Zaostřeno na ženy a muže 2012* (dostupné z http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/kapitola/1413-12-r_2012-14, přístup 9. 4. 2013).

O starší zaměstnance není takový zájem, v předdůchodovém věku jsou uchazeči nakonec často vděční za jakoukoliv práci. Z tohoto pohledu se jeví stárnutí obyvatel jako velký problém. Jestliže se bude i nadále zvyšovat věk odchodu do důchodu, kdo bude chtít tyto občany zaměstnat? Podle dnešních platných právních předpisů není stanovena maximální věková hranice odchodu do důchodu. Jestliže se pravidla nezmění, nově narození budou mít nárok na starobní důchod až v 73 letech. Pro mnoho z nich bude nejspíš nedosažitelné přání obstat na pracovním trhu. Nakonec mnoho uchazečů o práci skončí s největší pravděpodobností na úřadech práce. O starší zaměstnance nestojí firmy už dnes, přestože lidé odcházejí do důchodu relativně mladí, již kolem 60 let. Je to zcela pochopitelné, nejsou prostě schopni splnit nastavená kritéria výběrových řízení na pracovní pozice.

Současné střední generaci, která také ještě vyrůstala v dobách socialismu, se zvyšování věku odchodu do důchodu dotkne zřejmě nejcitelněji. Za prvé je tato generace z velké části

²⁹⁸ Eurostat uvádí, že v ČR pracovalo v roce 2011 ve službách 76 % žen, zatímco v průmyslu jen 22 %. Podle genderové statistiky MŠMT z roku 2012 pracovalo v loňském roce na základních školách 95 % žen.

²⁹⁹ Medián se nachází uprostřed mezi nejvyšší a nejnižší pobíranou mzdou. Jedná se o přesnější ukazatel než průměrná mzda, která je ovlivněna vysoce nadstandardními příjmy menších skupin osob.

jazykově nevybavená³⁰⁰ a technické vymoženosti počínaje počítači jsou pro ni často tvrdým oříškem. Představa, že by se tito lidé postupem času orientovali lépe, není reálná. Je dokázáno, že nejrychleji se učí děti. Předdůchodový věk uchazeče o zaměstnání je tedy jednoznačně handicapem na trhu práce už nyní.

Jestliže by tito občané měli ve větším počtu zůstat dlouhodobě v evidenci nezaměstnaných na úřadech práce, pochopitelně by jim stát musel vyplácet dávky státní sociální podpory v nezaměstnanosti. Po uplynutí doby, po kterou se podpora přiznává, by lidé dostávali již pouze dávky životního minima (jako je tomu dnes). „*Pobírají jen podstatně nižší sociální podporu, stanovenou na základě určeného minimálního příjmu, která je navíc ve většině států spojena deprimujícím zkoumáním finanční a majetkové situace žadatele místními úřady.*“³⁰¹ Pro samotné uchazeče o zaměstnání by pak tato situace ale znamenala nejen podstatné snížení životní úrovně v produktivním věku, ale následně nižší částku starobního důchodu, neboť tento se vypočítává z příjmů jedince. Mohla by nastat paradoxní situace, že totiž čím déle lidé budou nuceni pracovat, aby dosáhli důchodového věku a mohl jim být vyplácen starobní důchod, tím menší důchod jim nakonec bude vyměřen.

Stárnoucí společnost je podle profesora Ladislava Rabušiče dosud neprožitou skutečností. „*Otevírá problémy, které sice lze předvídat, avšak jejich řešení jsou nejistá, nejednoznačná a tudíž i diskuzní.*“³⁰²

Jelikož je financování důchodového systému založeno na úrovni ekonomické aktivity a na solidaritě mezi ekonomicky aktivními a neaktivními obyvateli, je zapotřebí zvýšit zaměstnanost všech skupin populace neboli dosáhnout v politice zaměstnanosti evropských cílů. Ve skupině osob starších 50 let bylo žádoucí zvýšení zaměstnanosti do roku 2012 na 55%. Je nezpochybnitelné, že ekonomická aktivita těchto osob je nejen přínosem pro kvalitu jejich života, neboť je zdrojem spokojenosti, uznání a sebeúcty, ale zároveň také přispívá k vyšší životní úrovni ve stáří.³⁰³

“*Problémem stárnutí populace není ani tak jeho dopad na ekonomiku, jako spíše jeho interakce se situací na trhu práce a charakteristikami penzijního systému. Stárnutí a případný úbytek pracovní síly může být do značné míry kompenzován zvýšením zaměstnanosti.*“

³⁰⁰ Nepočítáme-li ruštinu, která se vyučovala v dobách socialismu povinně.

³⁰¹ MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, s. 76. ISBN 80-86429-08-3.

³⁰² Rabušič, I. *Česká společnost stárne*. Brno: Georgetown, 1995, s. 10. ISBN 80-210-1155-6.

³⁰³ MPSV.CZ, *Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012 (Kvalita života ve stáří)* (dostupné z <http://www.mpsv.cz/cs/5045>, přístup 18. 3. 2013).

*Ekonomický dopad stárnutí populace bude do značné míry závislý na tom, jak využijeme získané přírůstky v délce života.*³⁰⁴

Podle Českého statistického úřadu bude žít v roce 2050 v České republice cca půl miliónu občanů ve věku nad 85 let. Na tuto prognózu ovšem nelze pohlížet jen negativně, neboť delší život a lepší zdraví jsou jistě nezanedbatelné hodnoty samy o sobě. Následující Tabulka č. 38 porovnává míru zaměstnanosti v jednotlivých zemích Evropské unie.

Tabulka č. 36 - Míra nezaměstnanosti v zemích EU (v %)

Země	Prosinec 2008	Prosinec 2009	Země	Prosinec 2008	Prosinec 2009
Nizozemsko	2,8	4,0	Lotyšsko	11,3	22,8
Rakousko	4,2	5,4	Španělsko	14,8	19,5
Kypr	4,0	6,1	Estonsko	7,7	15,2
Lucembursko	5,3	6,2	Litva	8,2	14,6
Slovensko	4,2	6,8	Slovensko	9,3	13,6
Malta	6,0	7,2	Irsko	8,3	13,3
Rumunsko	5,9	7,2	Maďarsko	8,5	10,7
Dánsko	4,1	7,4	Portugalsko	8,1	10,4
Německo	7,1	7,5	Francie	8,5	10,0
Velká Británie	6,5	7,8	Řecko	7,9	9,7
Bulharsko	5,4	7,9	Švédsko	7,0	8,9
Česko	4,7	8,0	Polsko	7,0	8,9
Belgie	7,1	8,2	Finsko	6,9	8,8
Itálie	7,0	8,5			

Zdroj: EC.EUROPA.EU/EUROSTAT, Eurostat: Pressemitteilungen Nr. 16/2010 von 29. January 20. (dostupné z <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/refreshTableAction.do?jsessionid=9ea7d07d30e7fc554dcfc144456fa3d184d9db4f9939.e340aN8PchaTby0Lc3aNchuMc30Re0?tab=table&plugin=1&pcode=teilm020&language=en>, přístup 3. 5. 2012). Dále upraveno.³⁰⁵

V současnosti nezaměstnanost kvůli probíhající ekonomické krizi ve všech státech roste. Nejmenší míru nezaměstnanosti vykazuje Nizozemsko, naopak s nejvyšší nezaměstnaností se potýká Slovensko. Rozdíl mezi těmito dvěma státy je značný, míra nezaměstnanosti na Slovensku je oproti Nizozemsku více než trojnásobná.

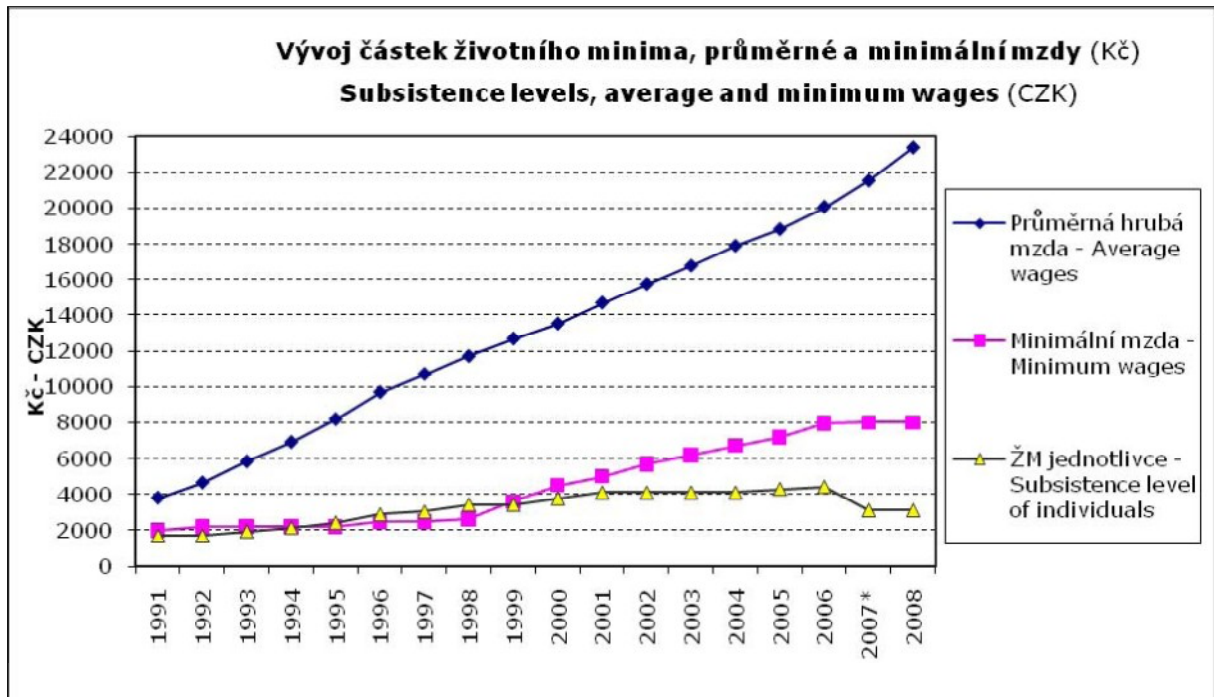
Vezmeme-li v úvahu podíl zaměstnanosti osob ve věkové skupině 55-64 let, který je na Slovensku pouhých 40 % (nejméně ze všech sledovaných států), je zřejmé, že slovenští občané v této věkové kategorii mají nejmenší šanci uplatnit se na trhu práce ze všech sledovaných států. Česká republika vykazuje o něco lepší výsledky, nicméně by se umístila na pomyslném předposledním místě.

³⁰⁴ MPSV, *Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012 (Kvalita života ve stáří)* (dostupné z <http://www.mpsv.cz/cs/5045>, poslední přístup 6. 5. 2013).

³⁰⁵ Míra nezaměstnanosti se udává jako podíl nezaměstnaných ku všem, kteří mohou pracovat (zaměstnaní a nezaměstnaní). Podle metodiky mezinárodní organizace práce se za nezaměstnané považují osoby ve věku 15 a více let, které aktivně práci hledají a jsou schopné nastoupit do zaměstnání během 14 dnů.

Následující Graf č. 17 znázorňuje vývoj částek životního minima, minimální mzdy a průměrné mzdy v České republice v letech 1991 až 2008. Během sledovaného období rapidně stoupla průměrná mzda, zatímco částky životního minima³⁰⁶ zůstávají po celou dobu na téměř stejné úrovni. Mezi nejvíce ohrožené skupiny obyvatel patří důchodci, jelikož jsou velice často závislí právě na sociální pomoci státu.

Graf č. 18 - Vývoj částek životního minima, průměrné a minimální mzdy (v Kč)

Zdroj: VUPSV.CZ, heslo *Výzkumný ústav práce a sociálních věcí* (dostupné z: http://www.vupsv.cz/index.php?p=ekonomicke_a_socialni_ukazatele_cr&site=default, přístup 9. 4. 2013).

³⁰⁶ V roce 2007 došlo ke změně metodiky výpočtu životního minima.

ZÁVĚR

V diplomové práci jsem se zabývala demografickým vývojem a jeho dopady na systém financování důchodů v České republice. Cílem důchodového pojištění je zabezpečit všechny občany tak, aby byla zachována jejich kvalita života. S přibývajícím počtem seniorů v populaci se však zvyšuje tlak na veřejné finance. Jako hlavní cíl práce jsem definovala identifikaci problémů v oblasti financování důchodů, jelikož tuto otázku vnímám jako velmi závažnou s ohledem na stárnutí populace. Mezi operativní cíle jsem zařadila analýzu demografického vývoje, analýzu legislativního a institucionálního rámce financování důchodů včetně zhodnocení postojů a jednání nejvýznamnějších aktérů veřejné politiky ve vztahu k systému. Prostor byl věnován především jednotlivým politickým stranám. V následujícím textu se pokusím na základě realizovaných analýz odpovědět na výzkumné otázky, definované v úvodní části práce.

První výzkumná otázka zněla: „**Jaká je současná situace financování důchodů?**“ Z provedené analýzy aktérů, legislativního rámce, dokumentů a dat vyplývá, že problémů v oblasti financování důchodů, je celá řada. Nedostatek financí v prvním pilíři je zčásti způsoben na straně příjmové, kdy OSVČ platí nižší pojistné než zaměstnanci a dále dlužníky, jež neodvádějí pojistné včas anebo vůbec. Vliv na nízký výběr pojistného má ovšem především situace na trhu práce. Nezaměstnaní nejen, že nepřispívají do důchodového systému, neplatí daně z příjmu, ale naopak zatěžují veřejné finance tím, že jim jsou vypláceny sociální dávky. Nutno podotknout, že občané za vzniklou situaci často nemohou, neboť nabídka pracovních míst je nedostatečná. Další problémovou oblastí je měnící se struktura populace. Analýza demografického vývoje jasně dokazuje, že se v posledních letech výrazným způsobem změnila. Průměrný věk dožití se neustále zvyšuje a počet nově narozených naopak klesá. Ženy rodí v průměru méně dětí, zároveň mateřství odkládají do pozdějšího věku. Index stáří, vyjadřující počet důchodců na 100 dětí, se za posledních dvacet let zdvojnásobil. Česká republika vykazovala během let 1990 až 2000 záporný populační růst. Negativní vliv nízké natality na průběžně financovaný důchodový systém je nezpochybnitelný. Méně pojištěnců, platících pojistné a oproti tomu prodlužující se délka lidského života, která vyvolává tlak na veřejné finance v důsledku zvyšujícího se počtu seniorů pobírajících penzi. Příliv migrantů do České republiky má sice stále stoupající charakter, nicméně z demografického pohledu se **nejedná o významný počet osob**, jež by měl zásadním způsobem ovlivnit trend stárnutí obyvatelstva u nás.

Provedená komparace s vybranými státy Evropské unie dokazuje, že se všechny státy potýkají s nepříznivým demografickým vývojem. S jednoznačně nejhorší situací se musí vyrovnávat Německo. **Nejvyšší natalita byla shledána ve Francii**, která nevykazuje klesající trend v počtu nově narozených dětí ani v období hospodářské krize. Tato země je známa svojí štědrá sociální politikou a podporou mladých rodin s dětmi. Francie zároveň vydává zdaleka **nejvyšší procento DPH** na důchody. V roce 2010 dvojnásobek oproti Velké Británii a Slovensku.

Z provedené kvalitativní sondy pomocí polostrukturovaných rozhovorů vyplynulo několik zásadních zjištění. Hlavním smyslem života žen, s nimiž byl uskutečněn rozhovor, je jednoznačně dítě. Většina respondentek se vypověděla, že se na mateřství těší a plánuje vychovat jedno dítě. Jak vyplynulo z analýzy rozhovorů, pokud by nebyly limitovány svojí sociální situací, vychovaly by raději dvě či tři děti. Vzhledem k současnému trendu snižujícího se počtu narozených dětí, jež připadají na jednu ženu, bylo takovéto zjištění zásadní. Dítě je společnou hodnotou všech žen, které se zúčastnily výzkumu. Nejčastějším problémem se ukázala být nedostupnost bydlení a nejistota na trhu práce. Ženy se v rozhovorech přiznaly ke strachu z budoucnosti a shodly se v tom, že si více dětí za současné situace nemohou dovolit. Překvapující zjištění bylo, že pouze jedna z dotazovaných žen preferovala vlastní kariéru před založením rodiny. Z názorů žen vyplývá, že shledávají státní pomoc jako nedostatečnou.

Současná koaliční vláda ODS, TOP09 a LIDEM nakonec i přes všechny protesty uskutečnila reformu důchodového systému. Z analýzy hlasování Poslanecké sněmovny vyplývá, že reformní změny byly prosazeny těsnou většinou. Kritika na podobu penzijní reformy se ozývá dosud. Celá řada expertů, podobně jako odbory či levicově orientovaní politici, vyjadřují nespokojenost s tzv. „malou“ i „velkou“ reformou. Za systémovou chybu označili zvyšující se nespravedlnost vůči ženám a rodinám s dětmi, neboť důchodová reforma nebyla propojena s rodinnou politikou. Velký rozruch vyvolal nález Ústavního soudu, který uznal nedostatečnou ekvivalenci v prvním pilíři. Vláda následně zvýšila penze lidem s nadstandardními příjmy, a to i přes nesouhlasné stanovisko mnoha expertů i tehdejšího prezidenta ČR, Václava Klause. Prof. Potůček, sociolog, uvedl, že vládní návrh posílil princip ekvivalence, ale jen pro 10 % nejbohatších pojištěnců, zatímco pro 70 % občanů střední třídy je výsledkem nižší důchod. Podobné kritiky zaznívaly ze všech stran. S nálezem Ústavního soudu ostře nesouhlasil Jan Musil, soudce Ústavního soudu a jeho kolega **Jiří Nykodým**, soudce Ústavního soudu.

Zavedením druhého pilíře se **situace nezlepšila**, především ne pro ty nejpotřebnější, pro něž i 2 % z jejich hrubé mzdy představují v rodinném rozpočtu příliš vysokou částku. K tomu nejistota vložených peněz do soukromých fondů při současné eskalaci na finančních trzích jim nedává příliš naděje na lepší život ve stáří. Naopak pro movitější občany není spoření v penzijním fondu příliš lukrativní, dovedou se na stáří zabezpečit většinou sami a lépe, například investicemi do nemovitostí. Pro porovnání prvního a druhého pilíře jsem využila pomocnou heuristiku SWOT analýzy. Znázorňuje slabé a slabé stránky, příležitosti a hrozby v matici. Zhodnocuje vnitřní a vnější faktory ovlivňující fungování jednotlivých pilířů. Negativním dopadem vyvádění financí z průběžného systému je možné **prohlubování jeho deficitu**, jelikož 3 % z nadstandardního platu, která budou nejspíše nejčastěji vyváděna právě bohatšími pojištěnci z průběžného systému, představují **vysokou částku**. Levicově zaměření politici kritizují další oslabování průběžného pilíře. V nejhorším scénáři by mohla nastat situace, že by v prvním pilíři nakonec zůstali jen ti nejpotřebnější a celý systém by zkolaboval. Ze sociologického výzkumu agentury Ipsos realizovaného v listopadu roku 2012 však vyplynulo, že občané o vstup do druhého pilíře nejeví zájem. Pouhá 2 % dotázaných byla rozhodnuta vstoupit do druhého pilíře. Spoření ve třetím pilíři se ukázalo být hodně využíváno občany, i přes nízké výnosy v posledních letech. Bohužel, dosud neplní svoji původně zamýšlenou funkci jako další příjem k důchodové dávce od státu, ale je spíše využíváno jako státem podporované a hlavně garantované spoření. Situace na konci loňského roku jasně ukázala, že lidé dávají přednost **bezpečnému** ukládání peněz před nejistou vidinou **možného zisku**, když se počet nově uzavřených smluv penzijního připojištění za starých podmínek platných do 30. listopadu 2012 zvýšil na dvojnásobek oproti roku předchozímu.

V úvodu práce jsem rovněž definovala otázku: „**Jakým způsobem ovlivňuje EU rozhodování o penzích v ČR?**“ Evropská unie, byť obecně disponuje velkými pravomocemi, jak ovlivnit chod svých členů, **nedisponuje přímými prostředky**, jimiž by mohla změnit jejich důchodový systém. Každý stát za penzijní systém zodpovídá sám a samostatně si ho také financuje. Evropská unie zaujímá v této oblasti pouze roli **poradní či koordinační**. Jediná otázka, ve které se EU přímo angažuje, je vyplácení důchodů občanům, pracujícím během svého života ve vícero členských státech. Skloubit sociální systémy by byl pravděpodobně neřešitelný úkol. O podobě sociální politiky mají jednotlivé státy rozdílnou představu. Příkladem může být Francie, známá svoji štedrou solidární politikou a Velká Británie, která naopak tradičně usiluje o minimalistické zapojení Evropské Unie do sociální

oblasti. Každý ze států EU disponuje rozličnými historickými zkušenostmi i charakteristikami.

Z provedené analýzy dat, statistik a legislativního rámce vyplývá, že problémem je i samotná situace na trhu práce, především **hodnotový žebříček** vykonávané činnosti. Ženy nejčastěji nacházejí pracovní uplatnění ve školství, zdravotnictví a ostatních službách. Tato činnost, ačkoliv nikdo nemůže zpochybňovat její **vysoký přínos pro společnost**, je finančně velmi podhodnocována. Další problémová oblast se ukazuje v tom, že ženy mají v současnosti **nižší důchody** nežli muži. Vzhledem k tomu, že se zvýšila potřebná doba pojištění na 35 let, je zapotřebí si položit otázku, jak budou ženy schopné tuto podmínku dodržet. V případě, že se žena rozhodne nejprve vystudovat VŠ, aby měla větší šanci uplatnit se na trhu práce a pomoci tak zabezpečit rodinu. Pokud ihned poté, co v 25 letech dostuduje, porodí postupně dvě děti, (se kterými bude s největší pravděpodobností nejprve na mateřské dovolené a po tuto dobu nebude výdělečně činná), nastává velký problém. Nejenže jí bude následně vypočten nižší důchod, ale zároveň zcela reálně **nemusí splnit podmínku 35 let pojištění**. Jestliže využije zákonné možnosti a bude čerpat mateřskou dovolenou v celkové možné délce po dobu šesti let a poté se jí podaří ihned v 31 letech znovu zapojit do pracovního procesu, dostane se do následující situace: Doba studia po 18. roku věku se nezapočítává do doby pojištění, může jí tedy chybět 7 let povinného pojištění pro nárok na důchod a ještě jí za to, že vychovala dvě děti, bude vypočten důchod nižší. Je nutné si uvědomit, že se situace během posledních let podstatně změnila. Již neplatí model celoživotního manželství a tradičního pojetí rodiny, v níž zastával muž roli živitele a žena roli pečovatelky. Postupně se smazávají rozdíly, **žena pracuje stejně jako muž**, její výdělky se jí započítávají pro přiznání nároku na důchod a ovlivňují významným způsobem výši její penze. Čím více je výpočet částky důchodu **vázán na předchozí výdělky**, tím se stává **pro ženy nevýhodnějším**. Dosud byl brán alespoň zřetel na počet vychovaných dětí a ženy odcházely do starobního důchodu o něco dříve než muži. Sjednocením hranice věku odchodu do důchodu však o tuto kompenzaci přišly. Dnes jsou jednoznačně ti, kteří vychovalí děti (nemusí to být nutně ženy), znevýhodněni. Nejprve je několik let živí, čímž se jim pochopitelně sníží životní úroveň a poté tyto děti vydělávají na důchody těch, kteří děti neměli. Současný systém, ve kterém **není určena maximální věková hranice** pro odchod do důchodu, už není jen sporná, ale podle řady expertů, k nimž se přikláním, i zcela nesmyslná. Je tedy na zodpovědném zvážení politiků, kam až mohou při určení věkové hranice odchodu do důchodu zajít, aniž by napáchali více škody nežli užitku. Nově narození podle platných nastavených podmínek dosáhnou důchodového věku

v 73 letech. Zvýšit věkovou hranici pro odchod do důchodu v zájmu stabilizace průběžného systému bylo podle všech aktérů nutné, aby i budoucí generace mohla pobírat důchod v rozumné výši. V současné době ale není určena maximální hranice věku pro odchod do důchodu. Tato skutečnost je velmi kritizována.

Z provedené analýzy dotazníkového šetření vyplynulo, že většina oslovených zákonodárců, kteří vrátili vyplněný dotazník, není spokojena se současnou legislativní úpravou důchodového systému. Shodli se v tom, že nově aplikovaná reforma penzí nebyla řádně prodiskutována a zabezpečení vkladů do penzijních fondů je vnímáno negativně. Neshoda se objevila u otázky, která se týkala zvýšení veřejných výdajů na penze v poměru k HDP. Přibližně polovina se přiklonila pro navýšení finančního objemu a druhá polovina by nepovažovala toto řešení za adekvátní. V problematice rodinné politiky panovala vesměs shoda, což by mohlo indikovat, že představy o rodinné politice nejsou napříč politickým spektrem výrazně rozdílné. Všichni by například podpořili zřizování předškolních zařízení a tvorbu pracovních míst s částečným úvazkem. Je však potřeba zvážit, jak malý počet otázek, tak skutečnost, že podobný pohled na danou problematiku ještě neznačí, že jednotliví zákonodárci a strany sdílejí také představu o jejich řešení. Výrazná majorita oslovených se domnívá, že by stát do této oblasti zasahovat měl a měl by řešit nízkou porodnost. Způsoby řešení mohou být ale různé. Pro detailnější podobu toho, jaký postup by volili, by bylo nutné provést další šetření, například metodou hloubkových rozhovorů.

Experti upozorňují na otázku **práceschopnosti občanů ve vyšším věku**. Vzhledem k psychickým a zejména fyzickým možnostem, které vyplývají z biologické podstaty člověka, není podle nich možné věk neustále prodlužovat. Stejný názor zastávají i levicově zaměřené politici. To, že se prodlužuje lidský věk, ještě neznamená, že starší lidé jsou v natolik dobré kondici, aby mohli úspěšně zvládnout dnešní vysoké pracovní nasazení, s nímž bojuje mnohdy i mladá generace.

Jak vyplynulo z analýzy programových prohlášení, levicově zaměřené politici kladou důraz na příjmovou solidaritu mezi občany. Jejich cílem je především zachování kvality života seniorů. Odmítají snižování sociálních výdajů s odůvodněním, že Česká republika vydává na důchody o třetinu méně peněz nežli je evropský průměr. Pravicově zaměřené politici naopak vyzdvihují nutnost vlastní odpovědnosti za svůj život. Každý člověk by se samozřejmě měl chovat zodpovědně, proti tomu nic namítají ani levicově zaměřené politici. Nemělo by se podle nich ale zapomínat na podstatu důchodového pojištění, které bylo vytvořeno právě za účelem zabezpečení všech občanů. Zároveň dlouhodobě upozorňují na OSVČ, kterým hrozí ve stáří

chudoba. Je žádoucí se také zamyslet nad situací českých domácností. Není to o podceňování občanů, ale systém založený **na individuální zodpovědnosti** každého jedince, **není obecně vhodným řešením**. Důvod je prostý. Stačí se podívat na současné zadlužení českých domácností.³⁰⁷ Mnoho občanů (nepochybně z velké části kvůli lákajícím reklamám v nejrůznějších médiích) si místo šetření zvyklo žít na dluh. Kromě toho, aby si většina mladých lidí sama pravidelně dlouhé roky již od mládí šetřila na důchod, **potřebuje nejprve dozrát**. Je zcela normální a pochopitelné, že lidem v jejich mládí připadá důchodový věk v nedohlednu, a to snadno vyvolá pocit, že na šetření mají času dost.

Jak vyplývá z názorů levicově zaměřených stran, základním předpokladem k šetření je dostatek finančních prostředků, aby měli občané **z čeho šetřit**. Tito mladí budou splácet hypotéky, platit školné (nejprve sobě a posléze svým dětem), dále zdravotní péči a k tomu všemu by si měli naspořit na důchod, je taková představa pro velkou část z nich poněkud absurdní. Podpora rodin se ukázala být nedostatečnou. Současný systém zvýhodňuje bezdětné. Měla by být **zohledněna výchova dětí a podporováno mateřství**.

Další výzkumná otázka, kterou jsem si položila, zněla: „**Jakou roli hrají jednotliví aktéři?**“ Role jednotlivých aktérů je dána především jejich mocí neboli možnostmi ovlivňovat podobu důchodového systému v ČR. Nejvýznamnějším aktérem je MPSV, neboť řídí a kontroluje výkon státní správy. Od roku 2002 MPSV pravidelně předkládá pojistně matematickou zprávu o sociálním pojištění, jejímž smyslem je zhodnotit vývoj důchodového systému za minulé období, vyvodit závěry a předložit doporučení pro následující roky. Politické strany jsou dalším významným aktérem, neboť jednají na základě mandátu, který obdržely od svých voličů. Problém je, že nedovedou nalézt konsensus, jejich představy o řešení problémů, jsou zejména mezi pravicově a levicově zaměřenými politiky, naprosto odlišné.

Občané jako jednotlivci mají roli víceméně pasivní, přestože se jich veškeré změny citelně dotýkají. Mohou využít možnosti sdružovat se do různých spolků, občanských sdružení aj., sepisovat petice, zúčastňovat se demonstrací, v krajním případě stávkovat. Odbory jsou oproti nim v daleko lepším postavení, mají možnost zúčastňovat se jednání Tripartity a snažit se prosazovat svojí představu důchodového zabezpečení, i když často neúspěšně. Nicméně na jejich hlas je brán na zřetel. Penzijní fondy se nacházejí v roli podnikatele, tudíž ze samotné podstaty definice podnikání již vyplývá, že jim jde primárně o zisk.

³⁰⁷ ČNB zveřejnila celkové zadlužení domácností. Ke dni 28. února 2013 činilo téměř 1,238 bil. Kč. Z toho částka na bydlení tvoří 833.339 mld. Kč, zbytek jsou ostatní úvěry včetně za spotřebu (dostupné z http://www.cnb.cz/cnb/STAT.ARADY_PKG.hlavni_ukazatele?p_iframe=0&p_lang=CS, přístup 25. 3. 2013)

Další výzkumná otázka, kterou jsem si položila, byla otázka následující: „**Jaká řešení nabízejí jednotlivé politické strany?**“ Z analýzy programových prohlášení vyplývá, že jejich pohled na řešení sociální politiky je značně odlišný. Všechny politické strany se nicméně shodují v tom, že by i do budoucna by **měl být zachován průběžný systém** financování důchodů, a to i přes všechny dosavadní problémy. Průběžný systém představuje pozitivní rys už z toho důvodu, že je garantován státem.

Poslední výzkumná otázka zněla: „**Jaké jsou možné sociální dopady na občany?**“ Experti upozorňují na nebezpečí, které hrozí občanům, z důvodů necitlivě prováděných reforem. Profesor Keller například uvedl, že je sice v současné době málo občanů pod hranicí bídy, ale varuje před optimismem, jelikož rozhodují doslova stokoruny. Propojení dopadů reformy zdravotnictví, zvýšení DPH, a cenové deregulace bydlení může mít za následek vznik bezdomovectví seniorů.“

Jak ukazují výsledky analytické části předkládané práce, vzhledem ke zcela odlišnému pohlížení na penzijní pojištění, dochází často ke střetům mezi levicově a pravicově zaměřenými politiky. V duchu „moci vládnout“ lze u nich však vyzorovat i snižující se význam volebního programu a upřednostňování svých postů. Současná koaliční vláda opakovala, že nejprve **musí dojít k široké shodě na podobě důchodové reformy**, celospolečenská debata o její podobě je důležitá jak vzhledem k závažnosti tématu, tak s ohledem **na dlouhodobou udržitelnost systému důchodového zabezpečení**, aby nedošlo k situaci, že s nástupem jiné vlády bude reforma nebo její část zrušena. K žádné shodě ale nikdy nedošlo. Dnes je situace taková, že pokud se podaří získat levicově zaměřeným politickým stranám většinu v příštích volbách do Poslanecké sněmovny, již avizovaly, že druhý pilíř zruší. Lze jen konstatovat, že žádná politická strana neměla ve svém programu důchodovou reformu v podobě, která byla přijata. Z provedených analýz tedy lze vyvodit závěr, že současná koaliční vláda, i přes to, že má nejnižší důvěru v novodobé historii ČR, dokázala nakonec **prosadit penzijní reformu**, ovšem v podstatě v podobě, kterou nikdo nechtěl. Odpovídalo by tomu i velké množství nespokojených reakcí nejen od opozice.

Demografická situace, a spolu s ní související problém financování důchodů v ČR, se ukázala být velmi diskutabilními. Ve společnosti **nepanuje shoda** ani v otázce budoucího **populačního vývoje** a už vůbec ne v **oblasti důchodové politiky**. Neshodnou se dokonce ani odborníci s politiky. Všechny politické strany v České republice si ale uvědomují problém stárnutí obyvatelstva i jeho dopady na financování budoucích důchodů, nicméně prozatím se

nedokázaly dohodnout na řešení, jež by bylo podepřeno o celospolečenský konsensus. Je zřejmě nezpochybnitelné, že bylo žádoucí provést změny, neboť průběžný systém se ukázal být křehký a z dlouhodobého hlediska neudržitelný. Situace se pro budoucí seniory postupně **zhoršuje**, ať už se jedná o výši penzí, jejich valorizaci nebo podmínky pro přiznání nároku na starobní důchod. Vláda se ale zaměřuje výhradně **na otázku příjmu a výdajů** v důchodovém systému, aniž by problém řešila **komplexně** spolu s rodinnou politikou a především se situací na trhu práce, která se značně zhoršuje, a to především pro nejmladší generaci. S nedostatečnou podporou rodin do určité míry souvisí nízká natalita a prozatím nic nenasvědčuje tomu, že by se v nejbližších letech obrátil demografický vývoj k lepšímu. Zásadním problémem v souvislosti s problematikou důchodového zabezpečení se tak jeví právě **situace na trhu práce a nedostatečná podpora rodin s dětmi**.

Za současného stavu by bylo v první řadě žádoucí propojit důchodovou a rodinnou politiku. Podpořit rodiny s dětmi, a tím i porodnost (nižším zdaněním, větší nabídkou zaměstnání na zkrácený pracovní úvazek, výstavbou předškolních zařízení apod.) Aktivita státu by se měly zaměřit také na nezaměstnanost. Nabídka na trhu práce je v současné době neuspokojivá především pro mladou generaci, dá se říci až flustrující. Určitou možností by mohla být podpora různých stáží. Mladí lidé by tak mohli získat alespoň nějakou praxi a mít větší šanci uplatnit se na trhu práce. Další důležitou oblastí je bytová politika státu. Ukazuje se, že zásadním problémem pro založení rodiny je nedostupnost bydlení. Aktivita státu by mohly směřovat nabídkou výhodnějších úvěrů pro mladou generaci nebo výstavbou levnějších bytů. Vzhledem k tomu, že průběžný systém financování důchodů je citlivý na demografický vývoj, je zarážející nedostatečná podpora

Na závěr práce uvádím, že jejím cílem bylo na základě provedených analýz identifikovat problémy v oblasti financování důchodů, zjištění jejich příčin a nastínit možná řešení problému. Jsem si vědoma toho, že z důvodu rozsahu práce, nebylo možné věnovat se problematice více do hloubky všem relevantním aktérům tak, aby se získaná data dala zobecňovat. Pohled do problematiky byl omezen časově a zároveň tím, že se jednalo o individuální výzkum.

SUMMARY

My diploma thesis is written as a case study dealing with demographic development and its impacts on system of continuous financing of pensions in the Czech republic. With the rising number of seniors, the pressure on public financing is increasing. The main goal of my thesis was to identify the current issues in our pension system. The theoretical part of work was focused on social theories, economic theories, quality of life and fundamental rights. All of these elements were briefly presented in order to make a comprehensive picture of the topic of my thesis. In the analytical part of work I tried to analyse the demographic development, legislative and institutional framework of pension financing in the Czech republic. The analysis of participants and evaluation of their behaviour in the system was done as well. The biggest amount of space was dedicated to political parties which play a crucial role in the decision-making about shape of the system. As a part of my thesis I included analysis of questionnaires which were send to members of our Parliament and analysis of interviews.

SEZNAM TABULEK

- Tabulka č. 1 - Porovnání keynesiánského a schumpeterovského welfare state.
- Tabulka č. 2 - Demografické ztráty 1914-1918.
- Tabulka č. 3 - Populační růst.
- Tabulka č. 4 - Podíl obyvatel ve věkové skupině 0-14 a 65 a více let v letech 1950-2011.
- Tabulka č. 5 - Podíl obyvatel ve věku 0-14 let.
- Tabulka č. 6 - Podíl osob ve věku nad 65 let v populaci.
- Tabulka č. 7 - Index stáří.
- Tabulka č. 8 - Průměrný věk dožití u mužů.
- Tabulka č. 9 - Průměrný věk dožití u žen.
- Tabulka č. 10 - Průměrný věk dožití celkem.
- Tabulka č. 11 - Průměrný věk ženy při narození prvního dítěte.
- Tabulka č. 12 - Průměrný počet dětí na jednu ženu.
- Tabulka č. 13 - Podíl respondentů, kteří si myslí, že žena musí mít děti, aby se naplnilo její poslání.
- Tabulka č. 14 - Očekávaný průměrný věk a index stáří v ČR (střední varianta).
- Tabulka č. 15 - SWOT analýza (matice).
- Tabulka č. 16 - Současný důchodový systém v ČR (od 1. ledna 2013).
- Tabulka č. 17 - Důchodový účet 2009-2011.
- Tabulka č. 18 - Průměrná výše mzdy a starobního důchodu v letech 2002-11.
- Tabulka č. 19 - Počet příjemců starobního důchodu podle jeho výše.
- Tabulka č. 20 - Výše státního příspěvku ve III. pilíři.
- Tabulka č. 21 - % DPH vydávané na důchody.
- Tabulka č. 22 - Základní atributy vybraných penzijních systémů.
- Tabulka č. 23 - Zvyšování penzí při pozdějším odchodu do důchodu.
- Tabulka č. 24 - Prognóza počtu obyv. nad 60 let, 2050 (střední varianta).
- Tabulka č. 25 - Matice aktérů.
- Tabulka č. 26 - Hlasování v Poslanecké sněmovně 2002-2006.
- Tabulka č. 27 - Hlasování v Poslanecké sněmovně 2006-2010.
- Tabulka č. 28 - Hlasování v Poslanecké sněmovně 2010-2012.
- Tabulka č. 29 - Hlavní změny v důchodovém pojištění přijaté v letech 2002-2012.
- Tabulka č. 30 - Výsledky dotazníkového šetření I.
- Tabulka č. 31 - Výsledky dotazníkového šetření II.

Tabulka č. 32 - Výsledky dotazníkového šetření III – Otázka č. 12.

Tabulka č. 33 - Výsledky dotazníkového šetření IV – Otázka č. 13.

Tabulka č. 34 - Míra nezaměstnanosti v letech 2002-2012.

Tabulka č. 35 - Medián mezd u mužů a žen.

Tabulka č. 36 - Míra nezaměstnanosti v zemích EU.

SEZNAM GRAFŮ

Graf č. 1 - Počet živě narozených.

Graf č. 2 - Počet zemřelých.

Graf č. 3 - Podíl dětí narozených mimo manželství v letech 1950-2011.

Graf č. 4 - Průměrný věk žen při narození 1. dítěte v letech 1950-2011.

Graf č. 5 - Počet uzavřených sňatků v ČR v 1990-2011.

Graf č. 6 - Podíl českých respondentů různých věkových skupin, kteří si myslí, že žena musí mít děti, aby se naplnilo její poslání.

Graf č. 7 - Ideální počet dětí v rodině v ČR v letech 1991-1997.

Graf č. 8 - Vývoj počtu cizinců v ČR v roce 2007.

Graf č. 9 - Vývoj počet cizinců s pobyty trvalými a dlouhodobými pobyty nad 90 dní v ČR 1993-2000.

Graf č. 10 - Počet přistěhovalých do ČR v roce 2012.

Graf č. 11 - Očekávané počty seniorů ve vybraných věkových skupinách v letech 2008-2070.

Graf č. 12 - Strom života.

Graf č. 13 - Zhodnocení úspor účastníků penzijního připojištění v penzijních fondech.

Graf č. 14 - Zájem občanů o vstup do II. pilíře.

Graf č. 15 - Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2002.

Graf č. 16 - Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2006.

Graf č. 17 - Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2010.

Graf č. 18 - Vývoj částek životního minima, průměrné a minimální mzdy.

SEZNAM SCHÉMAT

Schéma č. 1 - Znázornění cílů.

Schéma č. 2 - Schéma průběžně financovaného důchodového systému.

ZDROJE

Obecné

CABADA, L., KUBÁT, M., a kol. *Úvod do studia politické vědy*. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, ISBN 978-80-7380-076-5

Česká společnost a senioři: sociální, ekonomické a politické aspekty demografického stárnutí české společnosti: texty celostátní konference konané 16.-17. října [1997] v Brně. 1. vyd. Editor Ladislav Rabušic. Brno: Masarykova univerzita, 1997, 189 s. ISBN 80-210-1729-5.

ČSÚ, *Populační prognóza ČR do roku 2050 (Obyvatelstvo, volby)*. Praha: Český statistický úřad, 2004. s. 14. ISBN 80-250-0815-0.

DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 4., nezměn. vyd. Praha: Karolinum, 2011, 372 s. ISBN 978-80-246-1966-8.

HENDL, J. *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: Karolinum, 1999, 278 s. ISBN 80-246-0030-7.

OECD, *Pensions at a glance 2011: Retirement – income systems in OECD countries*. OECD, 2011. 325 s. (dostupné z: <http://www.oecd.org/els/social/pensions/PAG>, přístup 12. 3. 2013)

SOJKA, M. *Dějiny ekonomických teorií*. Praha: Havlíček Brain Team, 2010, 541 s. ISBN 978-80-87109-21-2.

ŠTĚDRŇ, B. *Prognostické metody a jejich aplikace*. Vyd. 1. Praha: C. H. Beck, 2012, xxii, 197 s. Beckova edice ekonomie. ISBN 978-80-7179-174-4.

ŠVARŤÍČEK, R., ŠEĎOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách: pravidla hry*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.

TOMEŠ, I. *Sociální politika: teorie a mezinárodní zkušenost: výběr z přednášek přednesených na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy*. Vyd. 1. Praha: Socioklub, 1996, 213 p. ISBN 80-902-2600-0.

VESELÝ, A., NEKOLA, M. (Eds.) *Analýza a tvorba veřejných politik: přístupy, metody a praxe*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007, s. 401. ISBN 978-80-86429-75-5.

Vývoj sociálního státu v Evropě: čítanka z historie moderní evropské sociální politiky. Vyd. 1. Editor Libor Musil. Brno: Doplněk, 1996, 256 s. Studijní texty (Doplněk), sv. 4. ISBN 80-857-6562-4.

Monografie

ARNOLDOVÁ, A. *Sociální zabezpečení*. 1. vyd. Praha: Grada, 2012, 350 s. ISBN 978-802-4737-249.

BATTHYÁNY, K. a kolektiv: Marianna Sol Cabrera (Výzkumný tým social watch). *Právo nežít v chudobě. Chudoba jako porušování lidských práv*. Praha: Nakladatel filosofie, 2010. 140 s. ISBN 978-80-7007-321-6.

ČESKÁ SPRÁVA SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ. *Důchody v České republice a ve Spolkové republice Německo*. Praha, 2009. 32 s. ISBN 978-80-87039-14-4.

DLOUHÝ, J. *Životní minimum*. Vyd. 1. Praha: Sociopress, 1997, 157 s. Sešity pro sociální politiku. ISBN 80-902-2602-7.

FIALOVÁ, L. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakl., 2000, 163 p. Studie Slon, sv. 24. ISBN 80-858-5087-7.

FRANCOVÁ, H., NOVOTNÝ, A. *Sociální politika v základech*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2008, 185 s. ISBN 978-807-3871-253.

FRIEDMAN M., *Kapitalismus a svoboda*. Praha, Liberální institut, 1993, 182 s. ISBN 80-85787-33-4.

HAUSER M., *Sociální stát a kapitalismus*. Nakladatelství Svoboda 2007, str. 126, ISBN 978-80-86320-48-9.

HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L. *Politické strany: původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 310 s. ISBN 978-802-4731-926.

JANEČKOVÁ, H., HNILICOVÁ, H. *Úvod do veřejného zdravotnictví*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009, 294 s. ISBN 978-807-3675-929.

KELLER, J. *Soumrak sociálního státu*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005, 158 s. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-864-2941-5.

KOLDINSKÁ, K. *Sociální zabezpečení osob migrujících mezi státy EU*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2007, xvii, 229 s. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-807-1796-220.

KONOPÁSEK, Z. *Estetika sociálního státu: o krizi reprezentace (nejen) v sociálním zabezpečení*. Vyd. 1. Praha: G plus G, 1998, 341 s. ISBN 80-861-0314-5.

MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Vyd. 3., upr. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, 172 s. Studijní texty, sv. 6. ISBN 80-864-2908-3.

MOŽNÝ, I. *Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002, 207 s. ISBN 80-717-8624-1.

MUNKOVÁ, G. *Sociální politika v evropských zemích*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2004, 189 s. ISBN 80-246-0780-8.

MUSIL, Libor. *Vývoj sociálního státu v Evropě: čítanka z historie moderní evropské sociální politiky*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 1996, 256 s. ISBN 80-85765-62-4.

PAULÍK, K. *Psychologie lidské odolnosti*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 240 s. Psyché (Grada). ISBN 978-802-4729-596.

PAVLÍK, Z., KUČERA, M. *Populační vývoj České republiky 1998*. 1. vyd. Praha: Katedra demografie a geodemografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy, 1999, 97 s., tab., grafy. ISBN 80-902-1548-3.

Populační prognóza ČR do roku 2050. Praha: Český statistický úřad, 2004, 33 s. Obyvatelstvo, volby, 4025-04. ISBN 80-250-0815-0.

- POTŮČEK, M. *Křížovky české sociální reformy*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakl., 1999, 317 s. Studie (Sociologické nakladatelství), sv. 19. ISBN 80-858-5070-2.
- POTŮČEK, M. *Sociální politika*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakl., 1995, 142 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 7. ISBN 80-858-5001-X.
- POTŮČEK, M. *Veřejná politika*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2005, 399 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), 35. sv. ISBN 80-864-2950-4.
- PŘIB, J. *Kdy do důchodu a za kolik*. 13. aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2012, 139 s. Právo pro každého (Grada). ISBN 978-80-247-4090-4.
- PŘIB, J. *Kdy do důchodu a za kolik: právní stav k 1. 1. 2008*. 9. aktualiz. vyd. Praha: Grada, 1999, sv. Právo pro každého (Grada), 128 s. ISBN 978-80-247-2399-0.
- RABUŠIČ, L. *Česká společnost stárne*. Vyd. 1. Brno: Georgetown, 1995, 192 p. ISBN 80-901-6042-5.
- RABUŠIČ, L. *Kde ty všechny děti jsou?: porodnost v sociologické perspektivě*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakl., 2001, 265 s. Studie (Sociologické nakladatelství), sv. 32. ISBN 80-86429-01-6.
- RABUŠIČ, L. *Česká společnost a senioři*. Brno: Masarykova univerzita, 1997. s. 78 ISBN 80-210-1729-5.
- SAK, P., KOLESÁROVÁ, K. *Sociologie stáří a seniorů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012, 225 s. Sociologie (Grada). ISBN 978-802-4738-505.
- Sociální stát a kapitalismus*. Vyd. 1. Editor Michael Hauser. Praha: Svoboda Servis, 2007, 306 s. Sok, sv. 2. ISBN 978-808-6320-489.
- TOMEŠ, I. *Sociální politika, teorie a mezinárodní zkušenost*. Praha 1996, s. 29 ISBN 80-902260-0-0.
- VEČEŘA, Miloš. *Sociální stát: východiska a přístupy*. 2., upravené vyd. Praha: Sociologické nakl., 2001, 112 p. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 4. ISBN 80-858-5016-8.
- Vývoj sociálního státu v Evropě: čítanka z historie moderní evropské sociální politiky*. Vyd. 1. Editor Libor Musil. Brno: Doplněk, 1996, 256 s. Studijní texty (Doplněk), sv. 4. ISBN 80-857-6562-4.

Články

VESELÝ, A., DRHOVÁ, Z., NACHTMANNOVÁ, M. *Veřejná politika a proces její tvorby. Co je „policy“ a jak vzniká*. 1. Vyd. Praha: UK FSV CESES, 2005, s. 27. ISSN 1801-1640

Prameny a ostatní zdroje

Zákony

Zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení

Zákon č. 110/2006 Sb. o životním a existenčním minimu

Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění

Zákon č. 2/1993 Listina základních práv a svobod

Zákon č. 221/1924 Sb., z. an., o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří

Zákon č. 314/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 42/1994 Sb. o penzijním připojištění se státním příspěvkem a o změnách některých zákonů souvisejících s jeho zavedením

Zákon č. 426/2011 Sb. o důchodovém spoření

Zákon č. 427/2011 Sb. o doplňkovém penzijním spoření

Zákon č. 428/2011 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o důchodovém spoření a

Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník

Zákon č. 53/1968 Sb., o změnách v organizaci a působnosti některých orgánů

Zákon č. 54/1956 Sb., o nemocenském pojištění

Zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení

Zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti

Zákon č. 91/1918 Sb., z. n., o osmihodinné době pracovní

Zákon č. 99/1948, o národním pojištění

DOKUMENTY, PROGRAMY

BURCIN, B., KUČERA, T. *Prognóza populačního vývoje České republiky na období 2008-2070* (dostupné z http://www.mpsv.cz/files/clanky/8842/Prognóza_2010.pdf, přístup 12. 3. 2013)

CNB.CZ, *Finanční gramotnost v ČR. Kvalitativní výzkum – Finanční gramotnost obyvatel ČR* (dostupné z http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/spotrebitel/financni_gramotnost/mereni_fg_tk_20101213/financni_gramotnost_20101213_stemmark.pdf, přístup 4. 4. 2013)

CSSD.CZ, *Důchodová reforma ČSSD: Spravedlivý důchodový systém – důstojný život důchodcům* (dostupné z <http://www.cssd.cz/data/files/duchody-0004.pdf>, přístup 18. 3. 2013)

CSSD.CZ, *Volební program 2002* (dostupné z <http://www.cssd.cz/ke-stazeni/volebni-programy/volebni-program-cssd-pro-volby-1/>, přístup 17. 3. 2013)

CSSZ.CZ, *80 let sociálního pojištění* (dostupné z http://www.cssz.cz/NR/rdonlyres/5572A3BE-22CD-46D3-A31F-2BA0076C1C63/0/publikace_80letSP.pdf, přístup 20. 3. 2013)

ČMKOS, *Českomoravské konfederace odborových svazů k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 155/1995 Sb.* (dostupné z http://www.cmkos.cz/data/articles/down_2829.pdf, přístup 13. 2. 2013)

EC.EUROPA.EU, *Bilá kniha o důchodech* (dostupné z ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=7403&langId=cs, přístup 18. 3. 2013)

KDUCSL.CZ, *Volební program* (dostupné z <http://www.kducsl.cz/default.asp?page=510&idr=10368&IDCl=22228>, přístup 1. 3. 2013)

KSCM.CZ, *Otevřený volební program KSČM pro volby do PS PČR 2010* (dostupné z <http://www.kscm.cz/index.asp?thema=4393&category=>, přístup 12. 3. 2013)

KSCM.CZ, *Volební program* (dostupné z <http://www.kscm.cz/politika-kscm/volebni-program>, přístup 12. 3. 2013)

Madridský plán a jiné strategické dokumenty (uspořádaly Iva Holmerová, Martina Rokosová). Praha: EV public relations, 2007, 111 S. ISBN 978-80-254-0174-3. (dostupné z http://www.geriatrie.cz/dokumenty/madridsky_plan.pdf, přístup 2. 4. 2013)

MFCR.CZ, *Manuál k důchodové reformě: Změna, která má smysl* (dostupné z http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Duch_ref_w1_Manual-2013_pdf.pdf, přístup 5. 4. 2013)

MPSV.CZ, *Národní zpráva o rodině, 2004* (dostupné z http://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava_b.pdf, přístup 14. 4. 2013)

MPSV.CZ, *Pojistněmatematická zpráva o sociálním pojištění, 2002* (dostupné z http://www.mpsv.cz/files/clanky/1356/zprava_2002.pdf, přístup 10. 4. 2013)

MPSV.CZ, *Pojistněmatematická zpráva o sociálním pojištění, 2004* (dostupné z http://www.mpsv.cz/files/clanky/1357/zprava_2004.pdf, přístup 7. 3. 2013)

MPSV.CZ, *Závěrečná zpráva PES* (dostupné z http://www.mpsv.cz/files/clanky/8896/2010_06_03_Zaverecna_zprava_final_cistopis.pdf, přístup 20. 3. 2013)

MPSV.CZ, *Závěrečná zpráva: výkonný tým* (dostupné z http://www.mpsv.cz/files/clanky/2235/zaverecna_zprava.pdf, poslední přístup 3. 5. 2013)

MPSV.CZ, *Závěrečná zpráva: výkonný tým, 2005* (dostupné z http://www.mpsv.cz/files/clanky/2235/zaverecna_zprava.pdf, přístup 20. 3. 2013)

ODS.CZ, *Volební program 2002* (dostupné z http://www.ods.cz/docs/programy/program_2002.pdf, přístup 3. 3. 2013)

ODS.CZ, *Volební program 2006* (dostupné z http://www.ods.cz/docs/programy/program_2006.pdf, přístup 3. 3. 2013)

ODS.CZ, *Volební program 2009: řešení pro důstojné stáří* (dostupné z <http://www.ods.cz/volby2009/program/reseni-pro-dustojne-stari>, přístup 3. 3. 2013)

ODS.CZ, *Volební program 2010* (dostupné z <http://www.ods.cz/docs/programy/volebni-program2010.pdf>, přístup 3. 3. 2013)

přístup 17. 3. 2013)

PSP.CZ, *Stejnoprotokoly: 45. schůze – pátek 7. září 2012* (dostupné z <http://www.psp.cz/eknih/2010ps/stenprot/045schuz/s045115.htm>, přístup 12. 3. 2013)

SENAT.CZ, *Přepis konference Důchodová reforma – výzva i nebezpečí* (dostupné z http://www.senat.cz/cinnost/konference_seminare/duchodova_reforma_vyzva_i_nebezpeci/index.php?ke_dni=7.3.2013&O=9, přístup 15. 3. 2013)

SWISSLIFESELECT.CZ, *Penzijní barometr: spoření ve druhém pilíři je lákavější pro muže než pro ženy* (dostupné z http://www.swisslifeselect.cz/content/internet/slscz/cs/home/servis/media/penzijni_barometr/_jcr_content/middlePar/download/downloadList/penzijni_barometr_nor.spooler.download.pdf, přístup 1. 4. 2013)

VLADA.CZ, *Důchodová reforma* (dostupné z http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/NERV_Duchodova-reforma.pdf, poslední přístup 7. 5. 2013)

VOSTATEK, J. *Modely pro důchodovou reformu* (dostupné z <http://cepin.cz/cze/prednaska.php?ID=91>, přístup 12. 4. 2013)

WORLDBANK.ORG, *Averting the Old Age Crisis* (dostupné z http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/1994/09/01/000009265_3970311123336/Rendered/PDF/multi_page.pdf, poslední přístup 5. 5. 2013)

ZELENI.CZ, *Program Strany zelených* (dostupné z <http://volby.zeleni.cz/nas-program/>, přístup 2. 3. 2013)

INTERNETOVÉ ZDROJE

<http://blog.aktualne.centrum.cz/> Aktuálně.cz

<http://business.center.cz/> Informační server pro podnikání

<http://cvvm.soc.cas.cz/> Oficiální portál Sociologického ústavu Akademie věd

<http://duchodovareforma.mpsv.cz> Důchodová reforma - změny 2012

<http://ec.europa.eu/> Oficiální portál Evropské Komise

<http://esa.un.org/> Oficiální portál Organizace spojených národů

<http://finexpert.e15.cz/> Finexpert.cz

<http://m.rozhlas.cz/> Český rozhlas

<http://oszptns.cmkos.cz/> Oficiální portál Odborového svazu zaměstnanců poštovních, telekomunikačních a novinových služeb

<http://www.apfcr.cz/> Oficiální portál Asociace penzijních fondů ČR

<http://www.cnb.cz/> Oficiální portál České národní banky

<http://www.concourt.cz/> Oficiální portál Ústavního soudu

<http://www.cssd.cz/> Oficiální portál České strany sociálně demokratické

<http://www.cssz.cz/> Oficiální portál České správy sociálního zabezpečení

<http://www.demografie.info> Informace související s demografií - analýzy, aktuality, rozhovory, reportáže, výzkumy, recenze.

<http://www.epravo.cz/> Epravo.cz - Váš průvodce právem - Sbírká zákonů, judikatura, právo

<http://www.finance.cz/> Finance.cz - daně, banky, kalkulačky, spoření, kurzy měn

<http://www.geriatrie.cz/> Pracovní stránky českých geriatrů

<http://www.hrad.cz/> Oficiální stránky prezidenta ČR a Pražského hradu

<http://www.kducsl.cz/> Oficiální portál Křesťanská a demokratické unie-Československé strany lidové

<http://www.klaus.cz/> Oficiální stránky bývalého prezidenta Václava Klause

<http://www.kscm.cz/> Oficiální portál Komunistické strany Čech a Moravy

<http://www.liberation.fr/> Oficiální portál deníku Libération

<http://www.mfcr.cz/> Oficiální portál Ministerstva financí České republiky

<http://www.ods.cz/> Oficiální portál Občanské demokratické strany

<http://www.penize.cz/> Peníze.cz – Půjčky, Kurzy měn, Akcie, Hypotéky, Bydlení, Akcie

<http://www.prvnizpravy.cz/> První zpravy.cz: Nejdůležitější z politiky a byznysu

<http://www.psp.cz/> Oficiální portál Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky

<http://www.starnesmysli.cz/> Stárneš, mysli

<http://www.stem.cz/> STEM – Středisko empirických výzkumů

<http://www.swisslifeselect.cz/> Správa privátních financí a zajištění penze – Swiss Life

<http://www.top09.cz/> Oficiální portál TOP09 S podporou starostů

<http://www.tyden.cz/> Týden.cz – Aktuální zpravodajství v souvislostech

<http://www.vasevec.cz/> Názorový portál Vaše věc – zpravodajství, blogy známých osobností

<http://www.vlada.cz/> Oficiální portál Vlády České republiky

<http://www.zlatakoruna.info/> Zlatá Koruna

<http://zeleni.cz/> Oficiální portál Strany zelených

Independent.co.uk/ Oficiální portál deníku The Independent

www.cepin.cz CEP – Centrum pro ekonomiku a politiku

www.ceskatelevize.cz/ Oficiální portál České televize

www.cmkos.cz Oficiální portál Českomoravské konfederace odborových svazů

www.czso.cz/ Oficiální portál Českého statistického úřadu

www.europa.eu Oficiální portál Evropské Unie

www.euroskop.cz Euroskop – věcně o Evropě

www.kscm.cz Oficiální portál Komunistické strany Čech a Moravy

www.mpvs.cz Oficiální portál Ministerstva práce a sociálních věcí

www.oecd.org Oficiální portál Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj

www.senat.cz Oficiální portál Senátu PČR

www.vlada.cz Oficiální portál Vlády České republiky

www.worldbank.org Oficiální portál Světové banky

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 - Scénář rozhovorů.

Příloha č. 2 - Základní informace o respondentkách.

PŘÍLOHY

Příloha č. 1 - Scénář rozhovorů.

1. Rodičovství

- **Hodnota dítěte**
 - Pohled na mateřství
 - Kariéra versus mateřství
- **Odkládání mateřství do pozdějšího věku**
 - Důvody odkládání mateřství
- **Sociální podmínky**
 - Bytová situace, zaměstnání, rodinné prostředí
- **Rodinná a populační politika státu**
 - Je dostatečná a de/motivující?

2. Penze

- **Důchodové zabezpečení**
 - Jak se ženy zabezpečují na stáří
- **Důvěra v důchodový systém v ČR**
 - Porozumění systému
 - Spokojenost se současným stavem

Vzhledem k tomu, že demografický vývoj významným způsobem ovlivňuje důchodový systém, zajímalo mě, jak vnímají oblast penzí a zároveň plánování rodičovství ženy, kterých se obě zmíněné životní události teprve budou týkat.

Příloha č. 2 - Základní informace o respondentkách.

	datum rozhovoru	délka rozhovoru	věk ženy	délka vztahu	vzdělání	zaměstnání	bydlení	sourozenci
Ž1	5. 1. 2013	58 min	29	5	SŠ	prodavačka	pronájem 1+1	1
Ž2	9. 1. 2013	46 min	23	2	studuje VŠ	brigády	s rodiči	žádný
Ž3	10. 1. 2013	50 min	25	1	studuje VŠ	brigády	s rodiči	1
Ž4	17. 1. 2013	59 min	29	4	SOU	nezaměstnaná	s rodiči	žádný
Ž5	2. 2. 2013	41 min	27	9	VŠ	účetní	pronájem 1+1	1
Ž6	3. 2. 2013	54 min	25	7	SŠ	učitelka ZŠ	vlastní byt	2
Ž7	24. 2. 2013	42 min	29	1	VŠ	architektka	vlastní RD	2

Zdroj: autorka